

Tartalomjegyzék

- 5 **Veszprémi Szilveszter:** Tíz képregény, amit látnod kell...; Macska az üres katlanban; Berendezkedés valami megszokható jóhoz (versek)
- 9 **Antalovics Péter:** sámándal (vers)
- 11 **Vajsenbek Péter:** IV. (vers)
- 13 **Bíró Tímea:** Egy délután a sok közül (vers)
- 15 **Bordás Máté:** Futás után hazafelé; Elhagyott tabletták traumája (versek)
- 18 **Búcsú Ákos:** Fejlődés; Vita aeterna (versek)
- 20 **Sánta Miriám:** Nem menthetem (vers)
- 21 **Mohácsi Balázs:** szénsavas vízben szőlőszem ingázik (vers)
- 23 **Vajna Ádám:** kohéziós alap; mezőváros (versek)
- 25 **Kozma Szabolcs:** Edinburgh hercegéről; nők a családban; Oromról hoztam; emésztőmenta (versek)
- 31 **Purosz Leonidasz:** Tündéből is celeb lett (vers)
- 33 **Király Csenge:** Kiskecélány-nyom; Régi, óra, dal (versek)
- 35 **Fodor Barbara:** Aknák; Autotómia (versek)

- 37 **Gömöri Eszter:** Ültetés; Meleg (versek)
- 42 **Puskás Dániel:** Az ecsetben maradt színek (vers)
- 47 **Kiss Lóránt:** Lázroham; Chichén Itzá (versek)
- 49 **Greguss Lilla:** fotográfia; örökmosoly (versek)
- 53 **Timothy Liu:** minden vonat helyi járat (vers) (Ferencz Mónika fordítása)
- 54 **Aracelis Girmay:** Második elhidegülés (vers) (Ferencz Mónika fordítása)
- 55 **Katha Pollit:** A nők metaforái (vers) (Ferencz Mónika fordítása)
- 56 **Greg Baxter:** A halál pecsétje (novella) (Serfőző Réka fordítása)
- 64 **Seregély Orsolya:** Lujza; Görgy; Péter; Gizella (novellaciklus)
- 73 **Seres Lili Hanna:** Habcsók (novella)
- 78 **Horváth Adél:** Egy szófogadó gyerek (novella)
- 82 **Borda Réka:** Romulus és Remus (novella)
- 85 **Fehér Miklós:** A lány, aki nem félt a magányban (novella)
- 88 **Vas Máté:** Canossa (regényrészlet)
- 93 **Bíró Tímea:** Szárnypróbálgatások lenyomata (kritika) (Bicskei Gabriella (szerk.): *amit így is lehet nevezni*)
- 96 **Ferencz-Fehér Dorottya:** „Nem lehet mindennap félve” (kritika) (Kormányos Ákos: *Töredezettségmentesítés*)

- 100 Bencze Ádám:** Falak közé zárt élmények (esszé)
- 110 Csőke Márk:** „A szerbek rosszak voltak, de a magyarok még rosszabbak” – Kormányzósértési perek, valamint magyar állam és nemzet elleni vétségek a visszacsatolt Bácskában (tanulmány)
- 138 Domonkos Ádám:** Megoldatlan egészségügyi problémák Szabadkán (1918–1929) (tanulmány)
- 152 Kecskés Tamás:** A magyar jog továbbélése a Délvidéken a két világháború között (tanulmány)
- 162 Csók Cintia:** Iskolai szociális segítői tevékenység: kreativitást fejlesztő csoportfoglalkozások az iskolákban (tanulmány)
- 178 Hrabéczy Anett:** A méltányosság mint karaktererősség fejlesztése a köznevelésben (tanulmány)
- 190 Sánta Miriám:** Lösz II. (útinapló)

A fedőlapon és a számban **Szabó Eszter** illusztrációit közöljük.

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A jelen folyóiratban szereplő tartalmak nem feltétlenül tükrözik a kiadványt támogató Újvidék Város Önkormányzatának hivatalos álláspontját.

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2021. július–augusztus. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számú lára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön 960 dinár. Egyes szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 50 EUR – Készült a Sajnos Nyomdában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Berényi Emőke. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114

Tíz képregény, amit látnod kell, hogy megértsd: egy szarkasztikus ember mellett mindig minden elképesztően szórakoztató!!!

Ha ezek jó képregények lettek volna, most nem írnám ezt a verset.
Nevetnék rajtuk, megosztanám, betenném a Tinder-leírásomba,
elküldeném az exemnek, *nézd, fiam, ezt veszítetted, visszaírná, hogy lol,*
én meg mondanám, hogy *nincs már visszaút, boldog életet.*
Ha ezek a képregények nem a kőbunkóságról szóltak volna,
el sem gondolkodnék azon, miért nem lehet érteni, hogy a szarkazmus
az pótcselekvés, hogy jobb híján használjuk, szinte eszköztelenül.
Nem szórakozunk jól, csak a katonadolgokért nem szabad sírni.
A szarkasztikus ember vagdalkozása egyébként is toxikus,
nem kéne vele tetszelegni, és nem is lehet mellette élni.
A félpárizokni-problémákra nem jó válaszok kellene, hanem megoldások,
és az együttélés félpárizokni-problémák napi sorát jelenti.
Azt várja, vedd őt komolyan, miközben semmi sincs általa komolyan véve,
minden eladó, a kenyeret is a cirkuszért – gondolja, és közben ő cirkuszos.
A szarkazmus nem életstratégia, csak tompa túlélési üzem, nem épít.
Annyit sem ér, mint telefirkálni egy képregény negyedik kockáját.

Macska az üres katlanban¹

Nézd, anya, utat építék bárhová.
Az első kötetemnek fogják hívni,
és tényleg bármi lehet belőle.
Lesz benne szó a depressziódról,
hogy tőled tanultam mindig elvágyódni,
és arról is, hogy ha mégis lehet
egy boldog gyerekből költő,
nekem egyszerűbb volt így.
Apa, te is benne leszel, bár nem fogod tudni.
Nem a te szavaiddal, mert nem beszélsz.
Írok majd valamit a gondolataimból,
amit neked tulajdonítok, és nem védekezel.
Nem gondolsz szépeket, gondolom,
a versnek sem kell szépnek lennie,
és csak a szádból szólhatna igaz.
Hétéves korom óta írok, boldog gyerekekről,
a pszichológusom szerint ide küldtetek,
és ez jó hely, bunkit építettem, nézzétek,
én még most is kilátok belőle.
Erről szól majd a kötetem. Az idegenségekről.

---

¹ A szerző a mű megírásának idején a Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz Zsigmond-ösztöndíjasa volt.

Hogy miattatok lettem én is idegen,
és összeszedtem egy csomó verset,
mind rólatok szól, arról, ami a tiétek.
Én nem tudom, mi lehetek
az intellektualizálás hegyén túl,
amin talán versekkel átjutva bármi lehetnék.
Nem baj, hogy nincsenek még válaszaim.
Nem baj.

Berendezkedés valami megszokható jóhoz

Te mondtad ki először, de én gondoltam rá előbb,
hogy mostantól itt tudunk majd élni,
hogy: ez az otthonunk. Így mondtad.
Mint mikor a bunki határait jelöljük ki.
A földből ez a darab a miénk:
tisztítsd meg a cipőd, mielőtt bejössz, add meg a kódot,
amivel csak az ide tartozók bírnak,
és lépj a földre, amit a sajátunknak tartunk.
Ide rakom most ki a lepedőket, te a polcra
kiteszed az emlékeket, itt még táncolni is
marad hely, ha majd kivisszük az asztalt.
Az ágyat a fal mellé toljuk, az egyetlen sarokba,
ahová lehet, én alszom belül, odadobom a párnáimat.
Ez lett az első helyünk,
az első leülések kiosztják majd a foteleket,
étkezőszékeket is. Belakjuk, úgy döntöttünk.
Főzök egy teát.

ANTALOVICS PÉTER

sámánda

hová tűnt a bőröm
átszületne üszkös én
hová tűnt a bőröm
ős erdő borulj fölém

éjszakává lobban
égő térből látomás
éjszakává lobban
távozz túl elkárhozás

csak a csont a biztos
fénylő utak tág körén
csak a csont a biztos
száguldó szél zúgj körém

izzó szemgolyókban
fátyol foszlik világgá
izzó szemgolyókban
egész válik szilánkká

vér és hús az ára
kötelékünk elszakad
vér és hús az ára
félelem mutasd magad

pillanatba vesző
bőr hús csont és üresség
pillanatba vesző
zajtól néma üres ég

belső vadak űznek
gyermeket az ég alatt
belső vadak űznek
bátorság emelj falat

lélek ne jöjj elő
ami rejtett megmarad
lélek ne jöjj elő
sújtson ránk hosszú harag
sújtson ránk hosszú harag

VAJSENBEEK PÉTER

IV.

A düh, amit érzett, nem a saját dühe volt, hanem a közösségé, és a közönségességé, a tehetetlenségé, ami, mint az oxigén, mindenhol ott volt, és mindenkiebből táplálkozott; ezt szívták magukba gyermekként és fújták ki, amikor egy pillanatra megálltak fontosnak tűnő teendőik között; a düh töltötte ki a testüket és formálta szavakká álmaikat, és ezek a szavak végül érthetetlen motyogássá váltak, amiknek csak a szándékát lehetett felismerni; ahogyan hamar elhasznált testük a fiatalság emléke, a folytonos nosztalgia témája, a jelenből való menekülést végül meggátoló akadály volt, ami fájdalommal jelezte, hogy az éveken keresztül táplált düh egyszer ki fog törni és mindent eláraszt, és

hiába a felállított gátak,
tehetetlenül fogják nézni a
pusztítást és az azutáni
építkezést; mert természetes,
hogy leszépitkezés is, de annak
nem alanyai, hanem tárgyai
lesznek, statisztái a
kiszolgáltatottságnak, és
hordozói a tehetetlenségnek,
amit továbbadnak, mert ők is
úgy tanulták.

BÍRÓ TÍMEA

Egy délután a sok közül

sose lehetett kiszellőztetni a szobát
a füstmérgezés volt a természetes állapot
hogyan mindent átható kóválygás kezdett
liftezni a testben a véráramlatban az érfalakban
amint beléptél a sűrű mesterséges ködbe
és már nem volt értelme keresni a kilátást
az ablakon át nem volt értelme tudni az időjárást
semmi nem hatolhatott a meddő jelenbe
mintha a földhöz szögezték volna a talpakat
hogyan megtanuljanak járni a fulladásban
felmásztál az emeletes ágy felső részére
és azt hitted hogy közelebb vagy istenhez
de a nikotin odafent még szürkébbre
festette a tapétát
az akácfák kitartóan zörögtek a szélben
mintha át akarnának nyúlni a falakon
hogyan infúzió oxigént vezessenek beléd
a levelek türelmes játéka volt az egyetlen
élet a felépített pusztaságban
fentről minden megállíthatatlan
örvénynek tűnt
a kávé úgy feketélt a csészében
mintha a másik poklot inná
és tudtad ha leesik a székről rántja magával

a terítőt a csillárt az ágyat a szobát
és dőlsz mindennel te is
nem hagyhatod hogy egyedül viselje el
azt a zuhogást amit eddig a szívdobogásaként
ismert de most olyan mint amikor a koporsóra
lapátolják a földet és az ember
nem lesz más mint végtaggokkal
teleaggatott kétségbeesés
mindegy hogy függőlegesen áll
vagy vízszintesbe kerül a teste
ezt csak úgy lehet kibírni ha valaki
megtámasztja a mellkast hogy ne ugorjon
ki rajta a szív
rátok sötétedik
a bőrötökbe simogatja magát a kátrány
a torkokban megakadnak az éjszakák
reggelre majd valahogy mindenki
a saját ágyában ébred a száj nem tudja
szóra nyitni magát
csak a repedés nyílik az ajtó üveghomlokán

BORDÁS MÁTÉ

Futás után hazafelé

Martfű, napsütés, május, bicikliút a 442-es mellett, fáj a fejem: talán a futás, talán a kipufogógáz... vagy Musk, Bezos és a vagyonosodás.

Ő: talán a mezítlábas költők új fejezete.
Ökoköltők, őshonos líra,
majd ha a kis X Æ A-Xii
a Marson egy holomonitor előtt
digitális archívumokban
magyar antropocén líra után kutat.
De én: mezítlábam egy másik -cén
lábnyom. Ha pénzem lenne rá,
már a betonon is látszana minden
egyres futólépésem. És hatásom –
bárhogy is nézem – organikus
medence a sárban. A járdán
egy sokszorosán kötött csomó.
Tévedhetetlenül. Érti a bokám,
a talpam, hogy a határ mégsem a cipő,
hanem a lég. Ha a tüdőt meglékeled,
mi tartja el az összeskűvés-
elmélészeket? A mezítlábas
költőket? A feltalálókat?
A Mars követeit?
Értük nem aggódom.

Cserébe ők sem értem.
A Földet elhagyni már nem
sci-fi, hanem arrogancia.

Elhagyott tabletták traumája

Képességeidet meghaladja,
hogy dönts: élénksárga folt
a nedvekben ázó padlón.
De hát itt ejtetted el.
Apró volt, egy kisgyerek
kisujjának körme kétszer
ekkora. A harmadik harmad.
Bár a második is meghajt reggelig,
úgy érzed, az élmény hullott és ázott
szét a pisában. A kárt sajnos azonnal
felméred, pár órája fizetted ki.
A pénzre gondolni, ott és épp akkor,
saját farkát a kígyó. Hisz tudod,
hogy a kapitalista mechanika
tökéletesen illeszkedő, apró vegyülete
csúszott ki. Csúszott... egyszerűen,
remegéstől, fáradtságtól, elejtetted.
Még fogyasztónak
sem vagy elég
jó.

BÚCSÚ ÁKOS

Fejlődés

Araszolok a tömegben,
egyszer gyengéden próbálkozva,
máskor türelmemet veszítve.
Sokszor túl erőszakosan.
Amikor a düh irányít,
nem veszem észre,
milyen szép emberektől kérhetnék bocsánatot
csak egy kis, véletlen lökésért is.
Kővé tesz a figyelmetlenség.
Mintha én, a folyamban kacszó kis kő
minden egyes pattanás után súlyosabbá válnék
a kezdetben tökéletesen sima víz tükrén,
amit egyre jobban és jobban fodrozottá teszek.
Végül elmerülök.
Aki eldobott, csak egy pillanatig szomorú,
aztán elfelejt és a következő kavicsért nyúl.
Utánam hajítja.

Vita aeterna

Visszafelé kering a vér az agyamban,
a szemem mindig hátrafordulva,
a múltat figyelve
előre nehezen tekintek.

A régi vágású emberek átka ez,
a történelemben bármit beleképzelnék,
a jövőtől rettegnek,
a jelenben elpusztulnak.

Ez az ellentmondás a sírunk.
Ha léteznek élőholtak,
azok mi vagyunk.

SÁNTA MIRIÁM

Nem menthetem

Légy olyan, mint a macska,
ha már elveszítetted a szavaid.
Az egyszerű alvás, néha megrezzenő bajusz
távol tart az értelmezéstől. Akik csak esznek
és néha finoman eldorombolgatnak maguknak
valami sejthetőt, nem rágódnak azon,
vajon mások fejében mi jár. Abban a pillanatban
adom meg magam, amikor a szakadék szélén
prédává változom, és a zuhanás dorombolni
fog majd nekem, rezgő torkú mélység az érdes
nyelv alatt, ahol nincsenek szavak, és a lenyelt
tollak visszazöngenek rám, amikor széttárom a karjaim.

MOHÁCSI BALÁZS

szénsavas vízben szőlőszem ingázik

simon péternek

a város nem a város hanem én
vagyok a város de az én
mindig valaki más vagyok
idézet hagyomány lázadás
egyébként anyám is apám
is mindig valaki más vagyok
ami megtörténik fikció ami
történet ami valós én a saját
magam képére teremtett vagyok
vagyok ezt hívják bildungnak
de még nem ért véget az építkezés
a szavak nem szavak hanem az én
téggláim hordom pakolom rakom ide
oda illik nem illik próbálgatom hogy az én
hova illeszkedem én megállapodom
mivégre visszafordulok végre nincs végem
végre visszafordulok mivégre nincs végem
hova illeszkedem én megállapodom oda
illik nem illik próbálgatom hogy az én
téggláim hordom pakolom rakom ide de
a szavak nem szavak hanem az én

még véget nem ért építkezés
vagyok ezt hívják bildungnak
magam képére teremtett vagyok
történet ami valós és saját én
ami megtörténik fikció ami
vagyok mindig valaki más
egyébként anyám is apám is
idézet hagyomány lázadás
mindig valaki más vagyok
vagyok a város nem az én
a város nem a város hanem én.

VAJNA ÁDÁM

kohéziós alap

európai urak kelet-magyarországi
kastélyokban ágyaspálinkát isznak,
a díszteremben cigánybanda játszik.
lassul a szekér,
felzárkózik a legszebb út.
az asztalon felejtődik egy pénztárca.

szétfeszíti kereteit a plein air:
a búzaföldről betéved egy paraszt,
szunnyadó kalász illatát csapkodja a huzat,
valaki az istálló felől is kiált.
a piszoár felett bágyadó beruházások
veregetik egymás vállát.

a kapuban néptáncsoport várja a kisbuszt,
arcukon kiizzadt, zsíros hagyományokon
megcsillanó holdfény.
susog a sövény a főállé mentén,
nekicsattan a hajnal a keleti manzárdnak.
a szökőkútba kopaszodó németek hánynak.

mezőváros

kipurcant. se ipar, kultúra. üzletek,
lakat felén. az ember majdnem elbőg.
szlömös buszpályaudvart, omladozó
nyomdát, vasútállomást, utoljára

húsz éve. de az emberek. optimisták.
kossuth utca másfél éve, négy milliárd.
a lerobbant hotel az érsek. az érseknek
ajándékba a polgármesternek. a lakótelepen

fát hasogatnak, a sertéstelep trágya. a tévé,
az újság. tudjuk ki, mondjuk ki. mondjad.
most is hetven új állás. cigányok. szépül.
az emberek optimisták. a postás, a rendőr, a villany.

KOZMA SZABOLCS

Edinburgh hercegéről

kakaóvajban fürösztöm testem
leutánzok gennyes nemi szerveket
hogy Fülöp otthonnak hívjon egy palotát

egy függőben lévő gyarmat
ami ha leválik akár a cipője talpa
mégis fele akkora nőként hagy magamra

a férfi aki a kezén futó eret körbe sem éri
maláj nőket szeret egy idegen ország
homokos partján és arra gondol:
úgyis olyan messze vagyok

pedig látott már apát és anyát elválni
mint a röptében elhaló madár
amit sörétes puskával lőtt le
egy gyanútlan vadász

gyere haza
mint a szélvihar ami vagy
hogy házasságunk állott tetemének dögszaga
utánad repüljön ki az ablakon

gyere haza
és egymás nyomában leszünk egész nap
mégsem olyan mint a saját farkát
kergető kutya – nem harapunk
inkább mint a kígyó ami önnön magát eszi
és közben a végre gondol

gyere haza, kérlek
még itt egy nép aki elhiszi
valóban szeretsz

nők a családban

Vasalóban a parázs, izzik az, amit kezébe vesz. Gyűrött hegyeket lapít és világot formál egy sárga ingen. A leghátsó szekrényben, ahova mindent előlem rejtett, csillagokat tart ott. Éjszakára, ha a legnagyobb kihunyt. Lakodalmas menet követi mindig az utcán, de azt mondta eddig az élete olyan volt, mint egy száraz hétfő, pont húsvét után. Sajnálja azt, hogy miközben teremtett, felgyűrődött az arca és most ráncos. Hiába feküdt a vasaló alá. Csillagokat ültetett, és hidrogént aratott. Majd az égési sebekre jó lesz, szekrénybe ezzel is.

*

Nem vagyok már a régi, aki a faluból jött, mint aki titoknak született, és nem mondták el, ki is ő. Egész életében magát keresi. Akinek azt sem mondták, merre induljon, mint aki hóban gyalogol márciusban. Mikor a rádióban hallotta, hogy ne egyen radioaktív salátát, aztán májusban megint hó esett. Eltemetett annyit, amennyi volt. Gombjaikat fejtegette a kisszobában. Halott emberek gombjaival játszottam én is kiskoromban. Annyi ágynemű rámaradt, hogy minden szekrényben megágyaz. Minden tavasszal kiültet és engem locsol a kertben.

Szerdán mondtuk is neki, hogy huszonöt éve már annak, hogy az anyósa meghalt. Nem lehet, mert egy csütörtök volt – mondta – mikor távozott az élők sorából.

*

Elnézést, semmi sincs, ami négy fal közt marad. Van, amiből kiesnek és van, amiből kirúgnak. Naponta én is füstbe megyek, belengem az egész szobát, mert egy gólya fészkel a kéményemre. Innen tudom, hogy itt a tavasz, de még nincs elég meleg. Minden, ami tűzre való, az oda is jut. Szén-monoxid akkor képződik, ha nincs elég szénatom, hogy lekössön egy második oxigént. Pedig mindig is kellett volna, csak még egy. Most újból lángra kapott a tűz. Égő golyák szállnak észak(abb)ra.

Oromról hoztam

akkor még azt hittük
pipacsoknál megállni – az az élet
sárga füvek közt heverni

azt latolgattad tudnál-e úszni
ha leérne a lábad
ártatlanságunk tavában

ahogy a kemence is a melegtől kemence
és a meleg tikkaszt
a megbánás kipárolog a bőrünkön keresztül
két bukta marad a fűben
estére már csak morzsa

nem is tudom miről esett sok szó
pedig sok szó esett a bicikliküllők közé
betűk és hangok hevernek az oromi úton

emésztőmenta

mentabokor nő az emésztőnk felett
őszre egy barna kupaccá maradt
meg nem ismerem mi volt az a menta

amit tavaly a teraszon citromvízbe téve ittam
ami majd elveszi a keserét a számnak
hogyan kedvtelve szeressem keserű embereket
az ágyukban olvasnak a gyengédségről
egymás iránt

a nyakamra szállt szúnyogot leütve
megéreztem a csípős sárga por szagát
ami egy vörös traktort követett a Csík-ér mentén

valami későnyári virág pollenjei szállnak
vagy augusztusunk is elmúlik mielőtt elvirágzik
mindennek vége szakad ősszel
mint a lejtőre forduló folyamnak

halott bogarakat a kezemben tartva tudatosult bennem:
a folyó mentén szúnyogokat permeteznek

idén újra megjelent a zöldmenta lila virága
tavalyit idéző illata csípte az orrom egy kicsit
az sem zavart ahogy összekeveredett
az emésztő szokásos bűzével

PUROSZ LEONIDASZ

Tündéből is celeb lett

Lakótársam sorozatszínész,
celebek járnak hozzánk inni,
meglepően udvariasak, és nem
tudják, mit csinál egy korrektor,
kevésbé meglepő, hogy szépek,
megint méricskélem magam,
vegyétek észre a hibáimat,
egy korrektor egész nap csak ül
és javítja az idézőjeleket,
olyan, mint egy sminkes,
könyv a lakótársam régi életéből,
bemutatnak, körbeadogatnak,
a hibáimnál nyílok,
ki olvas itt egyáltalán,
keverik a kokaint a speeddel,
igyekszem nem kijavítani semmit,
lakótársam megölel, tartalmi
kérdésekben nem vagyok kompetens,
bele fogok sárgulni vagy inkább
meg fogok sárgulni, emlékszel,
mikor Tünde anyukája vitt minket
színjátszóra, és a hátsó ülésen
Tünde csillogó szemekkel
hallgatta a, nem, nem és nem

vagyok kíváncsi a tartalomra,
mindjárt itt van, új szereplő,
mennyire szerelmes volt beléd,
remélem, hogy nem ismer meg,
vagy legalább ő lesz, aki lesüti
a szemét, rám mosolyog, szia.

KIRÁLY CSENGE

Kiskecelány-nyom

Mondom, mondom fordulj ide,
írisedben lámpabúra
és keresztülszórják a fényt
mások semmik hintatinta.

Húrabáló metaforák
rovarhada száll a fényre,
megszüleszt, de meg is halaszt,
ess kívültre, úgy ígérted.

Nézd: csillog a sok kis hullám,
ahogy nézek, a fejemben,
ahol fekszem, az az ágyam,
ne világíts, nem a kedvenc.

Régi, óra, dal

higanyszínű a konyha,
a lábam lebeg, a csont vége fáj,
kockás hasú nők és részeg bogarak
asztalt simogatnak, valami kék gázláng
pörgése rajzol virágokat
a szívem körül se véd, te meg fogsz
ütni, ha megtudod, hogy
porcelángerinc,
fémek törnek fel az arcaimból,
kattog a régi óra: szinte gyávaság,
zajos kapszula, nyelv alá magány;
a torkon erőtlen buborék lök át,
hangoddal a gipszet simogatod.

FODOR BARBARA

Aknák

Ott, ahol a legtermékenyebb a talaj,
és sűrűn nő a fű,
vigyázz, hova lépsz:
aknákat rejt a föld.
Gyanútlan mozdulataid alatt
koncentrálódik
a pusztulás.
Levelek ropognak,
mint testünkben a porcok,
ha nyomás éri őket.
Vigyázz hát,
hova helyezed súlypontodat,
mert ha elvéted a lépést,
távolból érkező állatok
hordják majd szét szájukban
elhagyott részeidet,
mint azok a gyermekkori tündérek,
akik cérnával kitépelt tejfogaidat
röpítették magukkal,
hogy helyükön
valami stabil és új
sarjadhasson.

Autotómia

számító türelemmel várják,
hogy kimerészkedj
óvóhelyedről
és úgy ragadjanak meg
akár gyermekek
a sarokból elmozduló pókot,
hogy hamis istenséget játszva
kitépjék lábait

meg tudsz e majd válni
szívedtől,
az őszinte dobogástól?

akár az állatok,
akik elhagyják valamelyik szervüket
védekezéskor,
hogy kijátsszák a támadó ragadozót

mire újránöveszted mindazt,
mit magad mögött hagytál,

önmagad
hamis istenévé válhatsz

GÖMÖRI ESZTER

Ültetés

Közös kertet akartunk
Mindenki kertet akar
Semmi különös
Semmi, ami ne lenne ódivatú
vagy naivan hétköznapi
Legyen egy kert
Ha kell
Én hordom bele az összes virágot
csak játszuk azt, hogy közös
Talán nézzen néha
ő is rá

Lett is kert
Tavasza kisarjadt
Vérben áztatott humuszba ültettem
minden rügyet
Könnyekkel locsoltam amíg kiszáradt, mert
a könnyek túl sósak

Ezután már óvatos voltam
Cserépbe ültettem őket
Még a fűszernövényeket is
Néha levágtam
Megfőztem

Húslevessel öntöztem
Sarjadtak, hervadtak
A cserepek meg törtek
a könnyelműség súlyától

Eztán már csak
kaktuszokra vágytam
Mindegy milyen
Mindegy hol
Csak éljen
Nem kell kert
Nem kell virág
Nem kellene színek
Szirmok
Csak maradjanak meg a télben
Bírják a sót
a vért
a nyári döglegyeket
Földbe szúrom magam
karónak
és lesz belőlem vesehomokkal kiszórt
száraz fennsík
Meg tundrák és levegőbe fulladó
vulkáni kőzetek
Csak éljen meg pár kaktusz
Ne legyen egyiknek sem rózsája
Tüskéhez szoktattam a kezem
és a szám
de a rózsáktól enyhén
hányingerem van

Végül aztán elfogyott
az összes földem
A hozott

A kért
A kapott
Telebőgött természetlen szik maradt csak utánuk
Fogtam a kis gereblyémet végül
A bőr alatti faggyúrétegekben
elég tápanyagnak
kell lennie

Felnyitni a szaruhámot
Keresni a vénát
ami elég vért hordana
Keresni a nyirokrendszer csöveinek vonalát
hogy végre kapjon
rendes nedvességet
bármilyen, aminek még
van bátorsága kihajtani
itt

Talán az ölembe kéne ültetnem
Talán az ölem helyett
a szemgödörbe kéne ültetnem
Talán a húsevő növények
megmaradnak rajtam
Talán a tarack kinő
ha elég mozdulatlan maradok
A moha megmarad
ha mégis elfolynak a nedvek
és kővé száradok
Sosem tanultam meg
helyesen ültetni

Aztán jött egy kertész
Magokat szórt a sebekbe
A magokról apró virágok hajlottak

Mire felnéztem
már mező voltam pipacsokkal
Volt bennem búza
Volt rajtam barack és málna
Ajkamra lélegzett pára
öntözte a kertünk
Nem volt már mit
vérrel locsolni

Meleg

Ha úgy vesszük, ez is egy lassú vízbefulladás
A mellkas megtelik a pólusokból menekülő párával
Belélegezlek
Aztán kifújlok ebből a nyárral rakodott tüdőből újra és újra
A matrac is magába szívott
Telefeküdtük az ágyat
Mint a tarlóba égett szalmaszálak

Kinyitottunk minden befőttesüveget
Belepakoltuk az ablakon beömlő levegőt
Ahogy kell, az üvegeket kifőztük, celofánnal zártuk
Télen pedig kidobjuk az egészet, mert a nyári meleg addig megromlik
Mindig csak a hó marad, amit a másik test termel

Szerinted ez szerelem
Szerintem termodinamika
Mert annyira egyszerű és működőképes

PUSKÁS DÁNIEL

Az ecsetben maradt színek

Félek, hogy csak akkor tudom elmondani,
mi vagy nekem,
ha számodra már semmit sem jelentek.
Mindent a körvonala láttat.

*

Izzó vörös a hajad,
éppen hajnalodik.
Olyanok vagyunk, mint az ecsetek,
melyekben még mindig ott vannak
az előző festésekből maradt színek.

*

Zihálva ébredtem,
mint Gilgames, ki most hozta fel
a tenger mélyéről az élet fűvét.

Mosolyogva rángattad gecis farkam.
Miért éreztem úgy, mintha vallattál volna.
Miért éreztem azt, hogy nem az én faszom verted.
Hogy mondjam el, hogy semmi közöm sincs magamhoz,
hogy nem hozzám tartoznak a karjaim,

hanem csak az ingem ujjához varrva lógnak.
Nyelvem helyén üres konzervdobozok zörögnek,
beszédem pedig csak zörej,
mint amikor kukák ütődnek a szemeteskocsi oldalához.

Hogy mondjam el úgy,
hogy ne hidd azt, hogy nem szeretlek.
Hogy várhatom el, hogy nem azt mondom, ami van,
csak körülírom, mégis megértsd.
Hogy lehet attól rettegni, ami jó és otthonos.

*

A természeti népek félnek kimondani a veszélyes dolgok nevét.
A magyarban például nem maradt meg a *farkast* jelölő szó,
csak annyi, hogy egy állat, aminek farka van,
a *medvét* pedig olyan veszélyesnek tartották,
hogy még a táplálkozási szokásaira is csak szláv szóval mertek utalni.

Amikor sok idő után először találkoztunk Pesten,
búcsúzáskor csak annyit mertem mondani:
*Te iubesc.*¹

*

Ugye nem gyarmatosítás a szeretet.
Ugye nem hidegháború a szerelem.

*

Miért írják le sokszor vadászatként a szerelmet:
becserkészni a másikat,

---

¹ Szeretlek (román).

majd elvenni tőle valamit,
amit nem adna saját akaratából,
vagy erre csak az élete árán lenne képes.

*

Tetszhet-e érdek nélkül az, mi birtokolható.

*

Amikor leszoptál, jól esett a nyirkos meleg,
a gyengédség,
hogymost bánthatnál, de mégse bántasz.
Mikor kivetted a szádból,
megéreztem, hogy milyen hideg és magányos ez a világ.

*

Milyen rossz volt szeretkezni,
mikor már egyikünk sem volt ott.
Egymás tekintetében bolyongtunk, mint egy szellemvárosban.
Még az élvezetre sem gyűltünk össze,
mint az ősemberek a tábortűz köré,
hogymelúzzük magunktól messze
az elmúlt szerelmek fantomfájdalmait.

Le nem bomló hulladékok.
Csak vonaglunk szerelmünk váltóáramában.

Miért hinnéd el, hogy szeretlek,
ha folyton magamról beszélek.

*

Miután elmentél,
a parfümöd illata még itt maradt a párnahuzatomban.
Azt hittem, ez te vagy.
Aztán a hajad illatát éreztem, vagy csak a samponét.
Végül a saját verejtékem szagát.

*

Felteszem a tűzhelyre a kotyogót.
Unalmamban fel-alá járkálok a konyhában.
Hallgatom, ad-e valami hangot,
felnyitom néha a fedelét, hogy jön-e már,
amikor elkezd csorogni a kávé,
tán így vártad te is, hogy elélvezzek végre.

*

Csak hajnalodna,
csak csörögne már az óra,
vérezne ki végre ez az örökké tartó,
áthatolhatatlan szürkület.

*

Kék szemed a tenger,
a kólós, füstös Balkán,
a szászok Segesvára,
Ovidius Constantája,
a messzi Jeruzsálem, Izrael.

Szemedbe néztem:
azt akartam látni, hogy nem háborús övezet az otthonunk,
hogy nem aknamező az ágyunk.
Egy élhetőbb világot akartam látni,

és azt hazudtam magamnak,
hogy nem látom, de van.

Szemöldököd híd,
melyről a Neretvába vetem magam.

*

Borzasztó volt végignézni, ahogy pakoltál.
Borzalmas volt látni a távolodó buszt.
Akkor még nem tudtam, hogy utoljára látlak.

Mint a bombák, potyogtak könnyeid.
Felszántották szikes szívemet.

*

Nem boldog androgün voltunk,
nem is kétfejű fenevad.

Azt hittem, meztelenek vagyunk és egyenlők.
Vér ízét éreztem a számban,
nem a csiklód, hanem egy szuronyt nyalogattam,
és puskád csövébe néztem.
Egyenlők voltunk,
mint két terrorista, aki fegyvert tart egymás fejéhez.

KISS LÓRÁNT

Lázroham

Forgolódik, nem bír aludni, alatta
a lepedő összezsavarodva:
örvényként elnyeli a lázat, mintha
teste folytatása lenne. Egy lázroham
hullámszámban összemósodik
a szobával, mélyén valahol érzi
dolgozni szívét, mi nem pumpa,
inkább kis kotrógép: egyre mélyebb
üreget váj a testbe. És talán innen
érkezett előre nem is sejthetőn a láz,
ez a másik akarat, min most
osztozni kényszerülnek a kezek,
a lábak és az arc, ahogy a roham, mint
kúszónövény, burjánzik az agyig,
rohan, patakzik, kacag. Pillanatok
kiszorulóban, mást nem is hagy
belőlem: villanásnyi csöndet, éjszakát.

Chichén Itzá

Kora reggelt ritkán látok. Most az éjszaka
maradékait takarítom. A romokat söpröm el,
a szoba minden végéből begyűjtöm a törmelékeket, darabokat,
az éjszaka lenyomatait, amik messziről mintha
csillagok lennének. De közelebről látszik, hogy
csak kis vacakok, apró semmiségek, üvegcserepek, kupakok,
ezek ragyogtak éjszaka?

Mint egy ősi kultúra romjainál, ha a konkvisztádor
megáll, nem lát mást, csak torzókat, és meglepődik,
valaha ezek voltak az istenek lakóhelyei?

GREGUSS LILLA

fotográfia

Hommage à A. Demenkova I.

egy idegen nő járt a faluban
összefogták a hajam és tiszta ruhába bújtattak
felrakták az egyetlen függönyt az ajtóra
csipkehab zuhant le a hátam mögött
csak egyszer láttam azelőtt amikor a nagymama meghalt
nem tudtam most ki halt meg
talán én fogok
mielőtt anya belefűzte a szalagot a hajamba
jó erősen megfogta és húzni kezdte
most az egyszer nagyon jónak kell lennem különben bizisten
bólogattam és nem szóltam egy szót sem
majd kiengedem a könnyeket ha egyedül leszek
bejött a nő a félkapun
úgy tett mintha nem szörnyedne el az arcomon tátongó sebtől
mögöttem szárnyként lobogtatta egyetlen függönyünket a szél
sokáig topogott előttem
nézte a földön fekvő rongyokat
az ajtót az ablakot a függönyt a házat
végül rám nézett
az ő szeméből sugárzott az a hidegrázós félelem amit én éreztem
nem fog látszódni ha nem akarod ezt mondta
bólintottam hogy nem akarom

tedd a kezed az arcodhoz így
többet nem szóltunk egymáshoz
felém fordította fegyverét aztán kattanó hang hallatszott
pár nap múlva újra eljött
kezembe adott egy képet
nem ismertem fel mi van rajta
a függönyre már nem emlékeztem
magamat pedig nem ismertem fel kezemmel az arcom takarva

örökmosoly

Hommage à A. Demenkova II.

nagyanyáról egyetlenegy fénykép készült
büszkeségében körbemutogatta a faluban
gyönyörű a mosolyod
nagyapa is mindig ezt mondta
mindenki végigsimogatta már
nagyanya egyetlen maradandó szürke foltját
csak nagyapa keze nem maszatolhatta össze

nagyanya akkor kezdett el dohányozni amikor nagyapa meghalt
egy nő nem dohányozhat
különben is besárgítaná a fogaid
és akkor nem maradna semmi szép benned
amikor a nő megérkezett nagyanya bevezette
szürke univerzumába
kávéfőzés közben mesélt el mindent nagyapáról
amikor megmentette a megerőszakolótól
aztán ő tette meg ugyanazt
és nagyanya terhessége miatt hozzákényszerült a nagyapához
mi vagyunk a legszebbek mondta mindig
és mindenki elhitte hogy így van
szerette ha nagyanya a fekete
vértócsákban térdelve is nevetett
nagyanya rágyújtott aztán kattant a gép

már nem érdekelték a sárguló fogak
egyetlen örök emlékképe végigsántított a falun
gyönyörű a mosolyod mondta mindenki
csak a nő tudta hogy nagyanya
zokog azon a képen

TIMOTHY LIU

Minden vonat helyi járat

Lelassítani annyira a tested, hogy érezni tudj.
Azt hitted, mozdulatlaná váltál,
de igazából csak annyira lassultál le,
hogy érezd a fájdalmat. Vannak rosszabb dolgok,
mint futni, hogy elérd a vonatot, kificamítani
a bokád egy elcseszett délután.
Valami elől vagy felé futsz?,
az idegen, aki felsegít
szeretné tudni rólad, aki annyira hozzászoktál,
hogy minden receptekre van felírva.
Csak szeretném, hogy elmúljon a fájdalom, mondod,
és meglepődsz, mikor azon kapod magad,
hogy valaki más keze után nyúlsz.

FERENCZ Mónika fordítása

ARACELIS GIRMAY

Második elhidegülés

Kérem, tegye fel a kezét, aki
volt már elveszett
gyerek egy piacon
vagy plázában, anélkül,
hogyan tudta volna, követett
egy idegent, és azt hitte,
az övé,
családtag, szülő, még
meg is ragadta a kezét
még ki is mondta
azt a szót, „apa”,
csak hogy lássa az idegen
arcot lenézni, ami egészen biztosan
valaki másé, biztosan nem azé,
aki szereti őt, őt,
aki hirtelen egy madár
összeesve a szobák üveg-
ablakában.

Milyen messzi
a világ, amit ismert & magas
& tele van, végül is, idegenekkel.

FERENCZ Mónika fordítása

KATHA POLLIT

A nők metaforái

Mi van, ha a hold
soha nem is volt egy gyönyörű nő?
Nevezzük fekete vizet átszelő cápának.
Fülnek. Dobnak egy sivatagban.
Ablaknak. Csontcipőnek.

Mi van, ha a tengerről
kiderül, hogy sosem volt méhe?
Legyen felhő, kék, mint a nap születésekor.
Harangok és kérdések ünnepe.
Fogfájás. Egy elveszett iker.

Mi van, ha a nő
nem is a hold, nem is a tenger?
Mondjuk, a levegő térképe. Mondjuk, zöld parabola.
Zuzmó és az azt tápláló kő.
Nem eső. Eső.

FERENCZ Mónika fordítása

GREG BAXTER

A halál pecsétje

Franco hetedik kerületi paneljének a tetejéről néztük, ahogy az arany-színű ragyogásban reszkető város elmerül az ebédidő füstös és zajos bé-nultságában. A többes szám hármunkra vonatkozott: Francóra, rám és Sylviára. Franco ekkor már hónapok óta nem dolgozott. Annyira le volt égve, hogy rozsdás kis serpenyőket hordott benti cipő gyanánt. Villany-szerelő volt, de sehol sem volt igazán szükség a munkájára – sem irodák-ban, sem lakóházakban. Az anyja a télen halt meg. Ha nem szedi össze a lakbér árát a hétre, kitették volna, és elveszíti a kilátóját a tetőn. Mindig azt mondta, még ha el is veszíteném mindkét karomat, akkor sem lenne sokkal rosszabb, mint most; minek nekem karok? Sylvia egy reménytele-nül életvidám tanár volt, aki életcéljául tűzte ki, hogy jobb kedvre deríti Francót. Pénze azonban nem volt, pedig az lett volna az egyetlen, ami-vel igazán fel tudta volna vidítani. Ennek ellenére – vagy talán éppen ezért – szeretőkké váltak. Én egy kevés pénzt ugrottam be kölcsönadni, és meginni pár italt, na meg hogy megpróbáljam meggyőzni Francót, dobja végre Sylviát, és jöjjön velem a városba találni néhány normális – és kissé boldogtalanabb – lányt. De Sylvia nem volt hajlandó leszállni rólunk. Folyton ugyanazt ismételte: nézzétek a katedrális! Nézzétek a városházát! Nézzétek a várat! Mint aki még soha nem járt a tetőn. Amikor felajánlotta, hogy menjünk el megnézni egy kiállítást a modern művé-szetek múzeumába, ami egyébként nem volt túl drága, azt gondoltam magamban, ne, csak azt ne! De csak megvontam a vállam, és amikor Franco végül beleegyezett, fogtam az üres üvegeket, beletettem őket a szemetesbe, és azt gondoltam, miért ne? Mit veszíthetek?

A múzeumlátogatást megelőző napokban a külsőm megváltozott, felöltöttem azt a sajátos ábrázatot, amit az ember akkor kap – úgy hallottam –, amikor közeleg a vég. Ez a halál pecsétje. Ezt láttam magamon egy reggel a tüdőben fogmosás után. Beletelt egy kis időbe, mire rájöttem, de félreérthetetlen volt: már nem az én arcom nézett vissza rám. Legalábbis nem teljesen: az elkerülhetetlen sors jegyét hordozta magán. Azonnal Lermontovra gondoltam (már akkor őt idéztem, mielőtt még eszembe jutott volna), az elkövetkező pár nap során pedig rémálmok és lidércnyomások kínoztak, melyekben egy férfi azt suttogta a fülemben: hamarosan meg fogsz halni! Mivel hiszek a képzelet teremtő erejében, betelefonáltam a munkahelyemre, és közöltem, hogy haldoklom, nem fogok bemenni. A főnököm azt kérte, lépjen majd valaki kapcsolatba vele, amikor... a megfelelő szót kereste... vége, hogy megszervezhesse a gyűjtést az irodában a csokorra. Lenulláztam a bankkártyámat (nem volt rajta túl sok pénz), majd minden ingóságomat elküldtem az anyámnak, hogy szétszthassa őket az unokatestvéreim között. Neki nem mondtam el, hogy haldoklom, helyette azt találtam ki, hogy vallásos lettem. Be kellett volna vallanom az igazat, ugyanis most is épp utánam kutatja fel a várost.

Én közben fel-alá járkálok magamban beszélve, mintha már nem is valódi ember lennék. Otthon, a karosszékben ülve, lassú zongorajátékot hallgatva azt kiáltom: „Élet! Ó, élet! *Élet!*” Mintha lett volna akár csak egyetlen másodperce is az életemnek, amiért kár lenne. Olyan sok időt töltöttem mozikban és irodákban, koncerteken, nyaralásokon, bárokban, kávézóokban, utakon és utcákon, repülőkön, múzeumokban, vonatokon, tengert figyelve, lakásokban, amikben éltem, tetőkön, amiken álltam, autópályákon, vízen, buszokon és villamosokon, különböző országokban, ágyakban, de olyan keveset a saját elmémben – olyan kevés időt a gondolat hatalmas, hömpölygő univerzumában –, hogy semmi, amit elértem vagy megtapasztaltam, nem jelentett számomra semmit. Most pedig elfogyott az időm, hogy mindezt kijavítsam. Ó, élet! Micsoda felfoghatatlan, hirtelen lecsapó sötétséggé változtál! Mivé lesznek a gondolataim, ha megszakad közöttünk a kapocs? Olyan keveset érnek vajon, hogy amikor elmegyek, elenyésznek ők is, vagy a gondolataim talán minden

ember gondolatai, és a férfiak meg a nők csupán hordozói az eszméknek, melyek a kozmoszban léteznek, mint az anyag, a felsőbb erő vagy egy laboratóriumi kísérlet?

Franco lakásáról jövet arról kezdtünk vitatkozni, mi lenne az utazás legmegfelelőbb módja. A lehetőségeink a következők voltak: tíz perc séta a metróig, azután érkezés öt percnyre a múzeumtól, vagy tíz perc várakozás a buszra, majd érkezés a múzeum bejáratánál, tucatnyi megállóval a kettő között. Csupán egy városlakó értheti meg egy ilyen talány megválaszolhatatlanságának a borzalmát. Már nem is emlékszem, a végén melyik mellett döntöttünk. A városi élet velejárója a folytonos feledés – olyan ez, mint a rohamok: pillanatkiesések, amiket nagy fokú aktivitás és mozgás tölt ki. Ezek a momentumok az észlelés ezer vagy akár több tízezer egyéni szemszögével vannak kitöltve, mint folytonosan újrendeződő ballisztikus pályák a térben, amik felvillannak, felrobbannak és kialusznak előtted, te pedig a sötétségbe száműzöd őket. Éppen úgy, ahogy most, ebben a pillanatban is, az, aki vagy, és amit gondolsz, nem más, mint életed többsávós ballisztikus pályája, amely a téged körülvevő tömeg amnéziás homályába hullik.

Franco és Sylvia között fokozatosan, minden szó nélkül alakult ki egy igen csípős és komoly vita. Úgy sejtettem, Franco hirtelen vagy nem akart már a múzeumba menni, esetleg Sylvia mondhatott vagy tett valamit, ami előidézte epés hangulatát. Sylvia – aki bár jókedélyű, de érzékeny lány volt – erre válaszként Franco irányába undok csalódottságot, felém pedig nagyfokú érdeklődést kezdett mutatni. Ez persze feldühíthette Francót. Mire kifizettem mindhármunk belépőjét, Franco és Sylvia már egymásra sem voltak hajlandók nézni.

A múzeum tömve volt turistákkal – különösen rövidnadrágot és strandpapucsot viselő fiatal férfiakkal és nőekkel, hátizsákkal a vállukon, akik mindent, beleértve a ruhatáras hölgyet, a múzeum ajándékboltját, az őrköt, a lifteket, és a WC előtt állva még saját magukat is lefényképezték. Persze a kiállítási tárgyakról is készítették képeket.

A férfi azt ajánlotta, kezdjük a legfelső emelettel, a nyolcadik szinttel, onnan haladjunk lefelé. Franco rögtön hozzám fordult: én fordítva csinálom. Sylvia pedig ezt mondta: én úgy teszek, ahogy a férfi javasolta.

Így hát különváltunk. Én Sylviával tartottam, ahogy a férfi ajánlotta. Franco a legalsó, nulladik szintre ment, amelyik négy emelettel a földszint alatt volt. Elégedett voltam a felállással, Sylvia ugyanis nem volt rossz társaság, ha Franco épp nem volt jelen. Franco az esetek nagy részében kibírhatatlan volt. Kedveltem őt, persze, de egyúttal meg is próbáltam minél kevesebb időt a közelében tölteni. Ahogy beléptünk a liftbe Sylviával, tudtam, hogy még aznap le fogunk feküdni egymással. Nagyon csinos nő volt – vagy csak csinosabb, mint azok a lányok, akikkel addig dolgom volt. Barna, a homlokánál rövidre vágott egyenes haja és barna szeme volt, és érdekesebb jelenség volt Francónál. Miért gondoltam róla, hogy zakkant? Vajon mindig is szerelmes voltam belé? Ezért gyűlöltem? Úgy határoztam, közel férközöm hozzá, és a tudára adom, hogy nincs már sok időm hátra. De a lift ajtaja ekkor kitárult, a szűk hely által generált erotikus erő pedig az épület sötét, tágas terébe szökött – a liftfülke, ami üvegből volt, egy fémszerkezetből emelkedett ki, kívülről pedig nyílt tér vette körül, melyet a központi helyiség fekete-szürke falai szegélyeztek. A tetejéről egészen az aljáig le lehetett látni. Ahogy lenéztem a korlát mellett, Francót pillantottam meg, aki letről figyelt minket. Intett, és én visszaintettem neki. Láttam már mindent életemben, amit látni szerettem volna, mindez pedig aligha ad többre okot, mint szélsőséges pesszimizmusra. Mit ér egy művészeti kiállítás egy olyan ember számára, amilyen én vagyok? Mit kezdjek én a plafonról lógó egerekkel? És mit jelentsen az a hangya az újságpapíron? Több művészetet láttam már egy tálnyi száraz müzliben, mint itt. De nem bízhatom el magam. Meg kell adnom az esélyt annak a lehetőségnek, hogy én vagyok a hibás, amiért nem érint meg ez az egész. Mégsem vagyok rá képes. Undorodom a művészettől. Azok a turisták, akik nem végsebességgel haladnak a kiállítási tárgyak között, terjedelmes prospektusokat böngésznek, hogy megértsék a sínekből kialakított útvesztő jelentését a fehér egerek takarta plafon alatt. A prospektus azt állítja, a műalkotást pusztán a nagysága emeli ki a hétköznapiból. De akkor miért kellene ezen a ponton megállni? Miért nem tárunk ki egy ablakot, ami a városra néz, és kérdezzük meg, így már elég nagy-e? Többet akartok? Öltöztessen be talán minden embert egérjelmezbe, és járassam őket négykézláb? Fessek egy várost az égre az igazi fölé?

De mégis, itt ez a *pesszimizmus*, ami még inkább feldühít, mint a művészet maga. Sylvia arcán a csalódottság jeleit vélem felfedezni, feltűnt neki, hogy az egészet értelmetlennek tartom, ő viszont szeretne egy szép délutánt magának. Nagyon érdekesnek tűnik, mondom. Ne hazudj a kedvemért, válaszolja.

Ki ez a nő? Gondolkodom. Megszégyenülve érzem magam, így megkérdem, lehetek-e vele teljesen őszinte.

Megvonja a vállát, ez pedig annyit tesz: bármi jobb, mint a szenvedés, hazugság és keserűség, amit a férfiak saját maguknak teremtenek meg, hogy megvédjék magukat a valódi boldogtalanságtól (ami nem igazságos, mivel a férfiak még inkább egyedül vannak, mint a nők). Már kész vagyok megszólalni, közölni mindezt, amikor rájövök, hogy a vállmegvonás egyáltalán nem ezt jelentette, hanem valami egészen leírhatatlan dolgot. Az ötödik szinten Francóba futottunk. El volt ragadtatva tőle, hogy a másik útvonalat választotta, és ezt mondta nekem: igazam volt, amikor nem hallgattam arra a férfira; sokkal jobb élmény lentről felfelé. Sylvia ekkor hozzám fordult: örülök, hogy veled tartottam, te szemlátomást nem szereted a művészetet, érdekes téged megfigyelni; olyan vagy, mint egy őseMBER. Aztán azt mondta, a művészet egészen biztosan jobb élmény fentről lefelé.

Újra különváltunk. Ekkor már halálosan szerelmes voltam Sylviába. Egy napot sem tudtam volna nélküle eltölteni. Megérintettem – a hátára tettem a kezem, megfogtam a könyökét. A legalsó szinten egy rövidfilm-kállítás volt, ahol meztelen nők kínozták magukat. Miért meztelenek? Kérdeztem. Hogy a férfiak elborzadjanak a vágytól, amit irántuk éreznek, mondta. Ez így van? Fordultam hozzá. Nem tudom, mondta; te mit gondolsz?

Istenem, gondoltam, *képzeld csak el*. De nem feleltem. Megvakartam az államot. Magamban azt gondoltam: ha ez a lényeg, akkor minden hiába, én ugyanis a megkínzott meztelen nők után is vágyódom. De akárhogy is, ez mégis csak művészet volt; nem igazi kínzás. Egy teljes órán át büszkeség töltött el, azt gondolva, túljártam a művészek eszén. Aztán az idő elteltével, lassan, a délután vége felé, amikor Sylviával és Francóval kávéztunk a múzeum közelében, elöntött a szégyen.

Azt ajánlottam, tegyünk egy sétát a városban. Addigra már öt vagy hat óra lehetett, ami kész örültek házát jelent – mi azonban végcél nélkül immunisak voltunk rá. Franco ekkor közölte, hogy haza akar menni. Nincs pénzem, és megalázónak érezném, ha még valamire meghívnátok. Ahogy gondolod, feleltem.

Felkelt, és indulni készült, de meglepetésemre Sylvia is felállt.

Elmész?, kérdeztem kétségbeesetten.

Franco Sylviára pillantott. Sylvia úgy ereszkedett vissza a székére, hogy az egyszerre fejezett ki csüggedtséget, haragot és értetlenséget. Ráeszméltem, hogy nagyon is szerelmes Francóba. De azt is láttam, hogy az optimizmusa romokban hever, Franco éppen most töri szilánkokra, szándékosan, hogy végre megszabaduljon tőle. Nem ez volt az eredeti tervem? De most már itt voltam én Sylviának, és szerelmes voltam belé. És akkor meg is történt! Ilyen egyszerűen! A halál pecsétje megjelent Franco arcán! Micsoda abszurdum! Hátára vetette hátizsákját, kivett egy zenelejátszót és egy pár fülhallgatót belőle, majd mikor indulásra készen állt, belenézett a tükörbe. Aztán Sylviára pillantott – aki akkor már sehol sem nézett – valami együttérzést sejtető tekintettel, én pedig már végképp nem tudtam, mit gondoljak minderről. Csupán annyit tudtam, hogy Franco hamarosan meg fog halni, ahogy én is, mégis így töltjük az utolsó óráinkat – veszekedve, kávé szürcsölve, kiállítás látogatva, jelentőségteljes beszélgetéseket szimulálva.

Amint Franco elment, Sylviához fordultam: szeretnél hazajönni velem?

Igen, felelte kissé szégyenkezve.

Szerelmes vagyok beléd, mondtam.

Ő nem felelt.

Szerelmes vagyok beléd!

A lakásomra érve azonnal levetkőztettem. A ruháit a bejárati ajtóhoz dobtam, lehúztam a nadrágomat, a lábait a derekam köré fontam, és beléhatoltam, mire ő sóhajtott, én pedig újra elmondtam neki, hogy szeretem. Erre azt felelte, én is szeretlek. Én is szeretlek!

Mit számított már mindez? Úgyis közelgett a világvége. Amikor a kávé után beesteledett, és hazaindultunk, a levegő lehűlt pár fokot, mi pedig megálltunk pár magas fa alatt csókolózni, mélyen egymás szemébe néz-

ve – addig soha nem néztem senkinek a szemébe, és mégis ott álltam, rettenthetetlenül, mintha a lelkem átvándorolt volna a szemembe, az ő lelke pedig az ő szemében kelt volna életre. Az ágyamba fektettem. Ekkor elsírta magát, de letörölte a könnyeit, és el is felejtette, miért fakadt sírva. Azt hiszem, olyan idős lehetett, mint én, vagy talán valamivel fiatalabb – úgy harminc körül –, én pedig úgy éreztem, mintha a Földön együtt töltött óráink pezsegve szóródnának szét és lejteneék táncot a szélben, mint hasznavehetetlen bankjegyek – bankjegyek egy másik országból, sok évvel ezelőttről –, amiket egy félbolond öregember szór szét az ablakából az utcára, ahol nincsenek is emberek, hogy a hisztériás rohama után aztán le kelljen mennie, hogy összeszedje a bankókat és az érméket, majd visszavigye őket a lakásába.

Ó, élet! Micsoda sebes, zavarba ejtő utazás! Micsoda önámítás! Az óráim, melyek mint a konfetti szóródnak szét az utcán – a Sylvia által keltett nagyszerű sóhajok, a saját hülye felmordulásaim és az ágy rezesbandára emlékeztető nyikorgásának hangjára –; vigyétek őket! Vigyétek! Vigyétek őket el! Bárki! Ez az életem! Átadom az egérjelmezbe bújtatott városnak, a forgalomnak, a tetőknek és a szörnyű, hétköznapi művészetnek! Könyörgöm! Válasszatok valamit!

Az utca kint még mindig üres. Megkérdezem Sylvia-t, elélezhetek-e benne. Igen, feleli. Igen. Igen.

Valamivel később kopogtatnak az ajtón. Először csak lágyan, majd egyre hangosabban és hangosabban, mígnem a kopogtatás dörömbölésbe megy át. Mindketten sejtjük, hogy Franco az, így nem felelünk. Remegni kezdek, de Sylvia nyugodt marad. Megkönnyebbülést érzek rajta. Aztán az anyám kiált be a lakásba az ajtón keresztül. Válaszolj, kiáltja, tudom, hogy odabent vagy!

Tudja, hogy idebent vagy?, kérdezi Sylvia.

Valószínűleg követtet valakivel, válaszolom. Azt hiszi, beléptem egy szektába.

Az anyám nem egyedül jött, hozott magával egy filozófiaprofesszort az egyetemről – egy csendes, visszahúzódó férfit. Azt hiszem, mindenki nyomban rájön, hogy nem léptem be semmilyen szektába, így a férfi kissé feszengeni kezd. Aztán az anyám, Sylvia, a filozófus és én kínos han-

gulatban megiszunk egy kávé a konyhában. A város mostanra már teljesen elsötétült. Senki nem mond semmi tartalmasat. A filozófus három különböző alkalommal megjegyzi, milyen finom ez a kávé.

Tudtam, hogy ezt fogja mondani, mondom neki, mindhárom alkalommal. Erre a férfi szégyenlősen pislogni kezd, és megigazítja a szemüvegét az orrán. Anyám köhint egyet. Várom a telefonhívást, amiben közlik, hogy Franco lelőtte magát egy revolverrel – revolvernek kell lennie, valaminek a háborúból, egy háborúból –, levetkőzött és kimászott a tetőre, és megértette, teste minden egyes sejtjével együtt, hogy a boldogtalansága, féltékenysége és kiábrándultsága jelentéktelen tényezők csupán a város ívelt, pislákoló tömegén – egy városén, ami nem is létezik: várja csupán, hogy létezhesen, folyton csak vár – egy város a jövőben. De nem érkezik hívás. Anyám Sylviához fordul, igazán szép kabát.

Sylvia a kabátjára néz. Ez?, kérdezi.

Anyám azt feleli: jól néz ki. Praktikus.

Tanár vagyok, mondja Sylvia.

Remek.

Igen.

És e tomboló, zavarba ejtő, de rokonszenves családi kép felett a város tótágast áll az égbolton. A kifejezés, amelyet visel, olyan, mintha egy arc, vonások nélkül – tiszta, tompított fény. De vajon milyen messze juthat ebben a fényben az ember, mielőtt elérné a nemlét határát?

SERFŐZŐ Réka fordítása

SEREGÉLY ORSOLYA

Lujza

Emlékszem Lujzára, és arra is, hogy féltem tőle, amikor először láttam. Az első napomat töltöttem az óvodában az apró székek és asztalok mellett, amelyek mind rettenetesen nagyoknak tűntek, és a terem közepére voltak helyezve. Az asztalon képeskönyvek hevertek, lassan betűztem az egyiket. Nem is vettem észre az ajtó nyílását, csak akkor emeltem fel a fejem, amikor irdatlan böngészésre lettem figyelmes. Ott állt ő. Hatalmas, tenyeres-talpas lány, szőke hajjal, ami rakoncátlan csomókban lógott. Lila nadrágot viselt, amire szoknya volt húzva, majd az egészre egy nagy, elnyújt kötött pulcsi és kardigán. Ő állt az ajtóban bömbölve, én ültem a széken, és néztem. Nem értettem, mi a baj, mi történhetett, de borzalmasan féltem ettől a hatalmas lánytól. Lujza a kilincsbe csimpaszkodva ordított, maszatos arcán patakokban folytak a könnyei. Mint az újszülöttnak, akit most rángattak a világra, úgy vöröslött a feje a sírástól. Rájöttem, hogy már láttam ezt a lányt, hiszen a környékünkön lakott. Sokszor próbált minket megverni, kiabált ránk, de sosem értettük. Most pedig itt állt előttem a kilincsbe kapaszkodva, szinte letörve azt. Csak sírt, sírt kétségbeesetten, kérlelve a nagymamáját, hogy jöjjön vissza érte.

Az óvodás évek elszálltak. Sokat játszottunk a friss levegőn, mondókákat tanultunk. Az ország mindeközben háborúzott. Egy időben nem is kellett mindennap bemennünk, csak édesapám vitt el motorral a kötelező év végi fényképezkedésre. Volt egy Kolibri márkájú motorbiciklijje, krétapiros, pöfögő hangú, azon ültünk, én az apró kezeimmel át sem értem apukám derekát, a kabátját markoltam, és féltem, hogy leesek. Kiskoromban sokat féltem. Kevés emlékem van ebből az időből, de a

reggeli hideg szelet még most is érzem, ahogy az arcomba vág, és a motor berregését is hallani vélem, ha behunyom a szemem. Emlékszem a szürke hajnalokra, amikor az égen a völgy fölött talán csak egy-két nap-sugár játszott.

Az óvodában szerettem volna felvenni a szobapapucsomat, de Lujza a cipőösszeakasztó tetején ült, ordított, és papucsokkal bombázta a többi óvodást. Én bemásztam az asztal alá az akkori szerelmemmel, és vártam, mikor dobja ki az én cipőmet is. Mire az óvónéni megérkezett, Lujza kartikus állapotban nevetett, és ugrált a kisszekevény tetején. Az óvónéni megverte, ő bömbölni kezdett, és egész nap folytatta a pityergést egy sarokban. Ha néha kimehetett az udvarra játszani, jobbára csak szaladgált, mint egy megvadult kóbor kutya, hangosan hahotázva.

Aztán az általános iskolát már külön tagozaton végezte, így nem sokat láttuk. Egy időre el is felejtettem, hogy létezik, hiába lakott a környékünkön, így az sem tűnt fel, hogy már nem jár iskolába. Elkezdett az édesapjával együtt dolgozni, főleg kinti munkákat végeztek. Fát vágtak, fűrészeltek, udvarokat, helyiségeket takarítottak ki. Egy kis kocsin tartották a szükséges felszerelést, amit mindig Lujza tolt. Nagyon büszke volt arra, hogy dolgozik, és hogy ilyen nagyra nőtt. Erős is volt, amikor utoljára megállt mellettem, úgy néztem, hogy egy jól célzott lökéssel a létezéséből is kiboríthatna.

Persze sok pletykát lehetett hallani. Amikor egy tanyára érkezett a munkácsapat, egy idősebb férfi is csatlakozott a családi vállalkozásba. Lujza ekkor a mi házunknál is sokat dolgozott, ott mesélte dicsekedve, hogy ez a férfi arra kérte, fürödjenek együtt meztelenül, amíg az apja nincs a tanyán. Azt mondta, hogy ez az ember szereti őt, és el fogja venni őt feleségül.

Aztán megérkezett a nyár. A helyi alkoholista gárda minden este a közeli kisbolt előtt gyülekezett, ahol a fűzfából kialakított padon vitatták meg az élet nagy dolgait. Az út túloldalán a régi vasút maradványai, egy betemetett árok, fák és rövid házsor állt. Lujza sok időt töltött ebben a társaságban, élvezte a figyelmet, az illetlen beszélgetéseket, csillogó szemmel hallgatta a férfiak csipkelődését. Párszor el is tűnt hol az egyik, hol a másik idős férfival, mígnem egy nap hallottuk a hírt, hogy Lujza teherbe

esett. Az apja dühös volt, de hiába próbálta a lányát távol tartani ettől a társaságtól. Amikor Lujza megszült, szinte azonnal elvették tőle a gyermeket. Sírt, üvöltött, könyörgött, csakúgy, mint első nap az óvodában, maszatos arcán a könnyek patakokban folytak, még úgy is, hogy nem igazán értette, mi történt vele.

A faluban az emberek beszéltek. Arról, hogy Lujza élvezzi a figyelmet, és hogy igazából ezt ő akarta. Azóta Lujza újra dolgozik, és továbbra is együtt tölti idejét ezekkel az idős, zavart férfakkal. A közönyös falubeliek azzal nyugtatják magukat, hogy ez rendben van így, és különben is, Lujza felnőtt nő, és tud magára vigyázni. A tücskök és bogarak pedig tovább zümmögnek a hosszú, fülledt nyári éjszakákon, de valaki már nem tud tükörbe nézni, mert érzi, hogy a néma utcákon az emberek nem figyelnek egymásra.

György

György pontosan úgy nézett ki, mint egy angol fiatalember. Alacsony, karcsú, ám férfias alkatú, széles vállú, sötét hajú volt, szakálla sápadt arcot takart. Vizes, zöld szeme idegesen nézett elmerengve a semmibe. Sárga fogai közül a mondatok ritmikusan gördültek elő, így az ember akaratlanul is felfigyelt a hangszínére és a mondandójára. György arcán mindig a paranoia kezdetleges jelei ültek, aggodalom és feszültség bujdosott a tekintetében. Ez a paranoia megbélyegezte a mindennapjait. Apró kezeivel feszülten simított végig sötét haján és szakállán. Néha a mutatóujja megállt a szájánál, az ajkain dobolva. Egyenes orrát magasra tartva gondolkodott azon, hogy mivé lett a világ.

György mindennap korán akart kelni, hogy időben elkezdje tevékenységeit. Kávét nem ivott, ha viszont megkínálta valaki, akkor akár napi három-négy bögrével is legurított, majd attól lett ideges, hogy a koffein hogyan fog rá hatni. Ekkor általában arra az elhatározásra jutott, hogy átáll a vegán és paleo étrendre. György általában dél és egy óra között kelt fel, első dolgai között a közösségi média felületeinek ellenőrzése, valamint a tőzsde árfolyamának követése szerepelt.

György valóságában minden jobban csillogott és különlegesebb volt, mint egyébként, és erre büszkén hivatkozott társaságban.

Ám a valóság Györgytől függetlenül működött. Abban a valóságban a hideg lakás nyirkos padlóján mezítláb állva kémlelte alsónémben a légkondicionálót, amit már napok óta nem tudott bekapcsolni, hiába mutatott a kinti hőmérő mínusz fokokat. A mosatlan edények az apró mosogatóban tornyosultak. Ebédlőasztalán több pa-

pírdarab, számítógép, útlevel hevert szertesztét. Éjjeli asztalkáján a fekete bőrkötéses jegyzetfüzete mellett, amibe a teendőit írta fel, és az éjjeli álmait jegyezte le, a következő könyvek sorakoztak:

Túlélni az apokalipszist

Az emberi fekália feldolgozhatósága

Hogyan gyógyítsunk otthon?

György régóta készült a világvégére, és arra, hogy hamarosan vízözönnel vagy éhínséggel sújt mindenkit. Ezért már időben készülni kezdett, megtakarított pénzét ezüstkanalakra és -villákra, valamint aranyérmekre váltotta, hiszen ha eljön az apokalipszis, a bankkártyának nem lesz sok értelme. Az arany meg az ezüst örök érték, és a legkönnyebb ezeket evőeszközökben beszerezni. Ezenkívül volt nála fotó a szüleiről, akiket soha nem fog már látni, egy-két apró emléktárgy, kés, iránytű és egy kabát, amibe ha jeges vízbe dobnák, ő akkor sem fagyyna meg.

György szeretett volna barátokat, ám képtelen volt kapcsolatokat kialakítására. Nehezen tudott figyelni az új emberekre, és mint a megakadt, régi bakelit lemez, ugyanazokat a történeteket mesélte újra és újra.

A szombat estéket általában a lakásán töltötte, az ajtókat és ablakokat kitérve engedte be a hideg levegőt, hiszen az apokalipszis után az alaphőmérséklet mindig fagypont alatt lesz, így jobban megéri felkészülni rá.

György sokat böjtölt. De ha nem böjtölt, akkor rengeteget evett. Egyszer eljátszotta, hogy hajléktalan, és napokig kávézóban ült a laptopjával, kávékat iszogatva. A Hyde Parkban galambokat lesett, és kenyérmorzsókkal etette őket. A sötét angol napok teltek, a vonatok a pályaudvaron érkeztek és elindultak, ő pedig csak a padon ülve, kávéval a kezében várt valaminek a kezdetére.

Péter

Péter magas, lóarcú fiú volt, kiálló fogakkal, kerek szemüveggel, katonásan vágott hajjal. Mindig sötét ruhákban járt, és a nyakát előretolta, mint egy teknősbéka. Keze hosszan lógott vékony teste mellett, és általában vihogott, miközben a nyakát húzta a válla felé. Fura dolgokat beszélt, egy osztályt bukott, de senki sem tudta, miért.

Egyszer bezárta az öccsét egy aknába. A falusi házak udvarán gyakran van egy akna, ami a fűrott kút pumpáját rejt. Péter lecsalta oda az öccsét, majd rácsukta a fémfedőt, és otthagya egész napra. Szadista hajlamai kezdetben állatok bántalmazásában teljesedtek ki. Mindennapos volt számára a nyulak és a macskák fojtogatása és felboncolása.

Az iskolában nem bántották, de nem is kedvelték. Sokat dicsekedett azazal, hogy szabadidejében hogyan bánt el egy macskával, de senki nem figyelt fel rá.

Egyik nap ő volt az ügyeletes. Nekem edzésem volt, így az utolsó óra után várnom kellett. Az ügyeletes padnál ültem és uszonnáztam, Péter mögöttem ült, de nem szólalt meg. Felálltam. Kék pulóvert viseltem, vékony szálú hajam hátra volt csatolva, fehér tornacipőben álltam a pepita kövön, hallgatva a csendet. Elindultam a hosszú folyosón az iskola mosdója felé. Lépteim puhán visszhangoztak, a tantermekből diákok és tanárok hangját hallottam. Sütött a nap, már tavaszodott, de még nedves, hideg volt kint minden. A barna csempe vizesen csillogott, a mosdó dohos, hús szaga már belépéskor megcsapta az orrom. Dolgom végeztével kiléptem a mosdóból, és Péter ott állt előttem, letolt nadrággal, a nemi szervét szorongatva.

Megállt bennem az ütő. Láttam, ahogy mozog a szája, de nem hallottam semmit, csak felkaptam a szemetest, hozzávágtam, visszarohttam a mosdóba, és magamra zártam az ajtót. Mintha órák teltek volna el. Zúgott a fülem, potyogtak a könnyeim, a félelem a torkomat szorongatva, elnémultam. Görcsösen szorítottam a kilincset, remegtem. A csöngő hozott vissza a valóságba, feleszméltem, hogy ezek szerint Péter már visszatért az ügyeletes helyére. Kirontottam a fürdőből. Érdekes, nem is emlékszem, hogy megmostam volna a kezem, vagy az arcom. A levegőt kapkodva, még mindig csendben zokogva eljutottam az első osztályteremig, és a tanítóhoz fordultam. Nem tudtam elmondani, hogy mi történt, tátogtam, mint egy hal, és közben a fiúra mutogattam a csengőnél. A tanító rájött, hogy mi történhetett. Mire eljutottam az edzésre, valamennyire megnyugodtam. Az esetet követte egy osztályfőnöki óra, majd egy beszélgetés a pszichológussal. Nem emlékszem, hogy ekkor Péter jelen volt-e, arra viszont igen, hogy több lány is panaszt tett rá. Innentől kezdve a diákok határozottan kifejezték érzéseiket bukkott társuk iránt. Minden nap keservesen telt a számára, mígnem az édesanyja berontott osztályfőnöki órára, mindennek elmondta a gyerekeket, és kivette az iskolából. Később hallottuk, hogy Péter megerőszkolta az édesanyját és összeverte az öccsét. Azóta Péter még mindig ott lakik a sarki házban, a mező mellett. Az utcákat járja, telefonhívásokat játszva. Hol a menedzsmenttel beszél, hol az igazgatóval. Ő maga pedig a főnök. Embereket rúg ki a süket vonalon keresztül, és a kezdő boltos lányokat hitegeti azzal, hogy gazdag és jó munkája van. Bár senki nem hisz neki, ő maga ebben a megtört valóságban élí mindennapjait, piszkos ruhában, elhanyagoltan, süket telefonokat hallgatva.

Gizella

Gizella már akkor öreg volt, amikor megismertem, de a kora sosem változott, mindig ugyanolyan öregnek láttam. Nagy, kerek szemei voltak, a bőre rézszínű. Vastag kezei és lábai dökögve jártak testével ide-oda billegve. Néha gallyakat húzott haza, ilyenkor ruhájának szürkésege mintegy egybeolvadt a rőzsével. Egy omladozó vályogházban lakott, apró kék ablakokkal, kék vaskapuval.

Egyik éjjel, három körül valaki dörömbölt a bejárati ajtón. Nagy volt a riadalom, hiszen a kaput bezárva tartottuk, nem lehet megbízni már az emberekben úgy, mint valamikor régen. A dörömbölésre az egész ház felriadt. A szakadó esőben ott állt Gizella mezítláb. – Betörték a házamba. Az ablakon át elvitték a kályhát és a karácsonyfát. Engem elvittek a völgybe, és élve akartak eltemetni, de megszöktem, elszaladtam, és meg sem álltam, míg ide nem értem. Szegény Júlia kint maradt, ő most itt sír az udvaron, de engem el kell, hogy bújtassanak, gyorsan, mert bármikor jöhetnek értem.

Édesapám pólóban és alsónadrágban állt a megtört öregasszony előtt. A néni zokogott, apám arcán pedig az a sokszor látott ránc jelent meg, ami mindig akkor bújik elő homloka közepén, amikor tehetetlenül aggódik. A szemöldökét felhúzva végigsimított borostás állán, majd javasolta édesanyámnak, hogy hozzon egy széket Gizellának, amíg ő telefonál. Gizella leült, majd az anyám által adott törülközővel letakarta a fejét, hogy ne találja őt meg senki. Mint a kisgyermek, aki ha becsukja a szemét, azt hiszi, hogy nem csak ő nem lát, de őt sem látja senki. A nagy zajra én is kimentem. Sajnáltam Gizellát, sarasan, vizesen, hétfő hajnal-

ban az előtérben. Nem lehetett rajta segíteni, rettegett, rimázkodott. Édesapám eközben a telefontól könyökölve tárcsázott. A számok hosszasan forogtak körbe az öreg tárcsás telefonon. Hét, három, kettő, a forgás hosszúságából már tudtam, melyik számokat tárcsázza édesapám. Türelmesen várt, s amikor valaki felvette, morajlást hallottam, amit édesapám felcsattanása követett:

– Pontosan tudom, hány óra van, mivel édesanyád betört hozzánk, felverte az egész házat, és most is itt ül, és képzelődik. Kelj fel, és gyere érte azonnal!

Én ekkor visszamentem aludni. Gizella még sokáig lakott az utcánkban, és egyre többször járta az utcákat magában beszélve, mintha összekeveredne benne a múlt és a jelen.

SERES LILI HANNA

Habcsók

Aznapra mindenkit lemondattam Györggyel. Sikertelenül palástolta felhábtorodását, és ezt ő is tudta.

– Na de Úrnőm – nyávozott –, a botswanai küldöttséggel fél éve megbeszéltük az időpontot!

Nagyvonalúan legyintettem, de mivel nem szerettem volna, ha érzéketlennek gondol, elővettem aggódó őzikeszemeimet, és azt susogtam:

– Ne haragudjon, György, gondolhatja, hogy én sem így terveztem, de nagyon fontos dolog jött közbe.

György pilláimtól megenyhülve bólintott egy rövidet, és zavartan azt mormogta:

– Megoldom.

Szóval látod, megtisztítottam a napot, amikor bejelentetted magad. Bizonyára fogalmad sem volt róla, hogy a botswanai küldöttség, az erdélyi grófnő és lányai, az amerikai demokrata elnökjelölt és az orosz feministák titkárnője bosszankodik miattad. És ők sem tudtak rólad. Ismét csak én tudtam mindent, és ezt igen élveztem.

A 2-es számú magánszalombomba szervírozattam a levendulateát és a habcsókot, az anyhén citromos vizet és a tökmagos pogácsát, reméltem, kedvedre való lesz. Egy percet sem késtél, csodálkoztál is, hogy már ott ülök a bordó fotelben. Így hát dupla fölénybe kerültem megzavarodott alattvalóm előtt.

Abból, hogy nem mertünk rögtön a kínos témára térni, megéreztem, hogy ez most nem stratégiai megbeszélés, amikor nem hagyom a tábornokokat vagy a kereskedőket félrebeszélni; ugyanakkor nem is diplo-

máciai, amikor a kellemes beszélgetés alatt nem várjuk tűkön ülve, hogy kibökjük végre a lényegét. Na jó, néha olyan is van. De az stratégia.

Olyan kellemes jelenség voltál a csicsás szalonomban, hogy legszívesebben csak csevegtem volna veled, tét nélkül, jólesőn. Szívesen elmeséltem volna a szalon falait betöltő festmények történetét, egyesével, hosszan elnyújtva. A *Vadászó hajadonok* című apokrif Degas-képét például különösen. Azt bambultam a vállad fölött, aztán benned kezdtem gyönyörködni. A halványzöld ruhád nagyon nem tetszett volna, ha nem rajtad van, ha nem a te légies tested narancsos színű, szeplős bőre bukik ki belőle. De a tied volt, a dekoltázs, a puha karok, még a tarkódat is láthattam egy percre a felfogott gesztenyehaj alatt, amikor a kabátkádat elfordulva a fotel háttámlájára borítottad. Etát, kedvenc inaskámat, már korábban kiküldtem, tudtam előre, hogy így fogsz viselkedni, nem várod meg, míg megengedem, hogy leülj, és csak úgy a háttámlára borítod a kabátod. Tudtam, hogy Eta elájulna.

Persze nem szemtelenségből tetted mindezt, egyszerűen csak nem tudtad, mi a szokás, én pedig nem akartam, hogy megtudd. Mint mondtam, a tárgyra sem akartam rátérni, egyáltalán nem, de a tárgy ott lebegett a szépen megrakott asztalunk fölött, és mi nem tudtunk tőle rendesen beszélgetni.

– Ki kezdi? – kérdeztem végül kedves mosollyal. Ami vélhetően kissé szomorkás is volt.

Te meg félve pislogtál rám, nem merted kimondani, hogy naná, hogy én kezdjem.

– Rendben – mondtam komolyan, és elkezdtem. – Engem gyerekkoromban bántott – mondtam, és nem mertem rád nézni. – Több éven át, de nem emlékszem mindenre, és ez mostanában kezdett el roppant mód zavarni.

A hangomat túlságosan könnyednek éreztem, és emiatt olyan melegem lett hirtelen, hogy azt hittem, itt van vége az egész találkozásnak. Felpillantottam, te épp a levendulatea hőfokát méregetted az ajkaiddal. Nem vettél észre semmit. Nagy szippantás a cukorillatú, hűvös levegőből, és jöhet a folytatás.

– Tehát nem emlékszem, és ez rohadt szar.

Felnéztél. Megütődtem azon, hogy nem ütödsz meg a királynő szavain. Miközben olyan természetes volt a csöndes megértésed.

– Veled később történt, ugye? – kérdeztem hirtelen, pedig nem terveztem még átadni a szót.

Bólintottál. Nem szólaltál meg. Nem akartalak faggatni, de így mégis meg kellett kérdezniem:

– Tehát te mindenre emlékszel?

Egy pillanatra kellemesen belefúrtad piszkoszöld tekintetedet az enyémbe, és megköszörszülte a torkod.

– Annyiszor elmeséltem, hogy a történet, a tökéletes szerkezettel, azzal, hogy van eleje, közepe, vége, bevezető mondatok és konklúzió, azzal, hogy egy ideig egyre bővült, a tanulságokkal, a miértekre adott válaszokkal, és a bővülés után szép lassan megszilárdult egy egészé, egy történetté, ami az én egykor eleven szavaim megkövült kompozíciója lett, nos, a történet már nem engedi, hogy azt mondjam, mindenre emlékszem.

Ezt mondtad. És hogy:

– A történet függetlenedett tőlem, önálló életet él, bár életnek nem mondható ez a befagyott kompozíció, inkább csak kivált belőlem, maradjunk ennyiben. Szóval ki tudja már, mi a valóság, és higgye el, úrnőm, ez ugyanolyan idegesítő lehet, mint a maga emlékküzdelme.

– Ne magázz – kértem.

Bólintottál.

– Tehát egyikünk sem tudja birtokolni az élményeit – majdnem történetet mondtam, de nem éreztem megfelelő szónak.

Újra bólintottál.

– Erre igyunk! – kiáltottam, és csilingeltem kedvenc kis rozégold csengettyűmmel.

Tiltakoztál, ilyen korán nem iszol, én pedig elszomorodtam, hisz nem korán van, hanem ünneplésidő. Elmosolyodtál, jól van, Eta neked is hozhat egy pohárka pezsgőt. Elégedetten nyugtáztam, hogy szomorúsággal ma már a második embert hatom meg.

– És mit kezdesz a történet... vagyis az élményeiddel? – kérdeztelek, miután felhajtottuk a pezsgőt.

Vállat vontál.

– Szerintem túl sokat kezdtem már vele.

– Ez nagyon fáj – vallottam be. – Mert én még ott tartok, hogy most akarok vele kezdeni valamit. Például írni róla a szellemírómmal.

– Nyugodtan – felelted.

– Nem zavar, hogy a bátyádról szólna? – kérdeztem, és a nyelvem úgy elkezdett fájni, mintha a teával égettem volna le.

– Ő nem a bátyám – vontad meg a vállad. – Ő egy ember, aki bántott engem, téged, ki tudja, még kit, és egyébként közösek a szüleink. Az erőszak jobban összeköt vele, mint a vérünk.

Nem volt kedvem megszólalni. Ő is mélázni látszott, kedvenc marokkói szőnyegem kecses madármintáit nézegette. Kedvem lett sétálni a parkomban, de nélküle. Tehetetlennek éreztem magam, mégsem küldhettem el ezek után. Zavaromban töltöttem még egy kis teát magamnak, a porcelán kancsó forró testére borítva tenyerem. Fájdalmat nem mutatva rajta hagytam a kezem az égető kancsón, és úgy néztem, hogyan folytatom lassan a barnás, gőzölgő levét a csészembe. Aztán sűrű szoknyás ölembé rejtettem a kézfejem, hagytam bezuhanni a selyemhullámokba, mint egy meglőtt vadkacsát. Lehajtottam a fejem, de nem mertem ellenőrizni az égési sérüléseket, pedig érezni véltem a buborékvékony hólyagocskákat. Jólesett a hallgatás, bele-belefújtam a lüktető tenyereembe. Most már maradtam volna sötétedésig így, csöndben vele.

De muszáj volt megkérdeznie, akarok-e tudni még valamit. Muszáj volt erősnek, sebeit begyógyítottak mutatnia magát. Egyszerre azt éreztem, én jobban túl vagyok rajta, mint ő. Az, hogy „túl sokat kezdett már a bántással”, olyan ember gondolatának tűnt, aki még nem kezdett eleget vele. Hirtelen bölcsnek és nyugodtnak éreztem magam. Őt pedig sajnáltam. De amint ránéztem, és elképzeltam az arcunkat egymás mellett – az enyém álmodozó és szomorú, az övé kemény, józan, sokat megélt –, kettőnk közül mégis ő tűnt bölcsőbbnek.

– Furcsa – mondtam halkán –, most az sem zavar, hogy újra összehasonlítgatom magam másokkal.

– Velem? – kérdezte meglepetten.

Bólintás helyett felálltam, kezet nyújtottam. Felállt, kezet rázott velem.

– Mindent tudsz tehát?

Rámosolyogtam.

– A habcsókból elrakatok neked.

HORVÁTH ADÉL

Egy szófogadó gyerek

Karcsi a telefonján játszott a spájzban, mikor a veranda félhomályában megpillantotta az anyuka körvonalait. Gyorsan két barackbefőtt közé dugta a mobilt, majd – amennyire a termete engedte – fürgén felpatant, és a felaggatott kolbászokat kezdte fürkészni.

– Szóval itt vagy? Megint a kaján jár az eszed, te kövér disznó?! Nem megmondtam, hogy szedd be a tojásokat?! Na, húzzál kifele azzal a nagy seggeddel, rád fér a séta! – rikácsolta az öregasszony.

– De a-anyuka tu-u-dja, hogy... – dadogta Karcsi, de Marika félbeszakította.

– Csak semmi de, fiam, pucolsz kifele! Felnőtt férfi vagy, legyen már vér a pucádba! – erősködött, majd tömörfa öregbotjával ütött párat a fia fejére. – Kuss, oszt szót fogadsz!

– I-i-igeni-i-s, anyuka – mormolta Karcsi, és a feje búbját simogatva lassan kicsoszogott a hátsó udvarra.

A lehető leghosszabb úton ment, gumipapucs a hangosan csattogott a sárban. Ránézett a nyulakra, mert vizet a kútból a libáknak, de hiába húzta az időt, a tyúkök egyre közeledett. Izzadni kezdett, mikor megpillantotta a sufnit. A szíve kalapált, az ajkai kékültek, a végtagjai zsibbadtak. Csak úgy rezgett a tokája, ahogy kapkodta a levegőt.

A tyúklétra üres volt. Karcsi fellélegzett, majd a tenyereit szemellenzőként használva az ól végébe szaladt, és a szalmásládából a pólójába kapkodta a tojásokat. Éppen megfordult volna, mikor meghallotta a kotkodálást a háta mögül. Földbe gyökerezett a lába. Pedig már kezdte azt hinni, hogy megússza. Nem akart szembenézni az állattal. Le akart ülni a

sarokba a vályogfallal szembe, és ordítani az anyjáért, mint eddig annyiszor. Ám most még túl élénken élt benne a verés szégyene.

A tyúk pontosan vele szemben ült, fenn, a kerítésen. Fehér tollait vastagon sár borította, oldalra tekintő sárga szemei kocsonyásan remegtek, mikor pislogott. Taraja lomhán hullámzott hegyes csőre alatt. Ahogy a többi baromfi is előmerészkedett, Karcsi érezte, hogy eluralkodik rajta az iszony. Magához szorította a tojásokat és csukott szemmel futni kezdett, ám az ólajtó előtt a gumipapucsá beleragadt a sárba. Lihegve bújt ki belőle, és zokniban szaladt be a házba. Fújtatott, ahogy letette a tojásokat a konyhaasztalra.

– A büdös életbe, Karcsi! – ordította Marika néni, amikor felfedezte a kapcsolatot a fehér csempén éktelenkedő foltok és Karcsi átázott zoknija között. – Te istenverése! Tegnap törültem fel!

– Be-e-hoztam a to-o-jásokat a-anyuka... – magyarázkodott Karcsi bűnbánóan. Nem is mert az anyja szemébe nézni, csak lopva pillantott fel.

– Gra-gra-gratulálok fiam! – gúnyolódott az öregasszony. – Ez igen, végre be mertél menni a tyúkölba! Kurva ügyes vagy!

Karcsi leült egy hokedlire, és olyan apróvá kucorodott össze, amekkorára csak bírta, arcát a tenyerébe temette, majd nekifogott előre-hátra himbálózni. Tetemes súlya alatt recsegett a fa ülőke.

– Úgy van, fiam, csináljad! Visítsál is, úgy a jó! Hadd hallják a szomszédok, hogy Takácsék fia megint megzavarodott! – Karcsi sírva fakadt. – Ó, ez az! Bóggjél, mint egy csecsemő!

Marika idegesen előhozta a felmosót a fürdőből, és a fia kezébe nyomta.

– Na, gyerünk, takarítsál felfele magad után!

A férfi hangosan szipogott, miközben törölte a padlót. Komótos lépések zaja és ritmikus koppanások törték meg a csendet.

– Mi ez a hangzavar? – mormolta az apuka, egy apró, házsártos öregember, miközben sétapálcájára támaszkodva kibotorkált a konyhába. Jobb kezében dobozos sört tartott, nagyot kortyolt belőle. – Pihennék.

Marika hirtelen hangnemet váltott.

– Istenem, Feri, a fiad bejött tyúkszarosan! Telejárta az egész házat! – panaszkolta kétségbeesetten. – Minden tiszta tyúkszar lett, pedig tudod, tegnap törültem fel nagy keservesen! Azóta is nyilall a derekam! Ó, is-

tenem, meddig versz még? – jajgatott az öregasszony könnybe lábadt szemmel.

– Nem értem, mit lepődsz meg ezen, Mari, mikor tudod, hogy debil – morogta a vénember, majd a reszkető fiához lépett, és tarkón vágta a botja végével. – Megmondta az orvos is, hogy idióta! Nem akard beismerni, Mari, mert a te bátyád volt ilyen gyenge eszű, a te családodtól örökölte, de attól még hülye.

Karcsi némán a sarokba húzódott, és minden erejéből kapaszkodott a felmosó nyelébe. Feri görbe, pecsétgyűrűs ujjai közé szorította fia pufók pofáját.

– Nézd, Mari, milyen undorító a feje! Meg olyan hülye, gyalázat, hogy a nevemet viseli! Nézd, hogy fél! Gyáva, mindentől retteg, még a csirkétől is, érted? – kacagott gúnyosan, de rekedt nevetése köhögésbe fulladt. Karcsi a földet nézte, és érezte, ahogy elönti a forróság. Lecsorgott a lábán.

– Harmincéves és összehugyozza magát! Remélem, Mari, a fiad is ott végzi, mint a hülye bátyád, egy gerendán a padláson! Gyerünk, Karcsi – fordult ismét a fiához, – legalább egyszer tedd büszkévé az apád, szépen fogadj szót, és kösd fel magad!

Karcsi egyre nézte az apja ráncos arcát, májfoltos, kopasz fejét. Hirtelen üvölteni kezdett, majd a grabancánál fogva megragadta a törekeny öregget, a magasba emelte és kitrappolt vele az udvarra. Cuppogott a zoknijai a sárban, az apja hörgött, Marika visongatott. Mikor a kúthoz értek, Karcsi megmarkolta az apja bokáját, és fejjel lefelé belelógatta a mélységbe.

– Úristen, Feri! – ordított Marika tehetetlenül, a nyulak kutricájának támaszkodva. – Szentséges istenem! Karcsi, mit művelsz?

De Karcsi nem hallotta, amit az anyja mondott. Nem hallott semmit, csak a kút körül kaparászó tyúkokat bámulta. Elfelejtette visszazárni az ólat. Ismét izzadni kezdett, a homlokán, a nyakán pulzáva dülledtek ki az erek. Ahogy nézte a baromfikat, eszébe jutott a mozdulat, amivel apuka kiszívja a főtt tyúk szemét. Amivel anyuka pusztá kézzel széttöri a koponyát, és kihörpinti az agyat. Ahogy veszekednek, ki rágja le a sárga, pikkelyes bőrt a kaparóról. Amivel a kopasztás után kiborítja a beleket a ganédombra, és a tyúkok felcsipegetik. Amivel apuka a moslékba kavarva kiborítja a kishúga darabjait a ganédombra és a tyúkok felcsipegetik.

– Engedd el az apádat! – ordította Marika néni. – Hallod, Karcsi?! Baszd meg! Én vagyok az anyád, én parancsolok! Engedd el! Kussolsz, oszt szót fogadsz!

Karcsi az anyja szemébe nézett, teljes testében megfeszült, majd kussolt és szót fogadott.

BORDA RÉKA

Romulus és Remus

Lekezeltünk Atezzsal a sarkon. Szarkalábakat növesztett, amióta utoljára láttam. Olyan megereszkedett, bulldogszerű képe lett, mint apánknak volt, pedig én hasonlítottam rá jobban.

Teletömött hátizsákkal érkezett, amiből egy rúd szalámi lógott ki. Nem bírta ki, hogy ne ő tűnjön törődőbbnek. *Mi újság*, pillantott rám, majd végigmérte a meredek járdát. *Nem kell ezt*, válaszoltam. Rám sandított, megvonta a vállát, aztán megindult az emelkedőn.

Esetlenül araszoltunk a jégsapkás úton. *Még ugyanott vagy*, kérdezte, *anál a tudod, hol*. Előrenyomta az állát, kihúzta magát. Ez a merev tartás, anyánk tartása, még ha szerettem is volna, soha nem idomult belém. Egyszerre undorodtam tőle és csalogatta elő a házi csirkepörkölt ízét a számban. *Nemrég léptettek elő*, mondtam. Atesz megvakarta az orrlyukát, összedörzsölte a mutató- és a hüvelykujját, majd zsebre vágta a kezét. *Any legalább már nem csesztet, hogy keressek többet*, viccelődtem. Atesz hallgatása úgy ült a vállamra, mint a sóder.

Egy mókus szaladt át előttünk, elejtett egy megfagyott banáandarabot. Megállt, zihálva nézett vissza ránk, majd felsurrant egy fára. *Dobjuk oda neki*, mondta Atesz. Lehajoltam érte, de megcsúsztam, előreszaladtam pár lépést, és kalimpálva elestem. Ateszban bennerekedt a meglepett csend, aztán felkacagott. Elmosolyodtam. *Emlékszel, hogy régen mindig úgy vonyítottál, mint egy kutya, amikor elestél*, kérdezte, *úgy hívtunk a srá-cokkal, hogy Tragacs*. A fenekemre ültem, helyezkedtem kicsit rákjárásban. Idelentről jobban látszott, mekkora tokája nőtt. Bólintottam.

Megpróbáltam felállni, de kicsúszott alólam a talaj, ismét a tenyeremre rogytam. *Nem megy*, mondtam. Atesz tett néhány lépést óvatosan, mire neki is megbicsaklott a lába, de sikerült visszanyernie az egyensúlyát. Megint zsebre vágta a kezét, elgondolkodott. *Egye fene*, csapott rá a combjára, és négykézlábra ereszkedett. Elnevettem magam, és mellé soroltam. Így haladtunk tovább. Elhúzott mellettünk egy busz, a sofőr ránk dudált, az utasok elképedve néztek vissza ránk.

Nekinyomtam a nyelvem a fogamnak, megéreztem az égésnyomot a nyelvemen, amit anyánk hívása után szereztem. Jólesett leforrázni, amit tőle örököltem, csak az övében daganatok nőttek. Mint a szöveget, hagytam, hogy belém kalapálják a fájdalmat. Megálltam, előrenéztem. Atesz folytatta az utat. Amikor már biztos voltam benne, hogy nem lát, belenyomtam a homlokom egy hókupacba. Élveztem a velőig hatoló hideget. *Legalább anya miatt csináljunk úgy, mintha*, szóltam utána. Nem felelt.

Odalra néztem. Egy nyüszítő puli ült a ház boltíve alatt, pipafüstöt eregetett az orra. *Nézd már, ez az igazi Tragacs*, kiáltottam Atesz után. Elnéztem egy darabig a hájas fenekét, vártam, hogy visszafordul, de nem tette. Erre számítottam, mégis rosszul esett.

Utánasiettem, és tartottam vele a lépést. Épp annyira nézett oldalirányba, hogy lásson engem, de ne kelljen rám néznie. *Anyának jólesne, ha*, kezdtem bele, de inkább nem fejeztem be. Ez a begyakorolt engesztelés, mint valami széthordott zokni, kilyukadt, és nem volt már gusztusom felvenni többé. Diszkószám csendült fel a zsebében. Nem nyúlt utána.

Szorongatóan változatlanak tűnt az utca. Mintha még a Szabóék autója is pontosan ugyanott állna azóta, amióta utójára jártunk itt együtt. Egy szellőzőnél felolvadt a jég, megálltunk melegedni. *Ez eddig is itt volt*, kérdeztem. Atesz lesajnálón pillantott rám. Ismét diszkószám. Felállt, remegő kézzel vette fel a telefont. *Anyá az*, mondta. Ingerült hangszíve gumilabdaként pattogott az alvó utcában, miközben vele beszélt.

Letette, sóhajtott egyet fáradtan, és kifújta az orrát. Felálltam. Kinyújtottam a lábam, köröztem néhányat a karommal. Közel jártunk a lakáshoz. Lesöpörtem a nadrágomra tapadt havat, és tekintetem Atesz pöfeteg

képére emeltem. Megtörölte kétszer az orrcimpáját a zsebkendőjével, majd végighuzigálta a bajuszán az ujját. A szalámi csomagolásán megcsillant egy elhaladó autó fényszórója. Zúzmarává ért bennem a harag. Kihúztam a szalámit a táskájából, elhajítottam, és futásnak eredtem. Pár lépés után azonban elcsúsztam, bevertem a fejem. A gyér esti világitásban is láttam, ahogy kiserken a vérem. Elképzelttem anyámat, ahogy aggodalmasan felciccen, amikor meglát. Az ijedtségtől tovább nő a daganata. Atesz tett néhány lépést utánam, de ő is elesett, zsuponyi levegő robbant ki belőle. Feltápáskodtam, esve-keelve haladtam előre. Atesz felnyögött mögöttem. Minden léptemmel roppant alattam a jég, mintha forrna a lábam. Atesz egyszeriben utolért, megfogta a bokámat, hátrahúzott, és megelőzött. Kilógott a hája. *Hogy nézel ki, te állat*, kiáltottam utána.

Visszanézett, de a lendülettől ráesett a tenyerére. Felszisszent, a hátára fordult, a csuklóját szorította, miközben lihegve köhögött. Odavonszoltam magam mellé. Világított a birsalmasajt hasa. Levettem a kesztyűm, ráleheltem az öklömre, és behúztam neki egyet. Aztán még egyet. És még egyet. És megint egyet. *Ki most a Tragacs*, üvöltöttem az arcába. Kidüledt szemekkel, remegve bámult rám, nem védekezett.

Odavágtam hozzá a kesztyűmet, és felkeltem. Minden izmomat megfeszítve rohantam, marta a fagy a torkomat, megkövült a levegő a tüdőmben. Kidugtam a nyelvem, hogy enyhüljön a fájdalom. Már majdnem a kapuhoz értem, amikor megmarkolták a karom. Atesz teste az enyémbé folyt, hörgése az enyémmé, morgásom az övé. Kezünk karunkba fonva, nyálunk nyálunkkal keveredve, lábunk térdhajlatunkba rúgva, fogunk a bőrünkbe mélyesztve, miközben anyám farkaséhes betegsége türelmetlenül várta a hazatérésünket.

FEHÉR MIKLÓS

A lány, aki nem félt a magányban

Amina szeretett egyedül sétálni hajnalban.

A takarítók az utolsó irodában is feltörölték a koszos padlót, összepakolták a tisztítószereket, és egy jellegzetes mozdulattal lehúzták kártyájukat a portán. A műanyag munkaigazolvány halkán csipogott egyet, az ajtó sípolt, nyitódott és zárult. A koránkelők még a reggeli zuhanyzással voltak elfoglalva, egyesek zabkását ettek tejjel és banánnal, de az utcára gyalog még senki sem merészkedett. Volt egy időszak a késő éjszaka és a napfelkeltés reggel között, amikor a világ Amináé lehetett. A csöndesen hömpölygő autóáradat nem zavarta: a biztonságban, fűtött ülésben pöffeszkedő emberek nem érdekelték, szinte tudomást sem vett róluk. A többsávos sugárutak melletti járdán a gondolataiba merülve sétált. Néha csodálkozó pillantásokat vetett az égimeszelőkre, árgus szemekkel figyelte a fényeket, a hirdetőablakon villogó reklámokat, miközben a metropolisz minden zugából érezhető bűzét szagolta. A hallása egyetlen mozzanatra, a lábainak koppanására ügyelt, ahogyan a kemény aszfalton egyik simult a másik után, röpké pillanatra elrugaszkodva a földtől. A hatalmas tornyok között felnézve a csillagos eget láthatta.

A hajnal csöndje nyugtató volt, különösen egy olyan rohanó nap után, amelyen az emberek csak felszínes témákat érintettek az egymás közötti beszélgetésekben, és egyik helyről a másra szaladtak: munkába, haza, óvodába a gyerekért, bevásárlóközpontba, majd ismét haza, este az edzőterembe, és mindezt miért? Hogy másnap ugyanígy tegyenek. Amina életének első éveit vidéken töltötte. A városba való költözés után

lenyűgözte a nyüzsgés, de idővel olyannyira beleszürkült a rengetegbe, hogy csak a hajnali némaságra vágyott.

Amina gondolatai az iskolai történelemórákra tévedtek, és azokra a mondákra, amelyeken felnőtt. Volt egy időszak, nem is olyan rettenetesen régen, amikor az a tett, melyet ő most halálos nyugalommal végzett, hallatlan volt. Hogy egy nő, éjnek évadján egyedül sétáljon, különösen egy ekkora városban. Amina tudta, hogyha nem most élne, kirabolhatnák, megerőszakolhatnák, megölhetnék. Beleborzongott. Köszönetet mondott magában azért, hogy nem egy ilyen primitív társadalom tagja. Egy észrevétlen mozdulattal a keze ügyébe került nyakláncának díszköve. Hüvelyk- és mutatóujjával forgatta. Bár minden egyes lépésnél a mellkasának ütődött, gyakran megfélekedezett arról, hogy a nyakában lóg az ékszer. Mindig, amikor ideges lett, játszott vele. A díszkő szív alakú volt. Családi örökség, mely anyáról lányra szállt évtizedek óta. Amina kalandozásai egészen a folyópartig vezették őt. Néha leült a kedvenc padjára, itt gyönyörködött a vízfelszínen csillanó városi fényekben. A felhőkarcolókon tetszelgő reklámok árnyai messze elnyúltak, s a szmoggal átitatott levegőben emberi arcok rajzolódtak ki. A lány, aki szeretett egyedül sétálni hajnalban, nem ismerte fel az eléje táruló képet, de érezte, hogy egy távoli rokona szólítja. Felismerte a vonásokat. A szemek alatt megbúvó táskákat, a mosolygó ráncokat az ajkak szegletében. A női árnyék mellett egy erősebb csontozattal bíró, vastag szemöldökkel megáldott alak tűnt fel. Egy férfi. Amina ijedten ámuldozott a képen.

A vírus, amely évszázadokkal korábban végigszárguldott a bolygón, az emberiség felét megölte. A kór túl gyorsan terjedt, esélyt sem adva arra, hogy gyógyírt találjanak rá. A lány most az előtte lévő arcot nézte: nem tűnt barátságatlannak. A történelemlényekben az *MF (Mesterséges Férfi) előtti kor* című fejezet hátborzongató részleteket tartalmazott. Háborúkról, tömeges mézszárlásokról, éhínségről olvasott – csupa olyan dologról, amelyek hosszú ideje nem történtek meg. Amina valamiért úgy érezte, hogy ezek a históriák nem mind igazak. Amikor megkérdezte az egyik tanárát, miért nem tanulnak férfi írókról, művészekről, tudósokról, azt a választ kapta, hogy jobb lesz, ha többé nem gondolkodik el ilyen témákon.

Az MF utáni időkből kitörölték a korábban hagyományosnak hitt férfi ideálját, a régebbi eseményeket pedig – amelyekben nők is részt vettek – egyszerűen elhallgatták. A vírus új társadalmi rendet hozott, ahol a jólét állandó lett, de számos intézkedést ráerőltettek a lakosságra: mindig annak érdekében, hogy a „jóléthez elengedhetetlenül szükséges anyagi és szellemi gazdagságot, valamint az egymás iránt érzett toleranciát stabilan meghatározott keretek között” tartsák. Az egyik bevezetett intézkedés az ösztrogén nevű hormon csapvízbe való bekapcsolása volt, mely előidézte az immunitást a vírussal szemben, de hatalmas ellenkezést váltott ki azokból a még természetes úton világra jött transzgenóm férfi-akból, akik túléltek a járványt. A Központ vezetői nem agyaltak sokáig, az ellenkezőket bezáratták, nehéz közmunkára ítélték vagy egyszerűen rájuk erőltették a csapvíz fogyasztását.

Amina követte a Központ utasításait. A drasztikus mértékben csökkent lakosság szám nem várt kihívás elé állította az emberiséget. Az első mesterségesen megtermékenyített nők beteg fiúgyermeket hoztak világra, vagy ők maguk is belehaltak a szülésbe. A titkos laboratóriumokban a Központ által megbízott tudósok klónozásba kezdtek. Az alternatív hírek számtalanszor elemezték a kutatásokat, melyek az MF létrehozására irányultak és mindannyiszor kudarcba fulladtak. A tudomány megtalálta a rák ellenszerét, tökélyre fejlesztette a körforgásos gazdaságot megújító energiaforrásokkal, visszaállította eredeti állapotába az ózonréteget, de a vírus előtti férfit nem találták meg. Az MF mára szerves részét képezi a bolygónak, ám az egykoron erősebb nemként ismert férfi az egyenlőség társadalmában csak sokadrangú szerepet tölt be. A különleges, hibrid módszerrel világra segített férfiak számát korlátozzák a túlszaporodás elkerülése miatt.

Amina a nyakában lógó díszköt szorongatta. Ökölbe szorított kezével a pólója alá dugta a nyakláncot, a hajnalból előbújó első napfények hullámában pedig elindult haza. Az autók suhogása közben a lány, aki szeretett egyedül sétálni, arra gondolt, milyen jó, nem kell félnie a magányban.

VAS MÁTÉ

Canossa

(Regényrészlet)

A folyóparton kavics, a folyóban lassú áramlás. Bambuszból eszkábált apró sajka. Sásköpenyes öreg, a sajkából meredező rúdon kormoránja pihen. A madár nyakában lógó vékony zsinog akadályozza meg, hogy lenyelje a nagyobb halakat. A száműzött hivatalnok leül egy korhadékfára, mert enyhén nyilall a lába.

Mit tenne helyemben az, akinek nincs mit tennie? A vén kormorán a halász látványából sajtolná ki magának a békét, amiben szótlan révülettel andaloghat? Miért rabolnám meg ezt a szerencsétlent, a folyót és a hegyeket? Küzdelmes a halász élete. Vagy nem az, csak teszi a dolgát. Jó ez így számára, avagy sem. Szép volt az, ahogy törvénykeztem? A madár a vízbe robban, a hivatalnok összerезzen.

Ha faluja elküldte volna hozzá ezt a halászt, az szobájában állva, vállán a kormoránnal, fején egy szalmakalappal, térdig sárosan és mezítláb, arra gondolt volna, hogy ez a hivatalnok, amint sürgölődik a papírok felett: szép? Nincs más út, a költeményekben magunkat dicsérijük. Azt, hogy virrasztunk a tartományért, hogy száműzötten ülünk egy korhadékfán, és hogy madara csőréből kiveszi a zsákmányt egy halász. Ujjongunk, hogy megfigyeltük három szem pikkely csillanását, amelyek a halász ujjbegyeire ragadtak. Magunkat dicsérijük ebben, a szemtanúságunkat.

Ha a gránátalmafa virágzásáról írnék, nem a növényt énekelném meg, hanem magamat, hogy elbűvöltek. Elbűvöltségemmel bűvölném az olvasót. Szomorú ez. De ki akar arról hallani, amiről nem? Én sem. Minden reggel egyre jobban. Elunja a halász látványát, felnéz. Az egyik Uszony

felett holdkaréj maradványa tesped. Alig látszik felszínén a nyúl, aki az elixírt kotyvasztja.

Gyermekkorában élt egy száműzött hivatalnok a falujuk határában. A halhatatlanság elérésén fáradozott. Bőszén alakította egyikből a másikba a fémeket, hogy kinyerje a halált gyógyító keveréket. Túl sok higanyt ivott, nem kellett volna. Az apja szerint bolond, aki nem a császárra bízta a döntést. A szerencsétlent a hiúsága végezte ki.

„A furfang az, mely a türelem egyszerű arcát ezernyivé növeszti. A tobzó-dás azért rút, mert felesleges. Ami felesleges, ellenséges”, oktatta az apja. Gyermekként félreértette apja jelképekhez ragaszkodó beszédét: egy kúp alakú, fenyőfa nagyságú, fekete húsmasszát képzelt el, amin ezer száj csattog. Négy gyöngye lábon járja a vadont, a szájakban apró fogak résein át higany hömpölyög. A vaksi rém pedig, amivé a császár sértegetése miatt aljasult a hivatalnok, a higanyon lépdelve néha meginog. Püffedt húsán a lefelé tartó erek hasa alatt tócsává gyűlnek.

A hivatalnok visszaindul a viskójába.

Szóba sem jöhet a halhatatlanság: ez a császár hívhatja csak vissza, a következő elfelejti. Száműzöttsége egy új uralkodónak semmit nem fog jelenteni.

[...]

Szolgája két napja nem tért vissza. Lehet, hogy megszökött. Merre indulna el, és minek? Mikor visszatér, zivatar csap le a Szárnyak Hegyére. Az egyik Uszony csúcsáról mesél urának. Itt a parasztok nem mernek öntözhető teraszokat kivájni. A hegy istenének trónját hiba lenne megbolygatni rizsföldekkel. Azért maradt ennyi ideig távol a felderítője, mert szerette volna a parasztokat meggyőzni arról, hogy felvezessék a hegyre. Szerencsére épp áldozás idején érkezett.

Reggel elindultak négyen, hogy a csúcson emelt oltáron letegyék az áldozati ajándékokat. A borongós ég alatt nyolc tál rizst és egy kivéreztetett fehér kutyát helyeztek a csúf szobrocscra elé. A fák, melyeket követtek, látszólag meg voltak jelölve: csíkokban hántották le róluk a kérget. Kikérdezte a vele tartó falusiakat, hogy ezeket szarvasok tették, vagy esetleg emberek? Nem kapott választ.

A hegy istene egy toronymagas fürtelem: tyúklábú, nyúlánk testén pikkelyek. Feje egy szöcskéére emlékeztet. Keskeny vállaiból agancsok ágaznak el mindkét irányba. Hangja egy rovar ciripelése. A parányokénál sokkal mélyebb, öblösebb. Ha a sűrű erdőt járja, ciripelése az ablaktáblákat rázza. A kancsóknak fodrozza a vizet, minek nyomán a kutyák a földhöz lapulva nyüszítenek.

A hivatalnok nekifog az oltárnak, először a szobrot rajzolja le: egy keskeny rúd, aminek csúcsán két gömb van kikarcolva. Ezek lehetnek a szemek. A rudat keresztező másikba rovátkákat véstek. Karokat sejt alakjukban, hiszen a vállnál erednek. Inkább az agancsok lehetnek. Félbehagyja a képet, balsejtelem ragadja el. Erről jobb, ha megfélemedezik. Az oltár lerajzolása szentségtelenség.

Prémbe csavartan reszket a kora téli fagyok miatt. Felejtén az elöljárót, akit a helyiek helyette tisztelnek. Nem megy. A tejüveg ég alatt tyúklábak lépdelnek. Agancsok rázzák le a kopasz gallyakról a zúzmarát. Vékony kar még vékonyabb ujjai ölelnek át egy fehér ebet. Szagatottan forognak valahány irányba az üstnél nagyobb szemek. A csáprágók a kutya húzába vájnak.

Olvadás után, az ablakon túlra meredő hivatalnok arra vár, mikor válik ki a gyöngye ciripelésből az az egy, amely elnyomja a többit. A hang hízik, egyre terebélyesedik. Folyékony durvasággal sűrölja végig dobhártyáját. A fákon a jelek, bár lassabb iramlással, gyűlnek télen és tavasszal.

A parasztek úgy vélik, amíg a császár bölcsessége és a hegy istenének bölcsessége egyensúlyban mozog, azok ellen nem vétnek, addig biztonságban élhetnek. Másképp sárlavina zúdul a falujukra. A folyóba fülnek a halászok. A rizs az ég helyett a föld gyomra felé nő.

Régen kutyák helyett lányként született csecsemők hullája feküdt az oltáron. A szolga kikérdez erről pár öreget. Dühösen tagadnak. Ez hazugság, amit róluk más falvak terjesztenek. A hivatalnok száját tépdese eszeget. Ha árvíz lesz, sárlavina, akad majd olyan elkeseredett családapa, aki hordóba fojtja lányát, és hulláját elcipeli az oltárhoz. Elkeseredésében bízni fog a másik falu hazugságában.

Érzi vajon a hegy istene, hogy a hivatalnok vétett a császár ellen? Összedolgoznak? Tudnia kell, hogy hú szolgája az Égalatti urának. Kész követni

akarátát, nem háborog ellene. Büszkeségét le kell nyelnie. Ne kerülgesse senki a házat, tehát ügyesebben kell nyelnie.

Mert a torkán akadt büszkeség rászabadítja a rémséget, ami csáprágóival leszakítja azt a büszkeséggel teli fejét. Testét egyik agancsára tűzi. Trófeaként leng, miközben bután verdesnek a lábai. A lény ciripel, a verdesés közben a hivatalnok cipői a páfrány közé esnek. Mikor szolgája megtalálja őket, cipőit markolászva siratja el. A végtisztességet megadva sírt ás a lábbeliknek. A gránátalmafa virágait a tavaszi szellő a sírdomb-ra sodorja. Rettegés helyett beismeri: ide száműzve képtelen vétkezni. A helyzet a következő: nem vadászhatja le a szöcske-szarvas isten. Csak megfigyeli, attól nem kell tartani.

Egy év múltán kilép a viskójából, meglátogatja a festmények eredeti helyszíneit. A letört hegyű cseppkövek alatt, a barlang hús levegőjét mélyen beszívva veti össze a festményt az igazsággal. Járra az erdőt, nem reszket. Látnia kell az istenségnek, hogy kialakulhat közöttük a kölcsönös tisztelet.

A császár őszi palotájába látogatva talán tényleg fogadja mindazon völgy, vízmosság és hegy urát, akikkel együtt kormányozza birodalmát. A nyolcfarkú róka, akinek hangja, akár egy csecsemő sírása, lesunyt fejjel hódol előtte. Az asszonyarcú kígyó belesugdossa a falvak bűneit fülébe. Egy vörös foltos fehér ponty, patkányfarkát csóválva, macskalábakon rohanva kéri a császárt, hogy száműzött hivatalnokát vegye újra magához. Az őszi kertet félkörívben katonák fogják közre. Háttal állnak, kezüket kardjuk markolatán nyugtatják, és hallják a gőgicsélést, sziszegést, cupogást. Hallanak még mást is, pirkadatig jelentenek az istenségek. A katonák ezeket a nyelveket nem beszélik, és tudják, ha megfordulnának, saját magukat kellene gyomron döfniük. Talán valóban így megy ez.

Alszik a hivatalnok. Éjjel egy szöcskefej hajol ablakához. A csáprágók finoman zörgetik az üveget. Az izzó szemek kivilágítják a szobát. Ha látná valaki, ahogy tyúklábán térdel, és görbe hátán tompán fénylenek a pikelyek, ahogy finoman kapaszkodik ujjaival a tetőnyeregbe, az istenség mögött állva ez a szemtanú menten összeesne.

Milyen hírt visz vajon az őszi palotába hívatlan vendégem? Hogy fes-tettem, kórosan feledékeny vagyok, és egy évig reszkettem. A császárt

a két vállból kinyúló agancs árnya beborítja. Ciripelnek a fülébe. A kém mindahány képről beszámol. Talán az az egy, amit elégetett, lenne az, amely meggyőzné a császárt: látnom kell a festményt, hozzátok elém, aki készítette! Mondaná, mégsem fogja. Miért gyűjtottad fel, te ostoba?

BÍRÓ TÍMEA

Szárnypróbálgatások lenyomata

**Bicskei Gabriella (szerk.): *amit így is lehet nevezni*. Kosztolányi
Dezső Tehetséggondozó Gimnázium, Szabadka, 2021**

A líra, mint az egyik legőszintébb önkifejezési és művészeti forma, egyáltalán nincs kihalófélben, a sűrűsége és főként a rövidsége miatt a fiatal generáció legközkedveltebb irodalmi műneme, amit örömmel olvas és/vagy művel az online térben is. A középiskolai magyartanárok egyik fő feladata az lenne, hogy felismerjék azokat a tehetségeket, akik képesek a költői képekben való gondolkodásra és az egyéni hang megteremtésére. Szerencsés esetben a tanár és a diák közös munkája meghozza gyümölcsét, egyre kiforrottabb szövegek születnek, és a mentor lassan háttérbe szorul, a versíró maga szabja meg a saját költői nyelvének határait, alakítja ki stílusjegyeit.

A tehetséggondozás nemcsak a gimnáziumokban valósulhat meg, a szakközépiskolákban is fellelhetünk olyan fiatalokat, akik képesek a költői nyelv eszköztárával kifejezni a világnézetüket, a gondolataikat, a véleményüket. Úttörőnek tartom a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium *amit így is lehet nevezni* című válogatáskötetét, és bízom benne, hogy előbb-utóbb más oktatási intézmények is figyelmet fordítanak az ifjú tehetségek felkutatására, és publikációs lehetőséget biztosítanak a számukra. Erre kiváló alkalmat nyújt a Középiskolások Művészeti Vetélkedője, valamint az olyan irodalmi folyóiratok, mint a *Híd* és a *zEtna* webes felülete, vagy többek között a magyarországi *Tiszatáj*, amelyek kellő energiát fordítanak a fiatalok szövegeinek a gondozására. A KDTG egyik irodalomtanára, Bicskei Gabriella – aki szépíróként és szerkesztőként is tevékenykedik – olyan szerzők műveit gyűjtötte össze, akik már debütáltak az említett felületek valamelyikén. A negyvenhárom

verset tartalmazó antológia a Híd Kör Egyesület tagja, Bagdal Zoltán egy-egy versével kezdődik és zárul. Az olvasó számára a leginkább Papp Katalin neve lehet ismerős, akinek 2019-ben jelent meg az első verseskötete *Kés a párna alatt* címmel az újvidéki Forum Könyvkiadó Intézet gondozásában. A szerkesztő a *Húsgyári capriccio* című mellbevágó, feszültségteremtő versét válogatta a kötetbe. Szabó Réka Dorottya többszörös győztese a KMV írásművészeti versenyének, egyedi hangjának köszönhetően a kritikusok és az olvasók is szinte biztosak abban, hogy néhány éven belül kijön a nyomdából az első verseskötete.

Ha valaki azzal az elvárással ül neki a kötet olvasásának, hogy szeretné egy kicsit beleásni magát a kamaszok gondolkodásába, az őket bolygató problémákba, akkor elégedetten fogja becsukni a könyvet. Az *amit így is lehet nevezni* középpontjában olyan témák állnak, mint a felnőtté válás (például Kozma Szabolcs *borsófőzelék* vagy Garai Bálint *sínpár* című verse), a szerelem, a magány, a másiktól való kiábrándulás (például Calbert Anikó: *csak az ajtócsengő hallatszik*), vagy az itthonmaradás kérdése (Lábad Csilla: *Honvágy*). A felsoroltakon kívül Bicskei Armand, Dimitrov Nikoleta, Klebecskó Ádám, Kovács Dávid, Losonczi Orsolya, Poborai Örs, Szél Gréta, Szögi Klaudia, valamint Tápai Ramóna szövegvilágába nyerhetünk bepillantást. Egy-egy szövegben megjelenik Zenta vagy Szabadka, mintegy jelölve a vajdasági régiót.

Az öt ciklusból álló kötet első része (*üresre tömött dobozokkal költözöm*) jóval hosszabb, mint a másik négy (*vértócsával itatnak; sellőlyuk; hány pihelből rakott minket össze; a semmivel a szemürege helyén*), ebből kifolyólag pedig a legváltozatosabb is, hiszen egészen különböző szólamok csendülnek fel benne. A kiadvány sokszínűsége nemcsak az irodalom kedvelői, hanem a pedagógusok, szülők, társadalomkutatók számára is hasznos lehet, hiszen a kötet versanyaga érthetőbbé teszi a fiatal nemzedék gondolkodását, visszautaztatja az olvasó embert abba a korba, amikor őt is hasonló problémák és kilátástalannak tűnő helyzetek foglalkoztatták. Fontos lenne megőrizni azt az őszinteséget, szókimondást és kendőzetlenséget, amivel ezek a pályakezdő tollforgatók élnek a könyv oldalain.

A színes belső tartalommal rendelkező kötetet kiválóan ellensúlyozza a fekete-fehér képi anyag, ami szintén a kosztolányisok keze munkáját

dicséri. A könyvtest borítóját Kiss Klaudia alkotása díszíti, a versek között pedig Garai Bálint monotonitást sugárzó fotói és Tolnai Zsigmond grafikai láthatók.

A válogatáskötet szárnypróbálgatások lenyomata, amelynek eredményeként hamarosan remélhetőleg egy népes madárraj tölti majd be a vajdasági magyar irodalom egét.

FERENCZ-FEHÉR DOROTTYA

„Nem lehet mindennap félve”

Kormányos Ákos: *Töredezettségmentesítés. Forum–FISZ, Újvidék–Budapest, 2021*

Kormányos Ákos szépirodalmi megszólalásaiban már-már hivalkodóan nyers: *Paraván* című, 2019-es debütáló verseskötetének az abjekt határait súroló alapállását a *Töredezettségmentesítés*ben egy jelentősen visszafogottabb hangnem váltja fel, ám a szerző új szövegeiben továbbra is a kendőzetlenség nyelvi-érzelmi skáláin egyensúlyoz, nem könnyítve meg ezzel az olvasója dolgát. Ahogyan a kötetnyitó szövegben az akadályok sokaságát rejtegető „épületnek három bejárata v[an]” (7), úgy a Kormányos-kötet – tipográfiailag is jelölt – szerkezete sem csupán egyetlen irányból kínál megközelítési, egyúttal pedig azonosulási lehetőséget: egyrészt tehát a felnövekedéstörténetre felfűzött, a saját létállapot fizikai-lelki nehézségeit megfogalmazó, ezáltal a textus gerincét képező sík felől, másrészt a vallomásfragmentumok közé szabálytalanul beékel, a szövegegyüttesnek ezzel aritmikus pulzálást biztosító, mindemellett egymással polemizáló, úgynevezett külső és belső hangok szempontjából válik olvashatóvá.

A verseskötetek esetében kevésbé megszokott módon Kormányos Ákos egy előhangként, illetve magyarázatként is értelmezhető felütéssel indít, amelynek értelmében a virtuális adattárolás rendszerezéséért felelős defragmentálás folyamata ráolvasható az emberi életben megtapasztalt nehézségekkel való szembenézés és feldolgozás aktusaira. Az idegensége ellenére izgalmas címválasztás a szerző rendkívül erőteljes önreflektív szándékát hivatott hangsúlyozni, teszi mindezt egy kivételesen terhelt és tabuizált téma, a nem szokványosan funkcionáló, betegséggel küzdő test problémája – gyakran fájdalmas – körüljárásán keresztül. A töre-

dezettségmentesítés jelentésmezeje által jelzett elhatározás olyannyira markáns, hogy a kötetkompozíció kiteljesítésének alárendelve az egyes vallomástörödékek sem rendelkeznek önálló címmel. A 'másnak lenni' első személyben megszólaltatott alapélménye a korai gyermekkor idejétől kezdve összefonódik az én önmagáról alkotott képével („Hétéves voltam '99-ben [...] Én mindig arra gondoltam, / miattam fogunk lemaradni a többiektől” [14]), a *Verses vallomás* műfajmegjelölés részben mégis pontosításra szorul. A *Töredezettségmentesítés* leginkább csak formai szempontból utalható a (szabad)versek körébe: a szövegkorpusz fő szólamából kirajzolódó koherens narratívában egymástól megkülönböztethetetlenül olvad össze a megszólalás alanya és a vallomás hitelessége okán megkerülhetetlen biografikus én, ezért a szerző második kötetére – egy szokatlan képzettársítással élve – joggal tekinthetünk verses formába szedett, ám mégis valamiféle keserű csattanóra kihegyezett egypercesek gyűjteményeként is.

A *Parván* lapjairól visszaköszönő erőszakos, némelykor erőltetett maszkulin és medikalizált beállítódásnak ezúttal nyoma sincs. Kormányos kizárólag az ellenkező oldalra fókuszál, s a saját test megismerhetősége, illetve ennek elbeszélhetősége kérdéseit kifejtetlenül hagyva szabad utat nyit a legtöbbünk számára automatikus és evidens cselekvéssorozatok – például néhány lépcsőfok megtétele vagy egy ajtó kinyitása – nem konvencionális szemszögből történő, egyúttal hiperrealista ábrázolásának. A *Töredezettségmentesítés* fő szólamában ennek megfelelően olyan, javarészt negatív konnotációkat működtető érzések kerülnek a felszínre, mint az elesettség, a korlátok közé szorítottság, a kiszolgáltatottság, a magára utaltság, a tehetetlenség, az önzés és végső soron a szünni nem akaró (halál)félelem. Utólag a *Parván* egyes szövegei és részletei – mint a *Csípőcsont* [A balfasz, aki kitalálta, hogy / a szem a lélek tükre, / még nem látott csípőcsontot (28)] című háromsoros – is a *Töredezettségmentesítés*ben explicit módon kifejtett és középpontba állított saját, tökéletlen testtel való szembenézést dokumentáló, sallangmentes vallomás előre vetítéseként olvashatók. Kormányos első kötetében azonban az erotika szokványos lírai ábrázolásainak kereteit tudatosan (és nemritkán öncélúan) szétfeszítő provokatív képek és szólamok összességében még-

is ellehetetlenítik az én sztereotípiáktól mentes, hiteles önfeltárásának lehetőségét, és gyakran veszik igénybe a sérülékenységet verbális agresszióval leplező-álcázó mechanizmusokat. A *Töredezetségmentesítés* ezzel szemben éppen a korábbi öncélúság elhagyása, és a (vers)beszéd lecsupaszítása révén képes elemi erővel hatni olvasójára, s vezet be egy, a korábbinál sokkal igazabb intimitás terepére. Azzal pedig, hogy az épített környezet leggyakrabban megjelenő, hétköznapi elemei – lépcsők, korlátok, bejáratok, mosdók – tételeződnek nemritkán áthatolhatatlannak bizonyuló akadályként, Kormányos Ákos kötetében az emocionális feldolgozás mellett a fizikai korlátozottság szociális láthatóságának tabuját is megkísérlti feltörni.

Ebben a folyamatban válnak kulcsfontosságúvá a külső hang(ok)tól származó, a társadalom többségének alapállását tükröző, megsemmisítő erejű tömondatokba préselt vélekedések, amelyek az el nem fogadás leghétköznapibb, ezért váratlan erővel letaglózó példáivá emelkednek [„Szeretnék már unokát, de nehogy neki szülj, / öröklődik a betegsége” (31); „Csak nekünk ne kelljen elfogadnunk” (41); „Ha megint őt hozod haza, inkább te se gyere” (53)] [kiemelés az eredetiben]. Ezzel szemben a vallomást összességében valamelyest líraivá tevő megnyilatkozások kezdetben az én természetbe való kivonulásának ritka, önfeledt és harmóniát sugalló pillanatairól tudósítanak [„Gyakran hallgatom / a fűszálakat, a fákat, a leveleket” (23); „Hallgatom a kukoricást, a napraforgókat / a termőföldeken” (43)], a tér beszűkülésével azonban a figyelem csupán egyetlen szobanövényre koncentrálódik [„Otthon a cserepes virágom hallgatom” (41)], mely a következő belső reflexióban már a megszólalás alanyának létmetaforájaként jelenik meg [„A cserepes virágom néha szégyelli saját létét” (66)], és válik a belső ellenség metafizikai kifejeződésévé [Cserepes virágom gyökereit / égeti a cserép érintése. / Levelét megfojtja a táptalaj végeessége, / virágját megszorítja, / préseli a lét kerete (73)]. Míg azonban a belsőként tételezett hang a választott metafora kiteljesítése révén fel- és megoldást villant fel a kötet zárlatában [„Cserepes virágom kiültettem [...] Ez még mindig az én cserepes virágom, / de a gyökerei ugyanúgy kapaszkodnak az élő földbe, / néha talán még jobban” (78)], a fő szólam utolsó szövegében ugyanez az önefogadás és

fizikai feloldozás már nem érhető tetten, érvénytelenítve ezáltal a zárlat látszólagos optimizmusát: „Az álláskeresőben megjelöltem a / »megváltozott munkaképességű« rubrikát. / Kiderült, ez még csak tesztelésen van, nem éles verzió” (77). Kormányos Ákos könyvének további, és összességében még feloldhatatlanabb ellentmondással járó vonatkozása, hogy önmagukban szemlélve a cím nélküli, célzatosan fragmentumoknak tekintendő egységek csak kevés esetben képesek olyan intenzitásról tanúskodni, mint az átgondolt és az egyes hangsúlyokat kiemelő, koncepciójából kifolyólag jól működő kötetegész.

BENCZE ÁDÁM

Falak közé zárt élmények

A koronavírus okozta válság hatással van a társadalmak működésére, és megváltoztatja a benne élő emberek életét. Gerhard Schulze (2000) szerint élménytársadalmakban élünk, melyeket azonban alapvetően átalakíthat egy ilyen válsághelyzet. Ahhoz, hogy megértsük a koronavírus hatására történő társadalmi változásokat, vázolnunk kell ezeknek az élménytársadalmaknak a válság előtti állapotát.

Schulze élménytársadalmában az egyének megszabadulnak a szűkösségtől, és a szabadság birodalmába kerülnek, ahol azonban újabb nehézségekkel szembesülnek. Az egyetemes emberi fejlődés és a II. világháború óta tartó töretlen fellendülés hatására egy átlagos embernek a korábbi korokhoz képest lényegesen több lehetősége van az eszközök síkján boldogulni, így egyszerűbbé válik számára az újabb és újabb potenciális célok elérése. Ugyanakkor a normák síkján újfajta filozófiai kérdésekbe ütközik az ember azzal kapcsolatban, hogy miként is éljen értelmes életet. Élménytársadalomnak nevezhető az a társadalom, amelyben az azt alkotó emberek többségének materiális, pragmatikus értelemben „rendben van” az élete, fiziológiai és biztonsági szükségletei ki vannak elégítve. Nem nevezhető élménytársadalomnak egy olyan társadalom, amelyben az emberek többsége szűkölködik valamilyen eszközben, és amelyben az egyének a pusztá fennmaradásukért küzdenek. A következő gondolatmenet csak élménytársadalmakra vonatkoztatható, melyek tagjai már nem a létükért, hanem – nem kevésbé megterhelő módon – a jóllétükért vívják a harcaikat.

Az élménytársadalmak létrejöttéhez elengedhetetlenül szükséges volt, hogy az élethelyzet, az életfeltételek példátlan módon megváltozzanak

az emberiség azt megelőző korszakaihoz képest. Az életszínvonal folyamatosan emelkedett, a tanulási lehetőségek bővültek, a merev életrajzi minták oldódtak, a szabadidő növekedett, az élet materiális feltételeihez való hozzáférés kiszélesedett, egyszóval az élet minden területén egyre nagyobb mozgástere volt az embereknek. Míg az emberiség más korszakaiban az egyén szinte teljes életidejét kitöltötte csupán az, hogy fiziológiai és biztonsági szükségleteit kielégítse, addig egy élménytársadalomban minden korábbinál egyszerűbb pusztán életben maradni. Az élménytársadalomban az ínséget felváltotta a bőség, és felvetődhetnek olyan, az eszközök síkján túlmutató, az értelem síkján elhelyezkedő kérdések, mint hogy mit is akar kezdeni tulajdonképpen az ember az életével. A szegénységi válságot, amelyben a túlélés az ember célja, felváltotta az értelmi válság, amelyben megjelennek a bőség gondjai.

Az élménytársadalmakban a szép és értelmes élet megélése és átélése kerül az érdeklődés középpontjába, ami új értelmezési mintákat és cselekvési rutinokat alakít ki az egyéneknél. Az élet esztétizálása és esztétizálódása révén a hétköznapi életben a kifelé orientálódó életfelfogást felváltotta a befelé orientálódó. Schulze példájával élve: azt, hogy egy autó halad-e, mindenki meg tudja ítélni; azt viszont, hogy kellemes-e vezetni, csak a sofőr döntheti el. Azzal, hogy a technológiai fejlődés vívmányai egyre szélesebb tömegek számára váltak hozzáférhetővé, a tárgyak egyszerű használati értéke természetessé vált. Az autós példánál maradva, bármilyen márkájú kocsit vezetve el tudunk jutni A pontból B pontba. Ez nem lehet döntő szempont egy új autó vásárlásánál, így maradnak az olyan esztétikai és szubjektív szempontok, hogy melyiket vezetve éreznénk magunkat a legjobban. Innentől kezdve azonban a siker a szubjektumtól függ, nem biztos ugyanis, hogy ugyanaz a kocsi tetszik két különböző embernek. Az élménytársadalmakban ez az orientációs eltolódás a legnagyobb változás az emberek életében, és ebből következik számos eltérés a korábbi korokhoz képest.

Schulze ezt az újfajta látószöveget nevezi élményorientációnak, mely révén az ember cselekedetei és döntései a szépségre irányulnak, amely az egyének szubjektivitása miatt végletesen variábilis. Az élményorientáció szisztematizálása pedig az élményrationalitás, mely fogalommal már el-

érkezünk a szubjektum és a helyzet viszonyához. A naiv benyomáselmélet szerint a benyomás, a helyzet, más szóval a külső tényezők határozzák meg, hogy egy élmény szép vagy nem szép. Tehát ha az ember szép élményeket akar magának, akkor a külső tényezőket, az eszközöket kell úgy manipulálnia, hogy szép élményeket éljen át. Ez a szépre törekvő szándék az élményrationalitás, melyet az élményorientáció hajt. Ha ez valóban így lenne, akkor elég lenne az élmények önkéntelenségét folyamatos tervezéssel csökkenteni. Azaz elegendő lenne, ha mielőtt strandra megy az ember, megnézné, hogy lesz-e eső aznap.

Schulze szerint viszont maga a benyomás, az élmény, a külső tényezők csak katalizátorok, és az a pont, ahol igazából eldől, hogy valami szép vagy nem szép, a feldolgozás. A feldolgozásnál két szempontot kell figyelembe vennünk, az egyik az alanyi meghatározottság. Könnyen beláthatjuk, hogy ugyanaz az élmény valakinek lehet jó, másnak pedig akár rossz is, mert az emberek különbözőek. A strandnál maradvá: akad, aki nagyon szeret strandra járni, de akadnak olyanok is, akik ki nem állhatják, tehát ugyanaz a helyzet, ugyanaz a külső tényező mást vált ki különböző emberekből. A másik szempont a feldolgozásnál a reflexió, vagyis ahogyan a szubjektum önmagát dolgozza fel, és kitalálja, hogy egy szép élményben vesz-e részt, vagy egy nem szépben. A reflexió alapvetően befolyásolhatja az eredeti élményt, és ez időben is változhat. Ezért történhet meg az, hogy egy korábbi rossz vagy semleges élményünk idővel megszépül, hiszen a későbbiekben is folyamatosan reflektálunk rá. A strand tehát egy jó élmény annak, aki szeret strandolni (alanyi meghatározottság), és az adott strandolás egy jó élmény is lehet neki, ha az eredeti élmény önkéntelenségét igyekszik minél inkább csökkenteni (például napos időben megy a strandra). Minden előzetes élményracionális tervezés ellenére is előfordulhat azonban, hogy a strandon rájön, hogy amúgy szeret strandolni, de pont ma nincs semmi kedve hozzá. Vagy igaz, hogy szép az idő, de ellopja valaki a pénztárcáját. A kellemes élmények átéléséhez tehát nagyon jól kell ismernünk önmagunkat, és jól meg kell terveznünk az eredeti élményt. Ha azonban mégsem sikerülne mindez, a végső ítéletet az adott élményről a reflexió mondja ki. A reflexió egy szemléletmód, mely egyénenként eltérő lehet. Mindenki

ismer olyan embert, aki mindenben meglátja a jót, vagy éppen mindenben meglátja a rosszat. Ezt, a dolgokhoz való hozzáállást jelenti a reflexió, mely lehetőséget ad minden élménynél a helyesbítésre, mert végső soron emiatt mondja ki az ember, hogy mindent egybevetve szép élményt élt-e át.

Egy élménytársadalomban ahhoz, hogy az emberek élményeket éljenek át, folyamatosan döntésekkel találkoznak, melyeknél nem segíti őket a dolgok funkcionalitása, mivel abban nagyjából megegyeznek. Minden autóval lehet utazni. Minden strandon lehet fürdeni. Az esztétikai különbségeket kell keresniük, melyekhez ismerniük kell önmagukat, azt, hogy miként reflektálnak a dolgokra. Az igények variabilitása miatt széles keresleti és kínálati oldal alakul ki az élménypiacokon, melyeket a történelmi távlatokat nézve a folyamatos reáljövedelem és a szabadidő-növekedés fűt.

Hogy miként változtatta meg mindezt a koronavírus? Az élménytársadalmak a járvány ideje alatt mindenképp megtorpannak. Átmenetileg a bőséget felválthatja a szűkösség, a szabadságot pedig a korlátok. A termelési és a logisztikai nehézségek hozzáférhetetlenné vagy megfizethetlenné tehetnek korábban természetesnek vett termékeket. A szórakozási lehetőségek (színház, mozi, strand, koncertek) széles piacát is beszűkítheti a pandémia terjedése. Rég nem látott módon az élménytársadalom emberének újra gondjai lehetnek az eszközök síkján, és potenciális céljait lehetetlenítheti el a vírus. A normák síkján feltehetően nehezen megválaszolható, filozofikus kérdéseket újra megelőzhetik olyan visszatérő pragmatikus célok, hogy miként maradjon életben. A visszatérő szűkösség mértéke határozza meg, hogy az adott élménytársadalom mekkora megtorpanásnak van kitéve. Mint minden hasonló krízis, amelyben az emberek életét valamilyen veszedelem fenyegeti, az embereken filozófiai értelemben segít. Az értelem síkjáról ugyanis az eszközök síkjára kerül a fókuszuk, ahol újra pragmatikus, egyszerű döntéseket kell hozniuk a mindennapokban, ahelyett, hogy az élet értelmének kutatásában merülnének el. Egy koronavírusból kigyógyult, kórházi kezelésen átesett egyént a korábbi fizikai állapotának a visszaszerzése valószínűleg jobban foglalkoztat, mint az, hogy mitől lehetne boldogabb az élete.

Ahogy az élménytársadalmak létrejöttekor, úgy a járvány miatt is az élethelyzet, az életfeltételek példátlan módon megváltoztak – ráadásul rendkívül gyorsan. A koronavírus az élménytársadalmak létrejöttének minden előzetes feltételére hatással lehet. Először is összességében megállapíthatjuk, hogy a pandémia hatására az emberek lehetőségei csökkentek. A koronavírus az életszínvonal folyamatos emelkedését megtorpanásra bírhatja. A szabadidő még akár növekedhetett is miatta, de annak eltöltési lehetőségei mindenképp beszűkültek. Az élet materiális feltételeihez való hozzáférés inkább szűkült. Az iskolabezárások és az online oktatás miatt a tanulási lehetőségek átalakulóban vannak. A járvány olyan módon fenyegeti fiziológiai és biztonsági szükségleteinket, amire a legtöbb ember életében még nem volt példa.

Az élménytársadalmak tagjainak élményorientációja és élményracionálitása viszont nem törölhető el egyik napról a másikra a pandémia ellenére sem. A létezését fenyegető veszedelem ellenére, a szép és értelmes élet megélésének és átélésének az igénye továbbra is érdeklődésük középpontjában van. Tehát a koronavírus – ilyen rövid idő alatt – nem alakít ki elméleti értelemben új értelmezési mintákat és cselekvési rutínokat, inkább csak az eszközök síkján megjelenő új pragmatikus eljárásokat. A hétköznapi életben a kifelé orientálódó életfelfogást továbbra is megelőzi a befelé orientálódó életfelfogás, talán azzal az egyedüli külső előfeltevéssel, hogy az adott ember koronavírusos-e vagy sem, jó egészségi állapotnak örvend-e vagy sem. Egy autós példával élve, senki nem fog véletlenszerűen kiválasztani egy új kocsit, mondván a koronavírus alatt csak az a fontos, hogy elvigye A pontból B-be, és teljesen mindegy, hogy esztétikailag milyen. Bizonyos eszközöknek azonban megnövekedhet a használati értéke, az egyszerű funkcionalitása. A védekezést szolgáló maszkot egyre kevesebb ember nem venné fel csak azért, mert az színben nem megy az öltözetéhez.

Ha a naiv benyomáselméletre kellene hagyatkoznunk a karantén időszakában, akkor sokkal inkább veszélyben lenne a szép életre irányuló projektünk, mint a valóságban. A benyomás, a helyzet, más szóval a külső tényezők rövid idő alatt hatalmas változáson mentek keresztül. Az élményorientáció, ez a szépre irányuló belső hajtóerő, továbbra is

az élmények felé terelné az embereket, de az ezeket szisztematizáló élményracionalitás már komoly nehézségekbe ütközik. A külső tényezők, az eszközök a koronavírus miatt kevésbé manipulálhatóak, jelenleg az élmények önkéntelensége tervezéssel nehezebben csökkenthető. Szerepsére az élménytársadalmakban maga a benyomás, az élmény, a külső tényezők csak keretet biztosítanak az élményeknek, de tartalommal az emberek a feldolgozás során töltik fel. A feldolgozásnál a koronavírus hatására az alanyi meghatározottságot kevesebb változás érte. A vírus és következményei mindenkinek az életét megváltoztatták, és így az embereket is, de ezeknek a változásoknak az emberben önmagában történő nyomon követése az egyszerűbb eljárás. Ha valaki eddig szeretett focizni, akkor valószínűleg a koronavírus idején is szeret, még ha nem is tud adott esetben. Ettől függetlenül a koronavírus felgyorsíthatja az emberben amúgy is végbemenő változásokat, de ez a kisebb átalakulás. A reflexióban sokkal nagyobb változások mehetnek végbe a koronavírus hatására. Mivel a reflexió alapvetően befolyásolhatja az eredeti élményt, ami a koronavírus hatására nagy változáson mehetett keresztül, ezért a reflexiós szemléletmód jó esetben követi a változásokat. Az egyik lehetőség az, hogy az ember nem alakítja a mérőben új helyzethez a korábbi reflexiós szemléletét. A külső helyzetek romlása mellett a csökkent kínálatú élményekkel, a korábbi mércével reflektálva az ember könnyen azon kaphatja magát, hogy veszélyben érzi a szép élet projektjét. Ehhez jöhetnek még hozzá a válság hatására kialakuló alanyi meghatározottságában történt esetleges változások is. Az élménytársadalom bőséges élménykínálatához szokott ember pedig úgy érezheti, hogy az élete sivár és nyomasztóan unalmas lett. Akinek a hétvégéi eddig moziban, étteremben, koncerten, színházban, strandon, konditeremben teltek, az jogosan érezheti ezt.

A csökkent lehetőségek és ezek megváltoztatásának beszükülése mellett azonban a helyesen felmért esetleges alanyi meghatározottság változásokkal és a reflexiót meghatározó szemléletmód koronavírus-kompatibilissé tételével az emberek továbbra is sikeresen törekedhetnek a szép élet projektjére. Az élménytársadalmakban az egyének a cselekvési lehetőségek közül gyakran a választást alkalmazzák, ami annyit tesz,

hogy a helyzetet megváltoztatják maguk körül, ezzel segítve elő a szebb élményeket saját maguk számára. A koronavírus leszűkíti a választás lehetőségét, és így felerősíti a másik cselekvési minta, a hatás szerepét. A hatás révén az ember nem a külső tényezőt változtat, hanem a szituáció feldolgozásán, a reflexiós szemléletmódján. Ha úgy tetszik, ugyanahhoz a körülményhez másképpen áll hozzá. Ez esetben a helyzet a benyomás szerepét szándékosan kisebbíti, míg a feldolgozás szerepét növeli, ami elméletileg helyes hozzáállásnak tűnik egy anyaggazdag környezetből egy anyagszegényebb környezetbe való átállás esetén. Azaz a koronavírus miatt kialakult élménykínálati csökkenés mellett anyagszegény környezetben a reflexió révén a korábbiakhoz hasonló élményekben lehet az embereknek része. Akinek a koronavírusos hétvégéi otthoni filmezéssel, ételrendeléssel, zenehallgatással, online színházi előadásokkal, kerti medencében való fürdéssel, otthoni súlyzózással telnek, az jogosan mondhatja, hogy a megváltozott körülményekhez igazodva igyekszik a korábbiakhoz hasonló élményeket átélni, még ha ehhez szükséges is reflexiós szemléletmódjának mércéjét alacsonyabbra állítani.

A járvány azonban csökkentheti is az élménytársadalmak néhány nehézségét. Az élmények keresése, amely már nem csak a szabadidőt befolyásolta, hanem a mindennapi életet is esztétizálta, a magas kínálat mellett folyamatos választási kényszerbe sodorta az embereket, mely döntések-nél csak azt a szempontot lehet ténylegesen figyelembe venni, hogy az adott termék mennyire tetszik az egyénnek. A folyamatos döntéskényszer és a meghozott döntésekre adott későbbi reflexiók bizonytalanná teszik az embereket. És még ha biztosak is egy-egy döntésükben, akkor is ott van a kiábrándulás problémája. Miközben a körülöttünk lévő tárgyak minősége egyre jobb, addig ezek az eszközök nem adnak nagyobb élményeket az embereknek, azaz szubjektív jelentőségük alacsony. Ezért jelenthet egy új tévé vagy egy új kocsni megvásárlása csak nagyon rövid ideig örömet az embereknek. Az élménykínálat sokféleségére használja Schulze az „új átláthatatlanság” kifejezést, amely arra utal, hogy nagyon nehéz és sok időt vehet igénybe az élménytársadalom emberének az, hogy válasszon az olyan eszközök közül, amik használati értelemben szinte ugyanazt nyújtják. Az élménytársadalom felsorolt nehézségeit a

koronavírus miatt kialakult helyzet csökkentheti. Az élménykínálat csökkenésével az ezek miatt kialakult bizonytalanságok és az átláthatatlanság is csökkenhet, míg ugyanez igaz lehet a kiábrándulásra is, amennyiben eleve kevesebb az az élmény, amelyből egyáltalán kiábrándulhatnak.

A pandémia mindenképp hatással van az élménytársadalmakra. A legtöbb esetben ez a hatás negatívan érinti ezen társadalmak szisztematikusan élményeket kereső embereit, de láthatjuk, hogy az élménytársadalom bizonyos nehézségeit is mérsékelheti. A koronavírus által kiváltott radikális változásokra az élménytársadalom embere alapvetően kétféleképpen reagál. Az egyik típus a naiv benyomáselmélet áldozata lehet, amennyiben a helyzetet kívánja továbbra is előtérbe helyezni a feldolgozás rovására. A beszűkült szituációkban, az új, anyagszegényebb környezetekben a korábbi kínálathoz kalibrált reflexiós szemléletmóddal mindenképp visszaesést fog tapasztalni az élményei tekintetében, azaz az élménytársadalom lényegét tekintve az életének az értelme kerülhet veszélybe. A másik típus a feldolgozás előtérbe helyezésével találhat megoldást a megváltozott környezetre. A válsághoz igazított reflexiós szemlélettel egy anyagszegényebb környezetben, beszűkült lehetőségek mellett is elérheti a korábbi élményszintjét. Vélhetően az emberek többsége a két szélsőséges ideáltípus között helyezkedik el, attól függően, hogy életük számtalan aspektusa közül melyikben tudják sikeresen a feldolgozást előtérbe helyezni a helyzettel szemben.

A két típus cselekvési mintázata vélhetően a koronavírus-válság utáni időszakban is eltérést fog mutatni. Az újra kibővülő lehetőségekkel, az élménykínálat azonnali felfutásával a bezárt kereslet minden bizonnyal ki fog robbanni, hogy az ember élményorientációjának engedve szisztematikusan habzsolja be az elmaradt élményeket. Ez a cselekvési mintázat jellemzőbb lehet azokra az emberekre, akik a koronavírus ideje alatt a naiv benyomáselmélet áldozatai lettek, és nem tudtak a feldolgozás előtérbe helyezésével úrrá lenni a beszűkült lehetőségeken. Míg feltehetően kevésbé fognak élni ezzel a cselekvési mintázattal azok, akik a koronavírus alatt a feldolgozás révén anyagszegényebb környezetben is élménydús életet éltek. A korlátozások miatt kényszerűen megtapasztalt új lehetőségek elterjedése felválthat korábbi szokásokat. Akit az új hely-

zet rádöbbsentett, hogy számára az otthoni filmnézés kényelmesebb, mint a mozizás; vagy az otthoni medence kellemesebb, mint egy strand; vagy az ételrendelés praktikusabb, mint elmenni egy étterembe; akinek az otthoni edzés jobban beépíthető a napi rutinjába, mint egy konditerembe elmenni, az lehet, hogy kevesebbet fog a koronavírus után moziba, strandra, étterembe vagy konditerembe járni. Ha a helyzetet előtérbe helyező emberek kerülnek ki többségben a válság után, akkor a világunk nem fog gyökeresen megváltozni. Az elmaradt élményeket igyekeznek majd bepótolni, és újabb élményeket szerezni, mielőtt előállnának még egyszer egy következő vírushullámnak köszönhetően a korábban elképzelhetetlennek hitt korlátozások. A változás ez esetben az élmények keresésének a mértéke lehet, ami az élmények még gyorsabb, habzsolásszerű kutatásához és átéléséhez vezethet. Ha azonban a feldolgozást előtérbe helyezők kerülnek többségbe, annak messzemenőbb következményei lehetnek a társadalmakra, a gazdaságokra és a környezetre nézve is. Az egyének még inkább individualizálódhatnak, a kisközösségek még inkább fragmentálódhatnak. A társadalom találkozási pontjai drasztikusan csökkenhetnek. A gazdaság is átalakulhat, olyan új termékek iránt nőhet meg a kereslet, mely termékek az élményeket az otthonok falai közé tudják helyezni, a szolgáltatási szektor bizonyos részei pedig kiüresedhetnek. A környezetet viszont az egyéneknek ez a bezárkózóbb hozzáállása talán jobban kímélheti.

Két szélsőséges társadalmi átalakulást okozhat tehát a járvány. Az egyik szerint az egyéneket a visszatérő szabadság hedonistábbá és költekezőbbé teszi, és olyan cselekvési mintázatokat vehetnek fel, mely szerint a lehetőségeket meg kell ragadni, az életet élvezni kell amíg – egy újabb járványhullám kitöréséig – lehet. Ez egy kicsivel nyitottabb társadalom képét festené fel, ami azonban a jövedelmi, vagyoni egyenlőtlenségek mentén hasadna szét. A gazdaságot a szolgáltatások iránti kielégíthetetlen igény fűtené, a környezetet pedig – egyéb intézkedések híján – ezzel tovább rongálnák az emberek. A másik szerint az egyének még individualizáltabbak lennének, bezárkóznának a szűk családjuk körében. A társadalom pedig még inkább fragmentálttá válna, nem csak az anyagi egyenlőtlenségek mentén, hanem szűk ismeretségi köröknek megfele-

lően is. A gazdaság az új igényeknek megfelelően átalakulna a termelés tekintetében, míg a szolgáltatások egy része eltűnne. A környezetre ez a hozzáállás a kevésbé káros, de az otthonok élményparkokká alakításának növekedésével ez is megfordulhat.

IRODALOM

SCHULZE, Gerhard (2000 [1992]): Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája. A hétköznapi élet esztétizálódása. (Részlet az első fejezetből.) *Szociológiai Figyelő*, 15 (1–2), 135–157.

CSŐKE MÁRK

„A szerbek rosszak voltak, de a magyarok még rosszabbak”

Kormányzósértési perek, valamint magyar állam és nemzet elleni vétségek a visszacsatolt Bácskában

Kereken nyolcvan évvel ezelőtt történt az az eseménysorozat, amelyet egyesek a Délvidék visszacsatolásaként, mások Bácska elcsatolásaként, esetleg Jugoszlávia fasiszta megtámadásaként értékelnek. A magyar hadsereg 1941. április 12-én katonai támadást intézett Jugoszlávia ellen, aminek következtében elfoglalták Bácskát, a Dráva-háromszöget, Muraközt és Muravidéket. Az 1941 és 1944 közötti időszokról sok mítosz él a vajdasági magyar és nem magyar lakosság tudatában, melyek leginkább a tárgyalt időszak két legforróbb pontjára, az újvidéki és a sajkásvidéki razziára, valamint az 1944 végi magyarelles partizánakciókra korlátozódnak. Tanulmányomban a kormányzósértési pereket, valamint a magyar állam és nemzet megbecsülése elleni vétségeket bemutatva arra teszek kísérletet, hogy általuk nagyobb betekintést nyerjünk a bácskai mindennapokba. A teljesebb kép miatt a néha száraz jogi dokumentumokat igyekszem beszéltetni, a legtöbb helyen káromkodások is részei a periratoknak, amelyek eredeti formájukban kerülnek közlésre.

A magyar katonai beavatkozás német kezdeményezésre történt. A támadás körülményeinek ismertetése ugyan nem a tanulmány feladata, mégis érdemes leszögezni, hogy a német háborús siker biztosítása, az 1940 decemberében megkötött magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés, Teleki Pál öngyilkossága, az 1941 március végén Belgrádban lezajlott ka-

tonai puccs is alakította az eseményeket, sőt a magyar támadás nagyban illeszkedett a korabeli magyar politikum revizionista törekvéseihez. Bánáttal kapcsolatban csalódnuk kellett, hiszen területe nem került vissza Magyarországhoz, Szerbiához került részén ugyanis német katonai közigazgatást vezettek be. A visszafoglalt bácskai országrész nyelvi-kulturális és vallási téren az akkori Magyarország egyik legtarkább képét mutatta. Ugyan relatív többséggel rendelkeztek a magyarok, ám a szerbek, horvátok és németek százezrei mellett szlovákok, ruszinok és zsidók is lakták a területet. A visszacsatolás után a térség főleg nemzetiségi lakossága csalódottságát fejezte ki a politikai helyzet alakulása miatt, de a háború következtében beálló gazdasági, ellátásbeli nehézségek és ideológiai különbségek miatt a magyarok részéről is megfigyelhető volt egyfajta elégedetlenség, melynek vizsgálatára kiválóan alkalmasak a kormányzósértési, valamint a magyar állam és magyar nemzet megbecsülése elleni periratok, így ezek elemzésével szeretném árnyalni ezt az időszakot. A perek bemutatásával a hétköznapi emberek gondolkodásmódja is elének tárulhat, gazdag mentalitástörténeti anyagot nyújtva a korszak vizsgálatával foglalkozó történészek számára, arról nem is beszélve, milyen mély helytörténeti vonatkozásai vannak a különböző pereknek.

A téma feldolgozásához elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárában folytattam levéltári alapkutatást, melynek során a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának a téma szempontjából releváns iratanyagát is áttekintettem. A kormányzósértési perek kellő történeti kontextusba helyezéséhez kutatómunkát végeztem a Szabadkai Történelmi Levéltárban is. A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának szegedi központjában a Szegedi Királyi Törvényszék büntetőperes iratanyagát vizsgáltam meg (Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára – a továbbiakban: MNL CSML), amely a jogszolgáltatás területi szervei között található. Megközelítőleg tízezer oldal forrásanyagot tanulmányoztam át, melynek többségét a bácskai vonatkozású kormányzósértési, valamint a magyar állam és magyar nemzet megbecsülése elleni perek tették ki.

A tanulmány megírása során törekedtem a releváns szakirodalom minél alaposabb beépítésére, noha a kormányzósértési perek szakirodalma

meglátásom szerint meglehetősen szegényes. Turbucz Dávid (2015) *A Horthy-kultusz 1919–1944* című monográfiája mindössze hat oldalon keresztül tárgyalja a kormányzósértési pereket, bár főként az egyik legismertebbel, a Beniczky-üggyel¹ foglalkozik, és nem érinti a Bácska területét. Halász Tibor (2016) tanulmányában a világháború alatti szabaddal kapcsolatos bírósági perek kategorizálásával foglalkozik, egy-egy jellegzetes példa bemutatásával. Halász két kormányzósértési pert és huszonkét magyar állam és magyar nemzet elleni vétséget ismertet. Kiemelném az angol nyelven megjelent Jan Bröker (2011) *Horthy is Nobody. Trials of lése-régent in Hungary 1920–1944* című dolgozatát, melyben a szerző átfogó jelleggel foglalkozik a perekkel. Valastyán Balázs (2010) a délvidéki közhangulatot vizsgálva kormányzósértési pereket, valamint magyar állam és magyar nemzet megbecsülése elleni pereket is felhasznál, ám átfogóan nem összegzi őket. Drócsa Izabella (2017) pedig az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló tanulmányában ír a törvénytervezetről és fogadtatásáról, melynek része volt a magyar állam és magyar nemzet megbecsülését tárgyaló rész is.

Kormányzósértés és a magyar állam és nemzet megbecsülése elleni vétségek

A Horthy Miklós személyét övező kultusz egy mesterségesen megalakított kultusz volt, mely egyértelműen a magyar történelem válságterméke. Ezzel nem állt egyedül Európában, hiszen Sztálintól a spanyol Francóig, a görög Metaxastól a lengyel Piłsudskiig hasonló tendenciákat figyelhetünk meg Európa-szerte. A kialakult kaotikus helyzetben a politikai hatalom már 1919-ben megkezdte Horthy Miklós mint Novara hőse kultuszának felépítését. De a kultusz megszilárdulása egy hosszú folyamat eredménye, melyben a sajtótámogatottság, a vitézi cím és vitézi földadományozás, Horthy születés- és névnapjainak megünneplése is a támogatottságát voltak hivatottak előidézni. A kultuszépítés jogi körülbástyázására a kor keresztény-nemzeti ideológiáját megtestesítő Horthy Miklós védelme érdekében 1920-ban született kormányzósértésről szóló törvény is tökéletesnek bizonyult.

A kormányzósértési perek jogi alapját két törvény készítette elő. Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvénycikk megalapozta az országban kialakult állapotok stabilizálásához szükséges feltételeket. A kormányzói hatalommal foglalkozó második fejezet 14. paragrafusa kimondja, hogy a „*kormányzó személye sérthetetlen és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király (Ezer év törvényei, 1920. évi I. törvénycikk)*”. Ezen paragrafus „*A király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról*” szóló 1913. évi XXXVI. törvénycikkre vonatkozott, melynek 2. paragrafusa kimondta, hogy „*aki a király ellen sértést követ el, vagy a király tényeit sértő módon bírálja, vétség miatt két évig terjedő fogházzal, a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő*”. A második bekezdésben pedig kitér a „nyomtatvány, képes ábrázolással” vagy „nyilvános szóval”² elkövetett kormányzósértésre, mely büntettért három évig terjedő szabadságvesztést és négyezer koronáig terjedő pénzbüntetést kaphattak a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése és a hivatalvesztés mellett (1913. évi XXXIV. törvénycikk).

A kormányzói jogkört és annak védelmét körülíró törvényhez hasonlóan az úgynevezett rend törvényével, vagyis az 1921. évi III. törvénnyel a korabeli hatalmi elit egy súlyos gazdasági, társadalmi és politikai válságot szeretett volna elsimítani, melyet az első világháború, a Tanácsköztársaság és a trianoni békekötés okozott. Az 1878 óta érvényben lévő büntetőtörvénykönyv, mely Csemegi-kódex elnevezéssel vonult be a köztudatba, már nem volt megfelelő arra, hogy a megváltozott körülmények között az állam fel tudja venni a harcot a tömeges méretet öltött felforgató tevékenység, a dezinformációk szélsőbal- és szélsőjobboldali terjesztői ellen. Így Ferdinándy Gyula, a Teleki-kormány igazságügyi minisztere törvénytervezetében ezt a hiányosságot szeretne volna kiküszöbölni. A törvény *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény* vagyis a „rend törvénye” néven vált ismertté (DRÓCSA 2017; 215).

A törvény első része az *állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntettekkel és vétségekkel* foglalkozik, és elsősor-

ban a különböző szélsőségesek társadalmi felforgatását, *különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére* való törekvést büntette. A törvény második része rendelkezik „*A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló büntettek és vétségekről*”, a 7. paragrafus szerint „*Aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő*” (Ezer év törvényei, 1921. évi III. törvénycikk). A 8. paragrafus pedig kimondja, hogy „*Aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el, vétség miatt három évig terjedhető fogházzal büntetendő*” (Ezer év törvényei, 1921. évi III. törvénycikk). Finkey Ferenc korabeli jogtudós szerint a törvény célja ez esetben nem volt más, mint a kommunista, anarchista propaganda csírájában való elfojtása (DRÓCSA 2017; 220).

A törvénytervezetre a szélsőségek elleni sikeresebb fellépés miatt szükség volt, de több jogtudós is felemelte a szavát a törvényben foglaltak relativizálhatósága miatt, melyet majd később is látni fogunk a bemutatott perekben. Ezt érzékeltetném Féja Géza nagy nyilvánosságot kapó perével is. Féja Géza a két világháború között aktív, úgynevezett népi írók soraiba tartozott, akik szociográfiáikkal szerették volna felhívni a figyelmet a magyar parasztságra és annak nehézségeire.³ Féja Géza 1937-ben publikálta *Viharsarok* című könyvét, melyben a Békés megyei parasztlakos küzdelméről tárt fel, és nehéz körülményeikért elsősorban a magyar földbirtokrendszert kárhóztatta. Az igényesen megírt, statisztikai adatokkal és a helyszín ismeretével alátámasztott munka miatt azonban a fent említett törvény szellemében osztály elleni izgatás és nemzetgyalázás miatt perbe fogták. A per lefolyásáról a *Népszava* 1937. október 15-ei számából tájékozódhatunk, a törvény relativizálhatóságának megértéséhez egy részletet hoztam a perből:

„Féja: A kisbirtok többet termel, mint a nagybirtok.

Elnök: Dehogy termel, felhasználja saját háztartására.

Féja: Errenézve a magyar konjunktúrakutató intézet összes adatai a rendelkezésre állnak.

Elnök: De ez nem ok arra, hogy a társadalmi osztályt, amelyet törvény véd, így tüntesse fel.

Féja: Én csak a tényeket szögeztem le.”

Féja Géza azzal védekezett, hogy ő egyetlen szót sem szólt, ami a magyar nemzetre nézve bántó lenne, csupán a hibákra mutatott rá. Az utolsó szó jogán elmondta, hogy könyvéért francia, angol és német kiadóktól kapott ajánlatokat, de a komoly pénzüsszegeket is visszautasította, mivel a leírt dolgok nem a külvilágra tartoznak, kizárólag belső magyar ügyet jelentenek. A bíróság azonban így is öthavi börtönbüntetésre ítélte.

Nemzetiségek és konfliktusok

Bácskában 1941-ben 1.1 millió fő élt, a terület az akkori Magyarország egyik legtarkább etnikai képét mutatta. A lakosságnak csak relatív többségét alkották a magyarok (szám szerint 301 ezren voltak), akik elsősorban Észak-Bácskában és a Tisza mentén alkottak abszolút többséget, de mint korábbi államalkotó nemzet, a térség legnagyobb részét lakták. A magyarság lélekszámát növelték a Bukovinából betelepített székelyek tömegei is, akikről a következő fejezetben lesz szó bővebben.

Bácskában az ekkori népszámlálás adatai alapján 243 ezer szerb lakott, akik leginkább az országész déli területein éltek. A katonai közigazgatás a térség „legveszedelmesebb” nemzetiségének tartotta őket, és a történelmi gyökereik miatt nagy tömbben éltek az úgynevezett Sajkásvidéken.⁴ A kortársak számára is nyilvánvaló volt, hogy a Sajkásvidék a magyar nemzetépítő törekvések akadályozója lehet. A vendvidéki, muraközi, bácskai és bánági egyesülések⁵ vezetői már 1941. április 17-én javasolták a miniszterelnöknek, Bárdossy Lászlónak intézett memorandumukban a Sajkásvidék „idegen nemzetektől” való megtisztítását, melyet a szláviai magyarok és a sajkásvidéki szerbség kicserélésével szerettek volna elérni (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K – 28 1941 – R – 17982, továbbiakban: MNL OL). A memorandumban a szerbokról meglehetősen negatívan azt írják, hogy „a hosszú török uralom alkalmazkodásra, a színlelésre akkora képességeket nevelt a szerbekbe,

melyet sehol másutt nem látunk. (...) Sohasem szabad még csak feltételeznünk sem, hogy ez már nincsen meg bennük”(MNL OL K – 28 1941 – R – 17982).

A bunyevácok helyzete kedvezőbb volt a többi etnikumhoz képest. Nem voltak ugyan olyan kiváltságos helyzetben, mint a németek, de mivel a Független Horvát Állam Magyarország szövetségeseinek számított, a bunyevácokat nem érték különösebb retorziók. Sőt, az ő esetükben a megüresedett köztisztviselői munkahelyek is megnyílhattak, hiszen a korábban a jugoszláv államigazgatásban dolgozók jelentős része ismerte a magyar nyelvet. Ennek ellenére az ő körükben is megfigyelhető volt egyfajta passzív ellenállás. Erre utal az a vizsgálat is, amit maga Novákovits Béla altábornagy, a déli hadsereg közigazgatási csoportjának vezetője kezdeményezett (Szabadkai Történeti Levéltár P – 856/1941, továbbiakban: SZTL). Történt ugyanis, hogy Szabadkán az istentiszteleten a *Himnusz* eléneklésekor a bunyevác nemzetiségűek nem álltak fel, a figyelmeztetés után pedig tüntetőleg távoztak. Az ügyben eljáró nyomozó vizsgálata nem járt eredménnyel, de azt azért megjegyezte, hogy az általa látogatott istentiszteleteken a *Himnusz*t nem is énekeltek (SZTL P – 856/1941). Ebből arra következtethetünk, hogy az ilyen jellegű – a bunyevácok által kifejtett – véleménynyilvánítás előfordulhatott, csak a katolikus klérus a szintén katolikus bunyevácokkal való konfliktusok elkerülése céljából nem énekelte a *Himnusz*t. A bunyevácok erre kifejezetten érzékenyek voltak, amit bizonyít Milodanovics Gyula esete is, akit kétheti fogházzal büntettek, mert 1941. június 29-én kifakadt, *„miért csak a magyarokat áldja meg az Isten, a bunyevácokat pedig nem?”* (MNL CSML 63. doboz 5202/1941). A bunyevác – többségében Horvátországban képzett – katolikus klérus meglehetősen ellenségesen viszonyult a kialakult helyzethez. A hírhedten „magyarfalónak” titulált szabadkai római katolikus püspököt, Ljudevit Budanovićot két év kolostorba vonulásra kényszerítették, sőt Keresztes-Fischer belügyminiszter memorandumában is ír *„a rendkívül ellenséges magatartásról, melyet az impérium visszaállítása előtt nagy számban Szabadkára helyezett fiatal horvát katolikus papok tanusítanak”* (MNL OL K28 167. tétel R-10575/1944). Keresztes-Fischer 1941 júniusi látogatása alkalmával Szkenderovics Gyula bunyevác földbirto-

kos és Mamusics János, Szabadkáról Budapestre költözött földbirtokos a bunyevácok képviselőjében biztosította a belügyminisztert lojalitásukról, és hozzátették, hogy „*csak a fiatalság körében van baj, az idősebb generáció abszolút jó, de a fiatalsággal sem lesz baj, 4-5 év alatt minden rendbejön. Csak azt kéri a bunyevácok, hogy földjeiket szabadon művelhessék, egyébbel nem törődnek*” (MNL OL K28 167. tétel R-10575/1944).

A Bácskában jelentős számú sváb népesség is élt, főleg az országrész nyugati, Duna menti és középső részén. Létszámuk az 1941-es népszámlálás adatai alapján elérte a 197 ezer főt, vagyis a bácskai összlakosság 20 százalékát tették ki (SAJTI 1987). A németeknek a jugoszláv éraban 1929-ig sikeresen működő nemzeti pártjuk (Német Párt) is volt, miközben kulturális szervezetük, a Kulturbund ellátta a különböző szervezési ügyeket. A harmincas években lassú változás kezdődött, hiszen az Ausztriában és Németországban iskolázott jugoszláviai német fiatalság körében megjelent a nemzeti szocializmus, ami elhúzódoó vitákat eredményezett a Kulturbundon belül. Az 1941-es visszacsatolás után a bácskai svábok a Magyar Királyság fennhatósága alá kerültek. Honfitársaik, a bánáti és a szlavóniai németek sokkal nagyobb önállósággal rendelkeztek, ez magyarázhatja azt, hogy a bácskai svábok jóval szélsőségesebb viselkedést tanúsítottak, hiszen a szerémségi németek az újonnan alakult, névleg független, de a német érdekeket nagyban kiszolgáló Független Horvát Állam állampolgáraivá váltak, Bánátban pedig bevezették a német katonai közigazgatást, tehát itt is nagyarányú jogokat és lehetőségeket kaptak a helyi németek. A belügyminiszternek jelentett katonai parancsnokok a helyzettel kapcsolatban csak a németekkel volt kifogása. Az irat szerint „*a Kulturbund féktelenül izgat*” (MNL OL K28 R – 10575/1944). Érdekes, hogy például Őrszállás községben a képviselőtestületi kinevezéseknél azért nem kerültek be németek, mert nem voltak hajlandók letenni az esküt (MNL OL K28 R – 15756/1942). Gazdasági helyzetük miatt és a német katonai sikereken felbuzdulva sok konfliktusuk volt a magyar közigazgatással, melyek a későbbi perekben is bemutatásra kerülnek.⁶

Magyarország és a magyar felsőbbrendűség illúziója sokszor felesleges konfliktusokat okozhatott a multietnikus területen. Erre vonatkozólag

több említésre méltó iratot is találtam a szabadkai és budapesti levéltárakban folytatott kutatómunkám során. A szerbség délvidéki bevonulására, a szerbséget ért retorziókra adott válaszreakcióra röviden már fentebb kitértem. A bácskai magyarság szerbekhez való viszonyulását mégis egy idézettel szemléltetném, amivel összefoglalhatjuk a kialakult helyzetet. Zomborban 1941 májusában „*határozott felhívás érkezett a Magyar Olvasókörhöz, hogy meghívandók oda szerbek, bunyevácok és németek is a társadalmi érintkezés felvétele miatt.* [Kiemelés tőlem – Cs. M.] *Most mi vegyük fel a kapcsolatot azokkal a szerbekkel, akik 23 évig hivatalnokszobákon kívül nem is találkoztak, és egy ilyen nem tudni pontosan, kitől eredő elgondolás révén mi kezdjük meg a társadalmi érintkezést. Azokkal a szerbekkel, akik mindegyike ma is gyászol, mert a családnak halottja van, vagy akik családtagjai menekülésben vannak*” (MNL OL: K-28 1941 – R – 18509). A kialakult kiszámíthatatlan helyzetben, az országhatárok átrajzolásával a korábban sem harmonikus nemzetiségek közötti együttélés még hangsúlyosabb lett, mely kimutatható a feldolgozott perekben is.

Nemzetiségi feszültség megjelenése a perekben

A bácskai nem magyar lakosság hangulata részben a magyar bevonulás és az azt követő rögtönzött igazságszolgáltatás miatt elég változékony volt. A Szent István-i állameszme, az ezeréves Magyarország és a magyar felsőbbrendűség illúziója sokszor felesleges konfliktusokat okozott a multietnikus területen. A kormányzósértési perek, valamint a magyar állam és magyar nemzet megbecsülése elleni vétségek hasonlítanak egymáshoz, a különbség csak annyi, hogy az államot, a nemzetet vagy annak vezetőjét sértették meg, de mivel Horthy személye önmagában szimbolizálta Magyarországot és a kialakult helyzetet, így az elkövetésnél lényegében hasonló motivációk jöhettek számításba. A periratokból megmutatkozik, hogy maga a társadalom és az emberek egymáshoz való viszonya a háború velejárójaként milyen zaklatott volt. A tárgyalt időben rengeteg konfliktus érhető tetten a perekben, saját munkásaik nemzetgyalázás vagy kormányzósértés miatt jelentik fel a munkaadójukat, mint ahogy az Nemesmillitsen is történt (MNL CSML 74. doboz

5567/1943). Fieder Péter, a helyi kendergyár üzemvezetője a sok munka miatt elutasította munkásai kérelmét, akik a másnapi, december 6-ai Miklós napot⁷ szerették volna munkaszünettel megünnepelni. Az üzemvezető összehívta a munkásokat, és a frissen érkezett magyarországi munkásoknak címezve így szólt: „*minek jöttek ide, ha nem akarnak dolgozni. A Miklós nap itt nem ünnep.*” Kijelentéséért, melyben nem adta meg a megfelelő tiszteletet Horthy Miklósnak, hat hónapi szabadságvesztésre ítélték, holott a törvény szerint nem volt köteles szabadnapot elrendelni a munkásoknak (MNL CSML 74. doboz 5567/1943).

Arra is figyelemmel lehetünk, hogy a korábban magyarbarátnak titulált szerbek társadalmi nyomásra miként váltak a rendszer *ellenségeivé*. A perében is magyarbarátként feltüntetett Sztojanovics Frigyes üzemvezető 1941 májusában részt vett egy katonai parádén. Az elvonuló katonaságnak a többségében magyarokból és németekből álló tömeg „*Hitler, Horthy, a rácokat hordd ki!*” (MNL CSML 65. doboz 416/1942) rigmust skandálta. Sztojanovics másnap egy káromkodással a magyar nemzetet becsmérelte.

A legtöbb, kormányzót sértő konfliktus a németek és a magyarok között volt, melyről az alábbiakban bővebben is írok. Sok olyan perről is tudomásunk van, ahol nemzetiségi ellentét miatt került sor a kormányzósértésre. Több esetben előfordult, hogy két haragos közötti szóváltás következtében ráfogták a nem magyar nemzetiségűre, hogy kormányzósértést követett el. Ilyenkor a per során előkerültek a régi sérelmek is, mint például hogy az elkövető a jugoszláv éra alatt nagy magyargyűlölő vagy csetnik volt. A pacséri Vukovics László szerb kisbirtokossal is ez történt. A feljelentés szerint 1941. július 27-én Péter Ferenc kocsmájában ifjabb Lázár Dániel azon kijelentésére, hogy „*éljen nagybányai vitéz Horthy Miklós, Magyarország kormányzója*”, megjegyezte, hogy „*ne éljen, ne henceg a kormányzóddal*” (MNL CSML 71. doboz 2615/1943). A járőr megállapítása szerint „*a gyanúsított nagy magyargyűlölő volt, a szerbek ideje alatt a magyarokat állandóan üldözte, és valószínű, mint a tanúk is előadják, hogy a fenti kijelentéseket azért tette, mert nincs belenyugodva, hogy a magyarok bejöttek*” (MNL CSML 71. doboz 2615/1943). Több tanú is azt vallotta, hogy így történt, mások viszont a „*Dani, ezzel fogd be a szá-*

dat, mert ráfizetsz” vagy „fogd be a szádat, ne hengej ezzel” kijelentést tulajdonították a vádlottnak. A bíróság Vukovics Lászlót, mivel nem tudták rábizonyítani a kormányzósértés büntettét, 1942. május 5-én felmentette.⁸ A szenttamási Pántity Szteván esetében is bosszúból elkövetett feljelentésről beszélhetünk. A járőr itt is megjegyezte, hogy a gyanúsított *„a jugoszláv idő alatt nagy magyarelles, s mint csetnik is volt – több alkalommal szidalmazta a magyarokat.”*⁹ A tárgyaláson kiderült, hogy bár vita igen, kormányzósértés nem történt, ennek nem valós beállításával csak nyomatékositani szerették volna a büntetés mértékét (MNL CSML 71. doboz 2615/1943).

A magyar állam és magyar nemzet elleni vétségek nemzetiségi jellege főleg a szerbek és a magyarok között érhető tetten, ám a németek sem maradnak el tőlük sokkal. A vétségek jelentős részét kocsmában, iszogatás közben követték el, ami a jelenhez viszonyítva még inkább a kor szociális érintkezésének helye volt, ahol nem mellékesen az alkohol miatt az embereknek megeredt a nyelve. Az ilyen összeszólalkozásokkor gyakran a nemzeti viszonyokat, esetleg Horthy személyét is a káromkodásokba foglalták, így a másik fél ezt jelentette, mint nemzetellenes magatartást. Néha az abszurdítás határait túllépő, megmosolyogtató esetek is előfordultak a peranyagokban, de ne felejtjük el, hogy ezek abban a korban több hónapi vagy évi szabadságvesztést is hozhattak az elkövetőjének. Ennek bizonyítására álljon itt Erdevik Rádó esete: *„Csúrogon 1941. évi december hó 15. napján reggel 7 órától kezdve 14 óra körüli időig a vádlott és Varga Péter együtt pálinkáztak a Milin Radó korcsmájában. A délutáni órákban az elfogyasztott pálinkától azzal szórakoztak, hogy elkezdték szidni egymás anyját. Előbb Varga Péter mondta a vádlottnak rossz magyarsággal: »Baszom az anyádat szerbnek«, mire ez Varga Péternek visszamondta azt hogy »Baszom az anyádat magyarnak.«”* Ezt követően összevesztek, Varga Péter jelentette az esetet, és mivel *„Varga Pétert a magyarságához tartozó voltán keresztül akarta megsérteni, s ezáltal a vádlott a magyarságot is sértette”,* Erdevik Rádó másfél hónapnyi fogházbüntetést kapott (MNL CSML 64. doboz 6873/1941).

A felszabadult területen élő magyarok gyanakvással viseltettek a nemzetiségek mozgalmi iránt (mivel bármilyen nemzetiségi mozgalmat

a függetlenedéssel azonosítottak). Ennek előidézői a korábbi negatív tapasztalatokban rejtőznek. A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség¹⁰ kiépült hálózata éberem őrködött az ilyen jellegű törekvésekkel szemben. Ezt bizonyítja egy 1942-ben készült jelentés (MNL OL K28 175. tétel, 1942 – P – 24768) is, mely szerint a szlovák többségű, dél-nyugat-bácskai Pincéden szlovák nemzetiségi törekvéseket véltek felfedezni. A jelentésben olvasható, hogy *„egyházi összeírás leple alatt eredetkutató népszámlálást eszközölnek. (...) Félő, hogy a fanatikusok magyar családokat is szlováknak írnak. (...) Suttogó propaganda szerint az ottani magyarokat és magyar érzelmű szlovákokat a háború után kiirtják”* (MNL OL K28 175. tétel, 1942 – P – 24768).

A visszacsatolt bácskai területek nemzetiségi lakossága – részben a gyanúsítgatások miatt – nem mindenben egyezett a kiépülő közigazgatás nemzetépítő törekvéseivel, és volt rá példa, hogy ez ellen kormányzósértés formájában mutatták ki nemtetszésüket. Merkovics István bunyevác nemzetiségű szabadkai erdőőr egy alkalommal Farkas József lakásán a háborúról beszélgetve, némi antiszemitizmussal „megspékelve”, annak a véleményének adott hangot, miszerint *„Horthy a magyar hadsereget a zsidók pénzén tartja fenn”* (MNL CSML 72. doboz B 3527/1943), majd hozzáfűzte, hogy *„ez a föld nem lesz sokáig Magyarország, mert az mindig Jugoszlávia volt”* (MNL CSML 72. doboz B 3527/1943). Ezután ráadásképp hozzátette, hogy *„[a háború után – Cs. M.] a magyarok ki lesznek herélve, hogy ne szaporodjanak”* (MNL CSML 72. doboz B 3527/1943).

A bevonulás alkalmával elkövetett gyilkosságok és az úgynevezett hideg napok eseményei is mély nyomot hagytak a térség lakosságában. A bevonuláskor Pacsér szerb lakosságát is érték atrocitások, ami a Papp Árpád gyűjtötte visszaemlékezésekben (PAPP 2015) is olvasható. Rácity Vládó szerb kisbirtokos fiát a bevonulás során lőtték le, mert véleménye szerint egy besúgó nagy csetniknek állította be. A kocsmában részegen a magyarokhoz fordult: *„Büdös magyarok, ti vagytok az okai, hogy annyi szerbet ártatlanul lelövöldöztek”* (MNL CSML 68. doboz 6188/1942). Mijavec Olga, egy állását veszített tisztviselő pedig az újvidéki eseményekre utalva 1942 májusában kijelentette, hogy *„a jugoszláv uralom alatt jobb volt, mert senkinek nem esett bántódása. Most mindenki csak retteg és sze-*

retne innen elmenekülni. Disznóság, amit a magyarok Újvidéken csináltak (MNL CSML 68. doboz 484/1943). A nemzetiségi konfliktusok közül a legkirívóbb példák a német nemzetiségűek köréből kerültek ki, így a németek ellenállásának egy külön alfejezetet szenteltem. A perekben megbúvó antiszemitizmus egy külön tanulmányt is megérne, így terjedelmi korlátok miatt ezzel most nem foglalkozom.

A németek különállása

Bácskában jelentős sváb népesség élt, főleg az országrész nyugati részén, a Duna folyása mentén. Létszámuk az 1941-es népszámlálás adatai alapján elérte a 197 ezer főt, vagyis a bácskai összlakosság 20 százalékát tették ki (SAJTI 1987). A kormányzósértési perek, valamint a magyar állam és magyar nemzet elleni vétségek iratanyagának áttekintése után úgy véltem, annak érdekessége miatt szentelnem kell egy fejezetet a témának, különösen azért, mert a németség a bácskai összlakosság százalékos számarányához viszonyítva felülreprezentált volt a kormányzósértési perek elkövetésénél. A Bácskában elkövetett kormányzósértési perek közül 74-nél tudtam egyértelműen megállapítani a gyanúsított nemzetiségét, és ebből 29 esetben beszélhetünk német származású elkövetőről. Ez azt jelenti, hogy 33 százalékban német „kormányzósértőkről” beszélhetünk, annak ellenére, hogy az összlakoságnak csak a 20 százalékát tették ki. Ezen körülmény miatt a kormányzósértési perek területi súlypontja a németek által lakott nyugati és délnyugati területekre helyeződött. Ezzel összefügg Jan Bröckernek az egész országra vonatkozó nemzetiségi táblázata is, melyből kiderül, hogy 1938-ig a németek kormányzósértései alacsony szinten voltak, de 1939-től megugrott a számuk: 1942-ben a kormányzósértések közel ötödét, 237 kormányzósértésből 46-ot németek követtek el (BRÖCKER 2011).

Az iratokból is kitűnik, hogy Horthy Miklós személye nem volt igazán népszerű a bácskai németek körében. Az egyik perirat szerint *„a Cservenka községben élő német nemzetiség egy része nem tartja tiszteletben a Kormányzó úr Őfőméltósága személyét, mert ha a községben vetített mozi előadáson a Kormányzó úr arcképe megjelenik, tiszteletlen kijelentéseket*

hangoztatnak egymás között a Kormányzó úr személyére vonatkozólag, azonban tekintve a németiség erős összetartozását, egymást nem árulják el, sőt bátornak tartják azt, aki ilyen (sic!) hasonló kijelentéseket tesz” (MNL CSML 65. doboz 1424/1942). Ezt talán azzal is magyarázhatjuk, hogy Németország élén egy szintén karizmatikus vezető állt, akit össze tudtak hasonlítani Horthyval. A szerbek és a horvátok oldalán nem igazán volt ilyen, így az ő körükben inkább a magyar állam és magyar nemzet megbecsülése elleni büntettek domináltak.

A magyar állam és nemzet megbecsülése elleni büntettek tekintetében a 93 elkövetőből 22 volt német származású, ami a 24 százalékos számarányt jelent. Ez többé-kevésbé megegyezik a népesedési arányukkal, de messze elmarad a kormányzósértési perek elkövetőinek 33 százalékától. Hiba lenne azonban a német nemzetiséget kollektíven a vádlottak padjára helyezni. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a Harmadik Birodalom területi nyereségei miatt sok szóbeli támadás érte őket, melyek a perek alapján a kocsmákra koncentráltak, így valószínűnek tartom, hogy az erre való válaszreakciók okoztak büntetteket. A 17 éves Lindenschmidt Katalin például Újpalánkán a fodrászszalonban tartózkodott, amikor a fodrásznője azt mondta, hogy a német hadsereg olyan, mint a sáskajárás, utánuk nem marad semmi. Lindenschmidt ettől felhevülve veszekedni kezdett vele, és azt találta mondani, hogy *„a magyar katonák lopnak, mint a patkányok”* (MNL CSML 65. doboz 439/1942), amivel a magyar állam és magyar nemzet megbecsülése elleni büntettet követett el. További sorsáról nem tudtam meg semmit, mert fiatal kora miatt az ügyét egy másik bíróságon tárgyalták.

Ahogy már fentebb részletesebben kifejtettem: a német nemzetiség is differenciált volt. Voltak, akiket szélsőjobboldali eszmék rabul ejtettek, de olyanok is, akik a magyar államhoz voltak hűségesekek. A két fél konfliktusai is kiolvashatóak a periratokból. 1942. április 8-án Ófutrakról Újvidékre vonultak a német hadseregbe önként jelentkező katonák. Polacsek Pál is megszemlélte a katonák vonulását, majd odalépett Újfutak községi jegyzőjéhez, akinél a magyar zászló volt, és felszólította, hogy *„azonnal csavarja össze, vagy dobja el, mert nem illik német nemzetiségűnek olyan rongy mellett katonának bevonulni”* (MNL CSML 68. doboz 5892/1942).

Nyomatékosításképp a vádiratban megjegyzésként szerepel, hogy a *„gyanúsított fia (...) a magyar érzelmű németeknek, akiknek a fia a német hadseregbe katonai szolgálatra nem jelentkeztek, az ablakait beverte és a háza-faljaikra áruló, Csurscir, Sztálin, zsidóbérenc stb. csúf szavakat írta”* (MNL CSML 68. doboz 5892/1942).

A dél-bácskai Szépligeten 1942 áprilisában a községi vendéglőben ünnepelték meg a visszacsatolás évfordulóját. *„A német ajkú lakosságból is többen megjelentek, és pedig Piffáth Lajos, Gauder Mihály és Gauder Mátyás az 1914 és 1918 között lefolyt világháborúban a magyar seregtestek kötelékében szerzett háborús katonai kitüntéseiket magukon viselték. (...) Többen mások a német anyanyelvű lakosok közül pedig nyilván azért jelentek meg, hogy ezt az ünnepséget a magyar állameszméhez hű német anyanyelvű lakosok [kiemelés tőlem – Cs. M.] gúnyolásával és bántalmazásával megzavarják”* (MNL CSML 69. doboz 1078/1943). A vacsora befejeztével Piffáthot a kitüntetései miatt két német taszigálni kezdte, és letépte a jelvényeit. Ugyanazon elkövetők Gauder Mihályra is rátámadtak, és szintén letépték kitüntéseit. Az elkövetők a büntetés elől menekülve Németországba szöktek (MNL CSML 69. doboz 1078/1943).

A Németországba szökés mint alternatíva több alkalommal előfordult. Schäfer Péter szerb érzelmű német üzemvezető ellen a munkásai több mint 30 aláírást tartalmazó feljelentést tettek, mely szerint 1941 áprilisa előtt folyamatosan szidta a magyar és német munkásokat. A feljelentés szerint a Schäfer még a Kulturbundba is belépett, hogy fedezze magát. Az ítéletet nem találtam meg, mivel a gyanúsított is a német állam védelmében bízva utazott külföldre. További sorsáról nem tudunk semmit (MNL CSML 65. doboz 1305/1942).

A magyar hatóságok „alaposságát” az is mutatja, hogy a nyomozás során a fentebb már említett Kravze János tiszakálmánfalvi vendéglőjénél megemlítik, hogy *„a Kormányzó Úr berámázatlan képe mellett Hitler Adolf fényképe is ki volt függesztve, mely rendszeren be volt ráamázva”* (MNL CSML 65. doboz 705/1942). A legérdekesebbnek ugyanakkor a gyerekek ideológiai és politikai megnyilvánulásait tartom; néhány perből ebbe is betekintést nyerhetünk. Őszivácon 1941. június 6-án Kanzler Fülöp, Hoffmann Jakab és Stieb Frigyes német nemzetiségű tanulók, közülük egyik

sem volt 16 évesnél idősebb, megpróbálták megsemmisíteni az iskolában kifüggesztett Horthy-képet (MNL CSML 63. doboz Fbl. 5911/1941). Bácsfeketehegyen a 13 éves Breitweiser Hilda a *„Batta-cipőüzlet kirakataiban elhelyezett Horthy kormányzó arcképét leköpte, illetve 2 ízben a kép felé köpött”* (MNL CSML 63. doboz Fbl 5944/1941). De beszélhetünk olyan „csínytevésekről” is, amikor Horthy képét az udvarban lévő budi falára tették ki (MNL CSML 67. doboz B 4632/1942). Kaizer Miklós kihallgatása során előadta azt is, hogy *„1941. május 25-én a dunabökönyi sportpályán jelen volt, amikor a dunabökönyi és a palonai futballisták játszottak. A játék befejezésekor a palonai játékosok német nyelven háromszor éljent kiáltottak, mire a pályán lévő dunabökönyi gyerekek: Hej Hitler/éljen Hitler kiáltással válaszoltak”* (MNL CSML 64. doboz B6164/1941). Ez pedig annak lehet a bizonyítéka, hogy a háborús propaganda, a náci eszmék a gyermekek gondolatvilágára is hatással voltak.

Szociális problémák Bácskában

Mint ismeretes, 1910-ben a délvidéki lakosság 70 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban, 15 százalék az alapvetően mezőgazdasági jellegű iparban és kisiparban, közalkalmazott és szabadfoglalkozású pedig mindössze 2,8 százalék volt.¹¹ Az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal adataira hivatkozva, Bröker számításai alapján a kormányzósértési pereket elkövetők 74 százaléka mezőgazdaságban és az ipari szektorban dolgozott (BRÖKER 2011; 42). A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján próbáltam megvizsgálni, hogy az 1941-es magyarországi népszámlálásból (Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1978) a visszafoglalt területek népessége körében milyen lehetett a foglalkoztatottak aránya és milyen a lakosság iskolai végzettsége. Sajnos erre vonatkozó adatokat a statisztikai kimutatások nem közöltek, de valószínűnek tartom, hogy az 1910-es népszámláláskor közölt foglalkoztatási adatok lényegében nem változtak. A vizsgált bűntetteket sokkal inkább az alsóbb néprétegek követték el, így azt kell feltételeznünk, hogy a körükben nagyobb volt az elégedetlenség; a háborús nélkülözés, a jegyrendszer, a frontszolgálat, a földéhség sokkal jobban érezte hatását a társadalom e szegmensében.

A térségben számos súlyos szociális probléma merült fel, mely elsősorban a földéhségből táplálkozott, de a visszacsatolás utáni pozícióváltások is rengeteg konfliktussal jártak. A *Kalangya*, az egyik legrangosabb délvidéki magyar folyóirat például a visszacsatolás utáni első számában útmutatásként tájékoztatott a bácskai magyarság meglehetősen nehéz szociális helyzetéről: „*Bácska a múltban mezőgazdasági szempontból az egyik leggazdagabb területe volt az országnak, jelenleg pedig itt találhatóak a legkirívóbb társadalmi ellentétek*” (TÖRÖK 1941; 209). Ezen ellentétek többnyire a nemzetiségi alapú földbirtokpolitikából táplálkoztak, hiszen az első világháború után a jugoszláv földreformból a magyarságot és a németiséget teljesen kihagyták, így a kiosztott 192 ezer kataszteri holdas területből nem jutott nekik semmi, sőt, házhely céljára is csak kivételes esetekben kaptak telket. Ezen intézkedések nagyban hozzájárultak a terület magyarjainak elszegényedéséhez és *elproletárosodásához*. Topolya községben a nagybirtokosoktól elkobzott földekre dobrovoljac telepések költöztek, így a helyi nincstelen, többnyire béresmunkából élő magyarság munka nélkül maradt.¹² A földkérdés így a társadalom minden rétegét egyaránt érintette: a korábbi birtokosok szerették volna elkobzott földjeiket visszakapni, sőt kárpótlást is vártak az őket ért jogtalanságok miatt, az alsóbb néprétegek pedig földhöz szerettek volna jutni, mely megélhetésüket biztosította volna (VALASTYÁN 2019).

A földéhség problematikáját csak fokozta a bukovinai székelyek betelepítése. A rapid módon történő betelepítést az indokolta, hogy a döntően mezőgazdasággal foglalkozó dobrovoljacok internálásával nagyarányú munkaerő esett ki a mezőgazdasági munkálatok alól, ami termelés-csökkenést eredményezhetett volna a kiválóan termő bácskai földeken. Ráadásul a magyar kormány kötelezettséget vállalt, hogy a korábban Jugoszláviából Németországba szállított mezőgazdasági termények egy részének exportját folytatja, ami sürgette a bácskai területek újbóli betelepítését. Így került előtérbe a bukovinai székelyek Bácskába való telepítésének mielőbbi végrehajtása.¹³ A bukovinai székelyek körében a Magyarországra való településük gondolata már nagyon előrehaladott formában volt,¹⁴ amit csak erősítettek a kül- és belpolitikai események.¹⁵ A bukovinai székelyek nem vegyes etnikumú területre, hanem olyan te-

rületre szerettek volna települni, ahol a magyarság tömbben élt. Ezért például egyesek a Dunántúlra települést propagálták, hogy ott *„a sok-sok szenvedés és hányattatás után végre otthonra találjanak”* (PAPP 2016; 64). A magyar kormánynak azonban más elképzelései voltak. Kezdetben a Partium vegyes etnikumú területeire szerették volna telepíteni őket, és csak a Délvidék visszacsatolásával kerültek előtérbe a bácskai területek lehetséges megoldásként, amivel az ottani etnikai arányokat szerették volna a magyarok javára módosítani. Az öt bukovinai magyar faluból (név szerint: Hadikfalva, Andrásfalva, Józseffalva, Fogadjisten és Istensegíts) érkező lakosokat huszonhat különböző településre és tanyára helyezték.¹⁶ A megérkezésük után néhány nappal megindult a mezőgazdasági munka, majd a telepfelügyelők által irányított óvoda- és iskolafelállítás is elkezdődött. Habár a magyar sajtó nagy elismeréssel szólt a telepítés sikeréről, a székelyek nem voltak ennyire derűlátóak, hiszen szociális problémáik nem oldódtak meg, ráadásul tisztában voltak azzal, hogy ők az elűzött dobrovoljacok házaiba lettek beköltöztetve, és egy részük nem akart a *„korom és az üszök között”* maradni (PAPP 2016; 89). A bukovinai székelyek közérzetét az is befolyásolhatta, hogy nem az alföldi viszonyokhoz, hanem a fenyvesek levegőjéhez voltak szokva, ami úgy maradt meg a bácskai magyarok visszaemlékezéseiben, hogy délben bementek pihenni és csak hűvösben dolgoztak. Ráadásul más mezőgazdasági fejlettségi szinten álltak, mint a bácskai földművelő lakosság, például egy magyarkanizsai adatközlő szerint *„nagyon tudatlanok voltak. Itt tanultak meg kaszával aratni. Mert ők sarlóval arattak”* (PAPP 2015; 252).¹⁷

A eltérő földművelési kultúra miatt a hatóságok gazdasági tanfolyamokat szerettek volna tartani a telepeken, hiszen *„a telepes székelyek között tekintélyes számban van nincstelen, vagyis olyan, akinek otthon nem volt egy holdnyi földje sem. Most pedig Isten s a magyar haza jóvoltából belecseppent a legtermékenyebb magyar földbe, amit felelősséggel kell gondoznia”* (PAPP 2016; 107). Meg kell említenem azonban azt is, hogy a helyi lakosság sem mindig fogadta kitörő örömmel a betelepülőket,¹⁸ hiszen úgy gondolhatta, hogy a jugoszláv földosztás után a betelepülők miatt a megígért földosztásból is ki fog maradni (SAJTI 1984; 47–50). Ezt egy 1941. júliusi

helyzetjelentés is megerősíti, melyben a telepítés hibáinál a telepfelügyelő megemlíti, hogy „*a nincstelen bácskai őslakó magyarok irigy szemmel nézik a betelepített székelyeket, akik ott nem őslakók, s mégis íme hamarabb földhöz jutottak. Az őslakó bácskai nincstelen magyarokat még hamarabb, de legalábbis egyidőben a telepeseikkel kellett volna földhöz juttatni, hogy ne legyen közöttük elégedetlenség és irigység*” (PAPP 2016; 114).

Ezen megoldatlan szociális problémák nagyban befolyásolták a bácskaiak és az anyaországiak közötti viszonyt, és sok esetben ezek vezettek ahhoz, hogy az őslakos magyarok kormányzósértést vagy a magyar állam és magyar nemzet megbecsülése elleni sértést követtek el. Ezzel kapcsolatban a miniszterelnökhöz egy memorandumot is eljuttattak, mely szerint „*a bukovinai székelyek Dél-Bácskába való letelepítésének nagy munkája után feltétlenül és a legsürgősebben el kell látnunk földdel azt a sok színmagyar nincstelen is, akik sem a régi magyar kormányok nagyon gyér telepítési akciói során, sem pedig – egészen természetesen a szerb dobrovoljac és csetnik-telepítések során nem jutottak földhöz. (...) Mindezek reménykedve és már-már kétségbeesve várják a magyar királyi kormány hathatós intézkedéseit*” (MNL OL K28 167. tétel R – 10575).

A problémáról a belügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc memorandumában a következőket írta: „*Szabadkáról Újvidékre menet meglátogattam Magyarkanizsát és Zentát. Mindkét városban a magyarság a szociális kérdés /: a városi nincstelenek ügyének:/ megoldását hangoztatták. (...) A magyar vezetők egyike itt, a telep [Temerin melletti Szőregpusztán létesített székely telep – Cs. M.] meglátogatása során megemlítette, hogy Temerinben a nincstelen magyarok el vannak keseredve, hogy ők még nem jutottak földhöz. Újvidéken határozottan megerősítette ezt Fernbach Péter [újvidéki főispán – Cs. M.], aki közölte azt is, hogy ő mindent elkövet a kedélyek lecsillapítására, de ezt elérni nem egykönnyű. Gyorsan cselekedni kell, s földhöz kell juttatni a Délvidék föld nélkül maradt igényjogosult magyarjait*” (MNL OL K28 167. tétel R – 10575).

Az intézkedések elmaradása miatt a szegény agrárnépesség körében igencsak megerősödtek a szélsőjobboldali nyilasok, akik országos programjukban földosztást ígértek a nincsteleneknek. A térségbe 1941 novemberében Szálasi Ferenc is ellátogatott, és több ezren csatlakoztak a

mozgalomhoz (SAJTI 2004). A magyar kormány a háború utánra szeretne volna halasztani a földosztást, hiszen ha Bácskában ilyen lépésre kerül sor, az indokoltta tette volna, hogy az egész ország területén hasonló intézkedéseket fogadjon. A szűkre szabott intézkedések nagy csalódást okoztak a helyi lakosságnak, melyek a perekben is nyomon követhetőek. A magyar kormányok elsőszámú célja a *nacionalizáció*, a terület magyarrá tétele volt, „*a jugoszláv érdekek kárt szenvedett nagybirtokosok, vagy éppen a helyi magyar paraszti társadalom e kereteken tágítani akaró szándékait még csak fontolóra sem vették, kategorikusan elutasították*” (VALASTYÁN 2019; 154). Az ebből táplálkozó elégedetlenség és nélkülözés számos helyen okozott konfliktust, mely világosan látszik a periratokban.

Szociális elégedetlenség megjelenése a perekben

Fentebb említettem, hogy túlnyomó többségben az alsóbb néprétegek képviselői követték el az általam tárgyalt vétségeket, így azt kell feltételeznünk, hogy körükben sokkal nagyobb volt az elégedetlenség; a háborús nélkülözés, a jegyrendszer, a frontszolgálat miatt egyaránt. A bukovinai székelyek betelepítésének nem megfelelő módon való kivitelezése újabb szociális problémákhoz vezetett. A bajmoki Anisics Ágnes magyar dobrovoljacoknak csúfolta a bukovinai székelyeket, mivel korábban megvásárolta egy dobrovoljac házát, de a visszacsatolás után kilakoltatták, házát pedig a székelyeknek adták, így hajléktalanná vált (MNL CSML 63. doboz 4769/1941). A rossz közellátás is konfliktusokat okozott a területen, például 1941 augusztus végén Hadikvég telepfelügyelője utasította telepének székelyeit, hogy „*menjenek ki az úgynevezett Ráta telepen lakó bunyevácok szállására, és akinek a tanyáján találunk kukoricaszárat, ott rakodjanak és vigyék a telepre tüzelni*” (MNL CSML 62. doboz 4512/1941). A székelyek tíz megrakott kocsival vonultak ki Milodanovics Bertalan tanyájáról, miközben a gazda a „*székelyek és magyarok istenét*” szidta. Milodanovicsot felmentették, mert „*nem bizonyítható, hogy (...) a sértő kifejezést a magyar nemzet egyetemére vonatkoztatta, s így cselekménye csupán a székely telepesek elleni becsületsértés vétségének megvaló-*

sítására alkalmas” (MNL CSML 62. doboz 4512/1941). Valószínűleg sokat nyomott a latban, hogy a szóban forgó bunyevác Milodanovics vitézzé avatása folyamatban volt első világháborús hadi érdemeiért.

A szakirodalomból is ismert és a visszaemlékezésekben¹⁹ is megjelenik, hogy Magyarországról jelentős számú munkaerő, többnyire értelmiségiek és rendfenntartók érkeztek a visszacsatolt bácskai területekre. Hogy ezt a jelenséget megértsük, vissza kell kanyarodnunk az 1920-as évekre. 1920-ban a formálódó délszláv állam különböző intézkedésekkel próbálta az annektált területeket etnikailag átformálni. Később a földosztással és a dobrovoljacok betelepítésével is erre tett kísérletet, de a kezdeti időkből sokkal inkább a területen élő magyarság egy részének egzisztenciális tönkretételével szerette volna elérni a lakosság számarányainak átformálását. Ezt mutatja, hogy például 1920 áprilisában csak Szabadkán 1500, a magyar érdekekért sztrájkoló vasutast bocsátottak el állásából, vagy az, hogy már 1919-ben megindult a tömeges magyar köztisztviselői kar elbocsátása. Az elbocsátott magyar főispánok, alispánok, polgármesterek, jegyzők, megyei és községi tisztviselők helyére szakképzetlen és gyakran korrupt, de a formálódó hatalom iránt lojális elemeket helyeztek. A bevonuló szerb csapatokkal a magyar iskolahálózat leépítése is megkezdődött, amit a nagyszámú magyar tanítói és tanári elbocsátás is jelez. Ebből következett, hogy az 1918 és 1924 között összesen 44 903 magyart utasítottak ki az országból, akiknek túlnyomó többsége az egzisztenciálisan ellehetetlenített értelmiségi középrétegből került ki.

A huszonhárom éves délszláv uralom alatt az elsorvasztott magyar iskolarendszer önerőből nem tudott kitermelni egy olyan népes réteget, amely később helyi szinten a közigazgatási feladatokat elláthatta volna, hiszen a korábbi, hetvenegy középfokú intézményből csak a zentai és a szabadkai maradt meg. A határ innenső oldalán egészen más tendenciák játszódtak le. Az 1922 és 1931 között regnáló kultuszminiszter, Klebelsberg Kunó minisztersége alatt a kultúrtárcának szánt állami költségvetés folyamatosan növekedett, sőt 1927-re megháromszorozódott (UJVÁRI 2010). Ezt a forrást Klebelsberg a magyar kultúrfőlény elérésének céljaira használta fel, így nagyban hozzájárult az analfabetizmus csökkenéséhez, de az értelmiségi túlképzéshez is. A harmincas évek etatista

törekvései és kivált az évtized végi és a későbbi területi visszacsatolások következményeként az állami szektor robbanásszerű növekedésen esett át: csupán 1938 és 1944 között mintegy kétszeresére emelkedett a közalkalmazottak száma, ami 1943-ban már 413 ezer főt tett ki (KÖVÉRGYÁNYI 2003).

Az ezzel kapcsolatos elbocsátások és Magyarországra való költözések is szerepet játszottak a nemzetgyalázások és a kormányzósértések elkövetésében, ahogyan azt Dinyátski Nesztor esete is példázza. A szenttamási tanítót egyhavi fogházbüntetésre ítélték, mert a magyar hatalom már nem tartotta tanításra alkalmasnak, és kötelezte, hogy az iskolából, ahol lakást kapott, kiköltözzön. Kellő mennyiségű pálinka elfogyasztása után Dinyátski azzal fenyegetőzött, hogy kiköltözik ugyan az iskolából, de fel is robbantja azt. Előadta még, hogy *„ti magyarok csak idejöttök, és mindenkit kidobáltok”* (MNL CSML 62. doboz 6417/1941). Büntetése egy hónap fogház és három év hivatalvesztés lett. Az indoklásnál enyhítő körülménynek vették, hogy *„a cselekményt állásának elvesztése feletti elkeseredésében, italtól elég nagy mértékben felhevült állapotban követte el”* (MNL CSML 62. doboz 6417/1941). Érdekes, hogy magyar adminisztráció igyekezett eltávolítani a veszélyesnek ítélt egyéneket, mert a járőr szerint a gyanúsított *„igen nagy szerb nemzetiségi érzelmű, feltételezhető, hogy továbbra is az állam- és nemzetellenes propagandát fejt ki, ezért internálása ajánlatos volna”* (MNL CSML 62. doboz 6417/1941).

Fentebb olvashattuk, hogy a bácskai magyarságot igen érzékenyen érintette a földkérdés. A jugoszláv földosztásból kihagyták őket,²⁰ ezért a helyi földnélküliek szerették volna ezt revideálni. A magyar kormány ígéretet is tett erre, bár ebből nem lett semmi, hiszen földet csak a bukovinai székelyek és a vitézek kaptak. Emiatt többen felháborodásukat fejezték ki. Visnyei Antalné a férje katonai behívójának kézbesítésekor azt mondta a rendőröknek: *„erre való a Horthy, egye le a fene a húsát, ezzel megtalálták a férjemet, de a földosztáskor nem találták meg”* (MNL CSML 75. doboz 7215/1943). Visnyei Antalné rögtön megbánta, amit mondott, és könyörgött a rendőröknek, hogy ne jelentsék fel, hiszen háromgyermekes családanya volt, a negyedik gyermekével kilencedik hónapos terhesen. A rendőröket és a bíróságot ezek a körülmények nem hatották

meg, a Szegedi Királyi Törvényszék egyhavi fogházra ítélte (MNL CSML 75. doboz 7215/1943). A csalódottság gyakran szélsőséges irányba fordította az elkeseredett paraszti tömegeket, akik emiatt a nyilasokhoz vagy a kommunistákhoz közeledtek. Ez a kiábrándultság változtathatta meg Pápista Istvánt is, aki a Magyar Párt tiszakálmánfalvi vezetője volt. Pápista 1940 őszén (!) azt mondta, hogy „*Az Istenit Horthynak és a minisztereknek, ha így osztanak földet, akkor mi 30 évig nem kapunk semmit, inkább Sztálin jöjjön, mint a magyarok*” (MNL CSML 69. doboz 1200/1943). Kijelentéséért három év múltán 300 pengős büntetést és egy év hivatalvesztést kapott (MNL CSML 69. doboz 1200/1943).

A visszacsatolás után nem sokkal Magyarország belépett a második világháborúba, ami magával hozta a nélkülözést, a drágulást, a jegyrendszert és a frontszolgálatot. Ráadásul Jugoszláviában a polgárok békében éltek és csak magyarországi lakosokként tapasztalták meg a háború borzalma-ait. Emiatt rengeteg olyan vétség fordul elő a periratokban, melyek szerint „*amióta a magyarok bejöttek Bácskába, minden drágább lett*” (MNL CSML 78. doboz 3921/1944), vagy a „*szemét magyarok és (...) a kormányzó, az a nagyfejű (...) tönkretették az országot*” (MNL CSML 64. doboz 6611/1941). A megváltozott helyzet miatt nem csoda, hogy sokan a háborús nélkülözést Horthy Miklós személyével vagy a magyar állammal és nemzettel kapcsolták össze. Egy mondóka is megjelenik a forrásokban, mely így ad betekintést a szociális helyzetváltozásokról, vagyis hogy az emberek fejében összekapcsolódott az országot irányító személy és a jólét hiánya:

*Korpakenyér, facipő, ezt hozta a szebb jövő
amíg Péter volt az apánk, vászonból volt a gatyánk,
amióta Horthy az apánk, kivan a picsánk.* (MNL CSML 68. doboz B 338/1943)²¹

Érdekes, hogy ez a mondóka más visszacsatolt területeken is megjelenik. Kárpátalján is élt egy variáció, azzal a különbséggel, hogy nem *vászonból*, hanem *selyemből* volt a gatyá, és nem *Pétert*, hanem *Benešt* tekintették apjuknak, de az üzenet ugyanaz maradt, a megváltozott körülmények nem hozták el a várt jólétet az országrészbe (ABLONCZY 2004).

Az 1941-et követő háborús évek megélhetési szempontból minden biztonnal nehezebben teltek, mint az azt megelőző, jugoszláv „békebe-li” évek és ezek a nehézségek a gondolkodásban gyakran összeforrtak az uralkodó hatalom bírálataiban. A nehéz helyzetet az őrszállási Láng Józseffel példáznám, aki a kocsmában két pálinka között kijelentette: *„Tudom én, hogy ki az a Horthy”* és a falon szemével Horthy Miklós képét keresve kijelentette, hogy *„úgyis ki lesz innen téve”*. Majd pedig azt a valótlan tényt állította, hogy *„a szerbek rosszak voltak, s a magyarok még rosszabbak”,* mely kijelentéséhez még hozzáfűzte, hogy *„nem ezeket vártuk”* (MNL CSML 62. doboz 4510/1941.).

Záró gondolatok

Magyarország története a tárgyalt időszakban első ránézésre sikertörténetnek tűnhet. 1938 és 1941 között megvalósulni látszottak a magyar társadalom 1920-tól nyíltan vagy kevésbé nyíltan hangoztatott vágyai: nagyarányú területek kerültek vissza az országhoz, és a politikai vezetés okkal reménykedett abban, hogy más területeket is birtokukba vehetnek. 1941-től azonban kezdett megmutatkozni, hogy a gyors német sikerek elmaradnak, és az év végén az Amerikai Egyesült Államok hadba állása is megbolygatta a világháborús erőviszonyokat.

A magyar és a szerb közbeszéd a délvidéki eseményekkel kapcsolatban meglehetősen ambivalens. A szerb fél emlékében legelőnkebben az újvidéki razzia él, míg a magyar közgondolkodás megáll annál a ténynél, hogy újabb területekkel gazdagodott az ország, így munkámmal azt is be szerettem volna mutatni, hogy a helyzet nem ilyen egyszerű. Ne felejtjük el, hogy a magyar elnyomó intézkedés csak reakció volt a korábbi jugoszláv intézkedésekre, noha a tanulmányból az is kiténik, hogy a magyar lakosság sem volt teljesen megelégedve a kialakult viszonyokkal.

A visszacsatolást követő második hónapban Magyarország hivatalosan is belépett a második világháborúba, mely egy sor szociális nehézséget zúdított az ország lakosaira. A frontszolgálat, a jegyrendszer, a drágulás kiváltotta bizonytalanságérzést csak fokozták a térség kényes heterogén nemzetiségi összetétele miatti konfliktusok. A magyar lakosság legna-

gyobb sérelmének azt tekintette, hogy elmaradt a megígért földosztás. A kialakult helyzetben a lakosság gyakran elégedetlenségének adott hangot, mely a magyar állam vagy Horthy Miklós szidalmazásában is megjelent. A bíróság sokszor hisztérikusan reagált ezekre a szidalmazásokra, hiszen bennük egy megújult széthúzó erőt véltek felfedezni, mely veszélyezteti az országrész integritását. Megjegyzendő azonban, hogy a magyar fél nemzetiségiekhez való hozzáállása gyakran a korábban magyarbarátnak titulált, nemzetiségi egyéneket is a magyarság ellen fordította. A nemzetiségi ellentéteket és a szociális problémákat igyekeztem minél hitelesebb forrásokkal alátámasztani, forrásaimat beszélgetni, hiszen ezek is fontosak lehetnek a későbbi kutatások során. Dolgozatom jellegéből, mely büntetteket dolgoz fel, arra következtetünk, hogy a visszacsatolás megítélése meglehetősen negatív volt, ám ne feledjük el, hogy a visszacsatolással a magyarság százalécai kerültek vissza abba a gazdasági-társadalmi-politikai rendszerbe, ahova több száz évig tartoztak és ahova a visszacsatolást megelőző huszonhárom évben is vágtyak. 1944 októberében Horthy Miklós lemondatásával érvényét veszítették a kormányzósértések, a Tiszán átlépő szovjet csapatok pedig végérvényesen lezártak egy fejezetet a térség történetében.

IRODALOM

1913. évi XXXIV. törvénycikk – a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91300034.TV&targetdate=&printTitle=1913.+%C3%A9vi+XXXIV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>
A magyar nép sorsa egy törvényszéki tárgyalás tükrében. Féja Gézát „Viharsarok” című könyve miatt öthónapi fogházra ítélték. In *Népszava*, 1937. október 15., 6. oldal.
ABLONCZY, B. (2004): A leghűségesebb nemzet és a völgygátak. Teleki Pál a ruszinokról és az Északkeleti Felföldről. In FEDINE, Cs.: Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti megközelítés. 155. oldal.
BRÖKER, J. (2011): „Horthy is a nobody”. *Trials of lése-régent in Hungary 1920–1944*. Central European University History Department, Budapest
DRÓCSA, I. (2017): Az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921: III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben. In *Iustum Aequum Salutare* XIII. 2017. (2.) 215–231.
Ezer év törvényei, 1920. évi I. törvénycikk, az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92000001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torveny%3Fpagenum%3D38>

Ezer év törvényei, 1921. évi III. Törvénycikk, az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522Year%2522%3A%25221921%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%2C%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%7D>

HALÁSZ, T. (2016): Perekben írt történelem. In HORNYÁK, Á.–BÍRÓ, L. (szerk.): *Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 223–251.

JANJETOVIĆ, Z. (2009): *Nemci u Vojvodini*. Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd

KÖVÉR, Gy.–GYÁNI, G. (2003): *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a II. világháborúig*. Budapest, Osiris Kiadó

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 62. doboz 4510/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 62. doboz 4512/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 62. doboz 6417/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 63. doboz 4769/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 63. doboz 5202/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 63. doboz Fbl. 5944/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 63. doboz Fbl. 5911/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 64. doboz 6611/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 64. doboz 6873/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 64. doboz B6164/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 65. doboz 1305/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 65. doboz 1424/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 65. doboz 416/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 65. doboz 439/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 65. doboz 705/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 67. doboz B 4632/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 68. doboz 484/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 68. doboz 5892/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 68. doboz 6188/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 68. doboz B 338/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 69. doboz 1078/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 69. doboz 1200/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 71. doboz 2615/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 72. doboz B 3527/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 74. doboz – 5567/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 75. doboz 7215/1943

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára 78. doboz 3921/1944

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára VII. A jogszolgáltatás területi szervei,

a 2. A Szegedi Királyi Törvényszék iratai, b. Büntetőperes iratok. 62. doboz 4510/1941

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K – 28 1941 – R – 17982

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K28 167. tétel R – 10575

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K28 167. tétel R-10575/1944

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K28 175. tétel Délvidéki és Muraközi vonatko-

zású társadalmi egyesületek ügyei. 1927, 1938-1944. 1942 – P – 24768

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K28 R – 15756/1942

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K28 R – 10575/1944
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K-28 1941 – R – 18509
Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1978 – Az 1941. évi népszámlálás 3. kötet, összefoglaló adatok. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat
PAPP, Á. (2016): *A zenélő kút – A bukovinai székelek a Bácskában (1941–1944)*
PAPP, Á. (2015): *Igaz történetek Mindenkeföldjéről*, Zenta
SAJTI, A. E. (1984): *Székel telepítés és nemzetiségpolitika a Bácskában – 1941*. Nemzetiségi füzetek 6. Akadémiai Kiadó, Budapest
SAJTI, A. E. (1987): *Délvidék 1941–1944. A magyar kormányok délszláv politikája*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó
SAJTI, A. E. (2002): Az impériumváltás hatása a délvidéki magyarok társadalmszerkezetére. *Limes*
SAJTI, A. E. (2004): *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, Napvilág Kiadó
Szabadkai Történeti Levéltár P – 856/1941
TÖRÖK, L. (1941): A magyarság szociális helyzete a Bácskában. *Kalanga*, 1941 évf. (4)
TURBUCZ, D. (2015): *A Horthy-kultusz 1919–1944*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest
UJVÁRI, G. (2010): *A harmincharmadik nemzedék*. Ráció Kiadó, Budapest
VALASTYÁN, B. (2010): „ártunk, jöttetek! Éljenek a magyar honvédek!”/”Elmentek a barbárok és bejöttek a tatárok...”. Társadalmi hangulat és a Délvidék visszacsatolása. *Limes* (1).
VALASTYÁN, B. (2019): *Magyar földbirtok- és telepítéspolitika a visszacsatolt Bácskában 1941–1944*. Phd értekezés.

JEGYZETEK

¹ Bethlen István 1924 januárjában újból lehetővé tette, hogy napirendre kerüljön Somogyi Béla és Bacsó Béla meggyilkolásának az ügye. A gyilkosság idején hivatalban lévő Beniczky Ödön belügyminiszter bűnrészességgel vádolta meg a kormányzót, amivel kisebb politikai zűrzavart okozott, s kormányzósértés büntetével a vádlottak padjára került.

² A nyomtatvány, képes ábrázolás elsősorban a sajtótermékekre vonatkozott, a nyilvános szóval elkövetett kormányzósértés pedig arra vonatkozott, hogy a kormányzósértés nyilvános helyen, például kocsmában vagy utcán következett be.

³ A népi írók legismertebb munkái: Szabó Zoltán: *Cifra nyomorúság*; Kovács Imre: *Néma forradalom*; Illyés Gyula: *Puszták népe*.

⁴ A Katonai Határőrvidék területe magába foglalta az úgynevezett Sajkásvidéket is, mely a Tisza torkolatánál a folyó jobb partján helyezkedett el. A lakosságot, a határőrvidék közelében lévő többi területéhez hasonlóan, főleg szerbek alkották, s ezt a területi különállásukat egészen a 19. század utolsó harmadáig megőrizték.

⁵ A forrásból nem derül ki egyértelműen, de valószínűleg kulturális egyesületekről van szó.

⁶ A vajdasági németekről bővebben lásd: JANJETOVIĆ 2009

⁷ Horthy Miklós névnapját az egész országban nagy ünneplés kísérte (TURBUCZ 2015).

⁸ A felmentés időpontját azért tartottam fontosnak kiemelni, mert 1942 májusában már a Kállay-kormány volt hivatalban, és úgy gondolom, a razia visszhangja és a kormány szerbekkel való megbékélési kísérlete is szerepet játszott az ítélet megszületésében, hiszen Vukovics szerb nemzetiségű kisbirtokos volt.

⁹ A járór még hozzát teszi, hogy *„Ezen sértések miatt azonban panaszra senkihez sem fordulhattak, mert a szerbeknél még a hatósági egyének is hasonló kifejezésekkel illették a magyarokat a hivatalos helyiségekben. Így nem volt más orvoslás a sértésekre, mint a keserű hallgatás.”* [az eredetiben is aláhúzva – Cs. M.]

¹⁰ A Délvidéki Magyar Kulturális Szövetség a bácskai magyarság legmeghatározóbb művelődésirányító gyűjtőszervezte volt, melynek taglétszáma több százezerre rúgott.

¹¹ A témáról bővebben lásd: SAJTI 2002

¹² Érdekes intézkedés és némileg a fejlődés ellen mutat, hogy 1941-ben a katonai közigazgatás betiltotta az aratógépek használatát, hogy minél több ember jusson munkához.

¹³ A magyar kormány telepítési terveiről bővebben: SAJTI 1984 és PAPP 2016

¹⁴ A Magyarországra való település fő propagálója Németh Kálmán józseffalvi plébános volt. 1939-ben egy tűzvész következtében Józseffalva porrá égett, és ezután a település épületeit olyan elemekkel építették újjá, hogy azok egyszerűen szétszerelhetőek voltak, hogy egy esetleges áttelepülés alkalmával minél nagyobb arányú vagyont tudjanak magukkal vinni (SAJTI 1984; 16–17).

¹⁵ A bukovinai székelyek kitelepülésének hajlandóságát több tényező is indokolta: 1940 nyarán Bukovina északi részét a Szovjetunió annektálta (habár ez az 1939. augusztus 23-i Molotov–Ribbentrop-paktumban nem szerepelt, ami miatt jelentős feszültség keletkezett a szovjet és a német fél között). Emiatt jelentős piactól esett el a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó bukovinai székely lakosság. 1940 augusztusában a második bécsi döntéssel a magyar közigazgatású területek közvetlen közelbe kerültek, majd emiatt a román földbirtokosok nem adtak nekik munkát, ráadásul az elmúlt négy évben a rossz termés, Józseffalva leégése és az instabil román belpolitikai helyzet is motiválhatta a kitelepülést (SAJTI 1984; 46).

¹⁶ A teles falvakról készült részletes adatkimutatást lásd: PAPP 2016

¹⁷ A bukovinai székelyeket tárgyaló visszaemlékezéseket bővebben lásd: PAPP 2015

¹⁸ Egy részük a bukovinai székelyeket kiváltságos helyzetük miatt magyar dobrovoljacoknak nevezte.

¹⁹ Lásd: PAPP 2015

²⁰ A Vajdaságban kiosztott közel egymillió kataszteri holdból az ottani földnélküliek 41,4 százalékát kitevő magyar parasztság semmit sem kapott (SAJTI 1987; 18).

²¹ Ez a mondóka nemcsak ebben a topolyai esetben fordul elő, hanem például a temerini Tóth Antal esetében is, ami bizonyítja a mondóka ismertségét és elterjedtségét (CSML 74. doboz – 5567/1943).

DOMONKOS ÁDÁM

Megoldatlan egészségügyi problémák Szabadkán (1918–1929)

Szabadkára rendkívüli intenzitással zúdultak az első világháború utolsó szakaszának csapásai, amelyek szinte felismerhetetlenné tették a dualizmus korában dinamikus fejlődésnek indult, polgárosodó települést.¹ A Bács-Bodrog megyei törvényhatósági jogú város egészségügyileg is romokban hevert, s ugyanez jellemezte az őt körülvevő tanyavilágot is. Munkámban a település 1918 és 1929 közötti, különféle betegségekkel, járványokkal súlyosbított korszakának bizonyos megoldatlan egészségügyi problémáit mutatom be – levéltári, sajtótörténeti és könyvtári kutatómunkám eredményei alapján. Ennek részeként megvizsgálom a tervezett, illetve megvalósult egészségügyi intézkedések és beruházások témakörét, valamint azt, hogy a létesített vagy létesíteni kívánt intézmények mennyiben és miként járultak hozzá a város egészségügyi helyzetének alakulásához. Elemzem a korabeli városi köztisztaság témakörét, valamint annak a szegény lakosságot érintő bizonyos aspektusait. Kutatás tárgyává teszem továbbá az egészségügyi rendszer egységesítésére és hiányosságainak kiküszöbölésére tett törekvéseket, adminisztratív lépéseket.

A háborút megelőző korszak egyik általános jellemzője volt, hogy az egészség- és a szegényügy egybefonódott.² A szociális gondoskodás nem terjedt ki a legszélesebb tömegekre, sőt, kapacitás híján a rászorultak csupán kis hányadát részesítették efféle ellátásban. Annál is inkább, hiszen a szegény- és az egészségügy szoros összekapcsolódása is kidomborította a rászorultság elvét. A lakosságban kezdett nőni a bizalom az orvosok és a gyógyszerészek iránt, s javuló tendenciák vol-

tak megfigyelhetőek a közegészségügy és a higiénia terén is. A háború megakasztotta ezt a lassú fejlődést, s az eleve finánciális-infrastrukturális gondokkal küszködő intézményekre óhatatlanul rázúdultak a világegés következtében kialakult egészségügyi problémák.

***

Az újonnan létrehozott jugoszláv államban a közegészségügy ellátásáért a népegészségügyi (Ministarstvo narodnog zdravlja) és a szociálpolitikai minisztérium (Ministarstvo za socijalnu politiku) felelt (BÍRÓ 2010).³ Szabadkán és környékén már a háború végén pusztítottak a különféle járványok: spanyolnátha, tífusz, vérhas és himlős megbetegedések. Ezek terjedésének csak hosszú évek után, a húszas évek derekára sikerült gátat vetni (Szabadkai Történelmi Levéltár (a továbbiakban: SZTL) F.47.1442.7.XXI.21/1927. ad Br. 266./2.III.1928.). Ezzel szemben a csecsemőhalandóság magas aránya és a tüdővész továbbra is sok áldozatot szedett. Egy, a *Bácsmegeyi Napló* hasábjain megjelent cikk szerzője az 1924-es év adatait elemelve Szabadkát egyenesen a „tüdővész városának” nevezi. Ezzel egyidejűleg az alkoholizmus és a nemi betegségek is nagymértékben fejtették ki pusztító hatásukat az egész ország területén. Szabadkán a számos járvány pusztítása mellett komoly problémát okozott a nemi betegségek visszaszorítása. A kompetens körök berkein belül az első, ezzel kapcsolatos intézkedések az 1919-es év januárjára tehetőek. Ekkor ugyanis elrendelték, hogy a kéjnöket hétfőn, szerdán és szombaton szigorúan megvizsgálják, s amennyiben betegnek találják, kórházba szállítsák őket. A bordélyházakban egyébként megtiltották a szeszes italok árusítását. A rendőrségnek hetente két-három ízben razzitát kellett tartani a tiltott kéjlegést üzők miatt (SZTL F.47.1441.XXI.1/1919. 41. szám./tan. 1919.). Szeptemberben az egészségügyi minisztérium a nemi betegségek visszaszorítása céljából hús egészségügyi rendelőt szándékozott létesíteni, s az orvosoknak, akik e helyeken szolgálni szerettek volna, kérvényt kellett benyújtaniuk az illetékes miniszternek (SZTL F.47.1441.XXI.30/1919. Br. 17508./4. septembar 1919. godine. Másolat). A levéltári források ennek ellenére arról tanúskodnak, hogy

a prostitúció hosszú éveken át virágzott a városban, és a probléma az évtized során mindvégig megoldatlan maradt. Erre a jelenségre mutat rá az is, hogy 1928 februárjára olyannyira komoly problémát okozott a városban a kéjnlők tiltott tevékenysége, hogy a városi vezetőség kénytelen volt sürgősen megoldani a helyzetet. Felfedezték ugyanis, hogy a vendéglőkben és a kávézókban énekesnőként vagy művésznőként voltak bejelentve. Még a legkisebb vendéglőkben is igen magas számban (5–6 fő) tevékenykedtek prostituáltak, anélkül, hogy az orvosi ellenőrzésen átesetek volna, pedig 70 százalékuk különféle nemi betegségben szenvedett. Az örömlányoknak egyébként több mint a fele nem Szabadkáról származott. A közmunkát vezető tanácsstag ezért arra kérte a rendőrfőkapitányt és a városi tanácsot, hogy rendeljék el: a prostituáltaknak hetente kétszer orvosi vizsgálaton kell átesniük, azok pedig, akik nem Szabadkáról származtak, saját illetőségi helyükön tegyék meg ezt (SZTL F.47.1442.8.XXI.13/1928. A közmunka vezetőjének kérvénye).

A fent említett, az egészségügyi minisztérium által még 1919 őszén előrelátott nagyszabású program megvalósítására, vagyis a nyilvános orvosi rendelőintézetek megalakítására dr. Barta Antal tiszti főorvos⁴ meglátása szerint anyagi feltételek miatt akkoriban nem volt kilátás. A városi vezetőségnek tett jelentésében ugyanis arról számolt be, hogy a népbetegségek elleni küzdelem céljából létesíteni kívánt rendelőintézetek szükséges berendezésének legnagyobb részét abban az időben alig vagy egyáltalán nem lehetett beszerezni, de nagy költségeket kellett volna fordítani bútorok és ruhaneműk vásárlására is. Számításai szerint a beruházás mintegy 150–200 ezer koronát emésztett volna fel. Az intézet alkalmazottainak díjazása, a fűtőanyag, valamint a világítás évente további 120–140 ezer koronába került volna, sőt ezen felül a szegény betegek természetbeli támogatása is jelentős összeget tett volna ki. Barta úgy számolt, hogy a létesítmények üzemeltetési kiadása évenként legalább 200 ezer koronát fog felemészteni. Ez az akkori viszonyok között olyan horribilis összegnek számított, hogy kiegyenlítésére „városi háztartásunkban sem most, sem a közel jövőben fedezetet nem találunk” (SZTL F.47.1441.XXI.29/1919. 2068. sz./fo. 1919.). Mivel azonban a közegészségügyi krízishelyzet a tetőfokára hágott, így más megoldást

kellett keresnie a tüdő- és nemi betegségben szenvedők orvosi ellátására. A szociálpolitikáért felelős miniszter, Vitomir Korać úgy határozott, hogy a szabadkai kerületi munkásbiztosító pénztár a fentiekhez hasonló intézeteket létesítsen (SZTL F.47.1441.XXI.29/1919. 2068. sz./fo. 1919.). A tisztí főorvos és a kerületi munkásbiztosító ekkor folytatott tárgyalása során megállapodtak abban, hogy ha a városi tulajdonban lévő ügynevezett Bezeredy-féle ház a munkásbiztosító rendelkezésére bocsátják, akkor az hajlandó volna oda áthelyezni a központi orvosi rendelőit. Az intézmény pedig köteles volna „a város összlakossága közül a rendelőintézeteket igénylő igazolt szegényeket⁵ s a városi hatóság által oda utalt, és az önként is jelentkező betegeket díjtalanul orvosi ellátásban részesíteni és a közalapra rendelhető szükséges gyógyszereket a városi hatóság által megjelölendő alapokra rendelni” (SZTL F.47.1441.XXI.29/1919. 1733/919.). A biztosító pénztárnak ugyanakkor vállalnia kellene továbbá a rendelők műszerekkel való ellátását, az orvosok, ápolók, az ügyintézés és a kiszolgáló személyzet díjazásának költségeit. Egyidejűleg arra kérték a városi tanácsot, hogy járuljon hozzá a nem pénztári tagok gyógykezelése folytán a pénztárra hármlott költségtebblet fedezéséhez (SZTL F.47.1441.XXI.29/1919. 1733/919.).

Évek múltával a kompetens körök igyekeztek nagyobb hangsúlyt fektetni arra, hogy egységesítsék az egészségügyi intézményekben folyó munkát, és kiküszöböljék a rendszer visszasságait. Ebbe a folyamatba illeszkedő mozzanat volt az egészségügyi minisztérium 1922 májusában kiadott rendelete. Ennek értelmében többek között a rendelő- és a beteggondozó intézeteknek tilos volt gyógyszereket vagy más készítményeket, de még speciális orvosságokat (például szérumokat) is eladnia. Ezek az intézmények a továbbiakban nem állíthattak elő gyógyszereket, először a minisztériumot kellett felkeresniük, hogy az a raktáraiból beszerezze és rendelkezésükre bocsátsa az orvosságokat. A rendelet kimondta azt is, hogy a fenti intézményekben mindenkinek biztosítják a jogot az ingyenes orvosi segítségre és gyógykezelésre. Végül pedig kikötötték, hogy az egészségügyi raktárak és ügyszályok kötelesek az állami költségvetésből ezeket az intézményeket megfelelő számú gyógyszerrel és specifikus orvossággal ellátni (Vajdasági Levéltár (a továbbiakban: VL) F.85. H. Br. 17872).

Amint erre a legtöbb, általam átnézett forrás és a következő eset alapján következtetni lehet, a városban az egészségügyi szolgálat munkájára – azon túlmenően, hogy ez anyagi források hiányában akadozott –, bizonyos esetlegességek, a tájékoztatatlanság vagy a szakemberek nélkülözése is kihatással voltak. A városban 1928 márciusában ugyanis az okozott nehézséget, hogy távozott a trachomás betegeket kezelő két szakorvos. Így a városban maradt trachomás gyerekek szakszerű ellátás nélkül maradtak,⁶ hiszen a kerületi/körzeti orvosok nem rendelkeztek ilyen irányú tapasztalattal. Ezúttal tehát az adminisztráció számításai voltak tévesek, s ennek kiküszöbölése sürgős intézkedéseket követelt. Továbbra is megoldatlan maradt az a már öt évvel korábban is jelentkező probléma, hogy a trachomában megbetegedett iskolás gyerekek sok esetben betegségüket tovább terjesztették családjukon belül a silány köztisztasági körülmények miatt.⁷ Megoldásként Pavković tiszti főorvos azt javasolta, hogy szigorú szakszerűséggel lássák el a gyerekeket. Mindent azért is szükségesnek érezte, mert csak három-négy évi gyógykezelés után lehetett biztosra venni, hogy a páciens nem fog-e visszaesni. Így azáltal, hogy a városi fiatalságot a szakértők megvizsgálják, megszűnhet a trachoma népbetegségnek lenni – írta. A városban korábban két trachomás iskola működött, ahol a fent említett trachomakezelő orvosok dolgoztak. A mlakai iskolát⁸ egy évvel korábban, 1927-ben pedagógiai okok miatt megszüntették, a semlyéki iskola⁹ viszont még fennállt. Ezek azonban annyira rossz helyen voltak, hogy nem lehetett őket a célnak megfelelően használni. Emellett az ezekben az iskolákban lévő gyermekeket sem szigetelték el eléggé egészséges iskolástársaiktól, ami miatt a tiszti főorvos nem fordított többet azok karbantartására. A hatékony cselekvést szem előtt tartva a tiszti főorvos elkerülhetetlennek találta egy, a higiéniai előírásoknak és a szükséges szigorú izolációnak megfelelő iskola felépítését a trachomás iskolás gyermekek számára a város központjában. Ennek az lett volna az előnye, hogy a város különböző területeiből jövő gyermekek számára az intézmény egyformán megközelíthető lett volna. Fontosnak tartotta ugyanakkor azt is, hogy az iskolába egy szakembert szerződtessenek. A legmegfelelőbb hely erre a célra a Bezerédy-féle ház udvara lett volna, amelyben már akkor is állami rende-

lő működött a trachomás betegek számára, és ahol felnőtteket is ápol-
tak. A fentiek alapján Pavković indítványozta a városi tanácsnak, hogy az
az évi költségvetés összeállításakor ezt vegyék figyelembe, az iskolában
legyen egy vagy két tanterem, s a mérnöki munkálatokhoz is lássanak
hozzá (SZTL F.47.1442.7.XXI.21/1927. Br. 319./13. marta 1928.).

Az ügy lefolyása valóság-hű helyzetjelentést nyújt arról, hogy a köz-
tisztaság és a tisztálkodási szokások elkeserítő állapota többek közt a
hiányos egészségügyi infrastruktúrára és a megfelelő épülethelyisé-
gek nélkülözésére vezethető vissza. S bár megfigyelhető az a szándék,
hogy ezt orvosolják, az állandó jelleggel növekvő szükségletek újabb és
újabb kihívások elé állították a közegészségügyi szakembereket. Ebbe
illeszkedő mozzanat volt az is, amikor az egészségügyi minisztérium két
évvel korábban, 1926-ban¹⁰ két barakkot létesített a Bezeredy-féle ház
udvarában, amelyekben a gyerekpoliklinika működött általános és fog-
ászati osztállyal. Az intézmény munkája az évek alatt kibővült, hiszen
törődnie kellett az iskolás gyermekek egészségével és fejlődésével is.
A minisztérium meleg vizű tusfürdőt is létesített egy melléképületben,
ahol a gyermekeket gyógyították. A mai ember számára szinte felfogha-
tatlan, de akkoriban ennek olyan nagy higiéniai jelentősége volt, hogy
azok a gyerekek, akiket otthon évente egyszer fürdettek meg, ebben a
fürdőhelyiségben legalább havonta egyszer megfürödhettek. A doku-
mentumban a tisztí főorvos leszögezte, hogy „mi is nagyon rosszul ál-
lunk a lakosság különböző szegény rétegének¹¹ fürdését/tisztálkodását
tekintve”. Csak rontott a helyzeten, hogy a munkások, a szegények és a
többi középosztálybeli esetében a tisztálkodás kérdése a város két ál-
landó fürdőjében a kiadások miatt megoldatlan maradt, sőt, a Palicson
való fürdésre sem nyílt lehetőségük a várostól való távolság nagysága
miatt. A súlyos probléma megoldása ebben az esetben is az anyagiak
függvénye szerint alakult. A tisztí főorvos úgy vélte, hogy kisebb költség
ráfordításával a város lehetővé tehetné a fürdést mindenki számára, még
a legszegényebb rétegnek is. Ezzel összefüggésben az iskolai poliklinika
megnyitna egy népi tusfürdőt, amelyben mindenki megfürödhetne 1–2
dinár befizetése után. A megvalósításhoz mindössze a katonai fogászat
helyiségeinek kiürítése volt szükséges. Az így felszabaduló három he-

lyiségben ki lehetett volna alakítani a 14 tusfürdőt és napi rendszerességgel 300–400 ember számára tudták volna biztosítani a tisztálkodási lehetőséget (SZTL F.47.1442.7.XXI.21/1927. Br. 320./13. marta 1928). Ez hatalmas előrelépést jelentett volna az egész város higiéniáját tekintve, hiszen ezáltal szabadkaiak százai esetében csökkenthették a betegségek kialakulásának esélyeit, javíthattak azok életminőségén, és eleve jobb közérzetet teremthettek számukra.

Az évek múlásával növekvő egészségügyi igények, a korszak szinte könyörgő követelményei arra készítették az egészségügyi minisztériumot, hogy nagyszabású terv megvalósítását helyezze kilátásba Szabadkán. Egy olyan egészségügyi épületkomplexumot (Dom narodnog zdravlja – „Népegészségügyi Otthon”) akart létesíteni, amelyben különféle betegségek gyógykezelését is el lehetne látni, ezért felkérte az állami bakteriológiai intézet szabadkai osztályát (Državna bakteriološka stanica u Subotici), hogy tekintse át e program kivitelezésének lehetőségeit. A minisztérium ezt a kórházat egy monumentális épületként képzelte el, amely a legkorszerűbb rendszerrel működne, s amelyben összpontosulnának az állami egészségügyi intézmények. Ezek közé tartozna a kémiai laborral rendelkező bakteriológiai intézet, az ingyenes rendelő a nemi, tüdő- és trachomás betegek számára, a csecsemőgondozó, a fürdőhelyiséggel ellátott iskolai poliklinika (amelyben egy pasztörözésre alkalmas intézetet is elhelyeznének, mert ennek akkor nem volt megfelelő helye), és ezen felül még néhány új, ingyenes ambulancia is helyet kapna az egyéb betegségben szenvedők részére. Anyagi okok miatt nem kínálkozott más lehetőség: a korábban már a városi tanács által a minisztérium számára átengedett Bezeredy-féle épület átalakítására volt szükség, ahol a minisztérium korábban ingyenes rendelőt létesített. E munkálatra előre kellett irányozni a szükséges kiadásokat és a minisztérium költségvetésénél ezt is figyelembe kellett venni. Szabadkán elégtelen higiéniai viszonyok uralkodtak, pusztított a tuberkulózis,¹² a trachoma és a különféle gyermekbetegségek, amit részben az anyagiak hiánya miatt, részben az elmaradottság és a lakosság tájékozatlansága miatt nem lehetett megakadályozni (SZTL F.47.1442.8.XXI.18/1928. Br. 217./18.IV.1928.).

A bakteriológiai intézet évente 7000 fertőző és egyéb anyag vizsgálatát végezte el, hogy gátat vessenek a betegségeknek, s ez nagyban hozzájárult ahhoz is, hogy fejlődjék a város és környékének egészségügye. Ezen felül megtettek minden intézkedést a ragályos betegségek csökkentésére, például az előző évben, 1927-ben 3000 gyermeket oltottak be skarlát ellen, és a kiskorúak nagy számban kaptak védőoltást a tífusz ellen is. Az ingyenes rendelő és más intézmények vizsgálatain naponta 300–400 személy ment át, de tovább kellett bővíteni az ott zajló munkát. Tehát eléggé nagy szükség mutatkozott az épület helyiségekkel való kibővítésére. Annál is inkább, hiszen a minisztérium nagy anyagi áldozatok árán a veszettség elleni küzdelem céljából pasztörözési intézetet alapított a városban, és azok miatt is, akiknek egészségügyi okok folytán Szabadkáról és peremvidékéről Újvidékre kellett eljutniuk, hiszen ez az út számukra meglehetősen drága és nehézkes volt.¹³ Világosan lehetett látni, hogy mindezen intézmény a minisztérium részéről több kiadással járt volna, a fent megnevezett intézetek, az épületkomplexum ugyanis – a pasztörözési intézet nélkül – évente mintegy egymillió dinárt emésztett volna fel. A szabadkai állami bakteriológiai intézet főnöke 1928. április 18-án kelt indítványában úgy vélte, hogy ez utóbbi intézettel a kiadások jelentősen megnőnének, ám a minisztérium számára ennek finanszírozása már nagy megterhelést jelentene. Inkább tegye lehetővé a bővítést, és az intézmény az intézetek összpontosítása következtében hatékonyabban tudna működni. Továbbá azt is fontosnak tartotta, hogy a minisztérium biztosítson minden eszközt, hogy a rozoga és alkalmatlan Bezeredy-féle házból impozáns és modern Népegészségügyi Otthont lehessen kialakítani. Kívánatosnak tartotta, hogy a városi tanács a leendő épületet hús évre használatra adja át a minisztériumnak, és erre sürgősen kérte a választ (SZTL F.47.1442.8.XXI.18/1928. Br. 217./18.IV.1928.).

Májusban a városi vezetőség úgy határozott, hogy a minisztérium ezen kórházépítési szándékát úgy tudnák legjobban előmozdítani, ha a létesítendő épület állami tulajdonban volna. Mivel a minisztérium a maga részéről nem rendelkezett kellő pénzügyi forrással a létesítmény kialakítására, így a szabadkai városi önkormányzat is szeretett volna a maga részéről segítséget nyújtani az intézeteknek, oly módon, hogy kedvező áron

átengedné a minisztérium részére az épületet és a telket, a Bezerédy-féle birtokot a Harambašić utcában. A kellő lépéseket megtéve a minisztériumot felhatalmazták, hogy teljesen akadálytalanul végre tudja hajtani elképzeléseit. Erről pedig értesítenie kellett az állami bakteriológiai intézetet, a bőr- és nemi betegek részére fenntartott állami ambulanciát és a városi tiszti főorvost (SZTL F.47.1442.8.XXI.18/1928. Broj 6841/1928 sen.). Egy egész évtizeden át kellett várni arra, hogy a silány állapotban lévő közegészségügy problémáit központilag átfogóan és teljeskörűen a lehető legalaposabban szemügyre vegyék. Ekkor ugyanis a szociálpolitikai minisztérium egy részletes programot dolgozott ki a kórházkérdés rendezésére. Miután ugyanis sikerült átvizsgálni az összes kórház gazdálkodását, az derült ki, hogy a hiteleket korábban egyenlőtlenül osztották szét. A bevezetett, a korábbinál szigorúbb havi ellenőrzésnek köszönhetően sikerült a betegápolási kiadásokat az összes kórháznál kiegyenlíteni, és ezáltal a hitelek igazságos elosztása is lehetővé vált. A kompetens körökben úgy vélekedtek, hogy az intézmények e szervezetségnek köszönhetően nagy összeget lesznek képesek megtakarítani. A Duna-bánság egészségügyi adminisztrációjának egységesítését is egyébként ekkor, 1929 végén kezdték meg. Erről az Újvidéken folytatott levéltári kutatómunkám során is meggyőződhettem, hiszen részletes havi jelentéseket, amelyekben kitértek arra, hogy mekkora kapacitása van egy-egy intézménynek, illetve az adott hónapban kaptak-e állami támogatást, a régió kórházai, így például a szabadkai köz- és zsidókórház, csak a 30-as évektől kezdődően írtak össze.¹⁴

A nehéz anyagi helyzet miatt e járványokkal súlyosbított időszakban a városok bizonyos értelemben magukra voltak utalva, így nagy szükség volt a találékonyaságukra és az egymás közötti kommunikációra is. A következő példa is hűen ábrázolja ezt a jelenséget. A szegénysorsú emberek gyógykezelésének finanszírozása az országos alapot terhelte, de egy miniszteri határozat értelmében 1927 júliusától az egykori Bánát, Bácska, Baranya régióban ezen réteg beteggondozási költségeit nem lehetett a fent említett alapból támogatni. A zentai városvezetés 1929 szeptemberében, mielőtt döntést hozott volna az ügygel kapcsolatban, információért fordult a szabadkai városi tanácshoz, az iránt érdeklődött, hogy

miként oldotta meg ezt a problémát (SZTL F.47.1442.9.XXI.12/1929. Br. 2571. adm. 1929.). Tehát Zenta csaknem két év elteltével fordult a kérdéssel a szabadkai városvezetéshez. Ez utóbbi egyébként azt javasolta, hogy ebben a tárgyban addig ne tegyenek konkrét javaslatot, amíg a szabadkai számítások az 1929-es évre el nem készülnek és jóvá nem lesznek hagyva (SZTL F.47.1442.9.XXI.12/1929. 3286/929).

Egy 1930-ban keletkezett összeírás alapján az általam vizsgált korszak végén összesen tíz egészségügyi intézmény működött Szabadkán, bizonyos intézetekben további részlegekben is folyt a munka: 1) városi közkórház; 2) városi járványkórház fertőtlenítési intézettel; 3) ideiglenes katonai kórház; 4) zsidókórház; 5) ingyenes állami rendelőintézet; 6) iskolai poliklinika; 7) állami bakteriológiai intézet kémiai laborral; 8) Heisler szanatórium; 9) szanatóriumi park; 10) munkásápoló intézet Palicson. A következő táblázat az intézmények férőhely-kapacitását szemlélteti:

Intézmény	Ágyak száma
Városi közkórház	444
Fertőtlenítési intézettel ellátott városi járványkórház	100
Ideiglenes katonai kórház	100
Zsidókórház	32
Ingyenes állami rendelőintézet	<i>Nincs adat</i>
Iskolai poliklinika	<i>Nincs adat</i>
Kémiai laborral ellátott állami bakteriológiai intézet	<i>Nincs adat</i>
Heisler szanatórium	15
A szanatóriumi park	25
A munkásápoló intézet Palicson	60
Összesen	Minimum 776 ágy

Forrás: SZTL F.47.1442.10.XXI.18/1930. Szabadka város egészségügyi intézményeinek jegyzéke.

A városban a megbetegedések száma viszonylag magas maradt az általam vizsgált időszak során, amelyre a levéltári és a sajtótörténeti források egyaránt rámutatnak. Az évtized végén erről az állapotról rendkívül érzékeltes módon számolt be a *Napló* 1929 októberében: „A haldokló ősz szépen búcsúzik, ha reggelre köd száll is le, ha hidegek is az esték, délben és dél felé jó sütkérezni az enyhe őszi napban. A levegő mintha tisztább volna, mintha kevesebb lenne a por benne. A búcsúzó napsugár kicsalja a nyirkos szobák hűvösségéből a betegeket is. Aki csak mozogni tud, kimegy, vagy kivetíti magát az ágyból. Csak most látni, hogy mennyi beteg van Szabadkán. A parkokban, az utcai padokon tüdőbetegek sütkéreznek, vágyón tekintve az áldott nap felé, mintha kérnék, hogy gyógyítsa meg őket. Kis kerekos kocsikon bénákat, szélütötteket tolnak, gyerek az anyját vezeti, anya bekötözött fejű kicsijét viszi a karján. Az őszi nap mindent beragyog, mindent megszépít, s a betegek szívében is reménykedést virágoztat ki. Bár gyógyulást is hozna azoknak, akik szívet és tekintetet a nap felé fordítanak.”

***

A korabeli egészségügy rendes működése elé több tényező is akadályt gördített. A legjelentősebb hátráltató körülmény minden bizonnyal az általános pénztelenség volt, amely a vizsgált korszakban végig jellemző maradt. Ez valósággal megakadályozta a megfelelő egészségügyi infrastrukturális feltételek megteremtését.

A pénzszűkével szorosan összefüggő jelenségnek tekinthető, hogy a korszakban a szegénység országszerte nagy méreteket öltött. A szegény- és egészségügy szinte teljes mértékű összegabalyodása visszavezethető a szegény tömegek életminőségére. A rossz életfeltételek, az elégtelen lakhatási viszonyok, ruházkodás, táplálkozás és higiénia következtében a szegény lakosságot gyakorta tizedelték a különféle betegségek, különösen a tüdővész. A drámai állapotokat végső soron nem sikerült orvosolni, azok ugyanis továbbra is meghatározták a város mindennapi életét, és kihatással voltak annak arculatára is.

Meghatározó tényezőnek számított továbbá a lakosság magatartása is.

A megbetegedések potenciális veszélyforrásaihoz való felelőtlen viszonyulás volt az egyik legfőbb okozója a betegek – különösen a szegény lakosságon belüli – viszonylag magas számarányához. Ehhez igen sokszor hozzájárult még a népeség egészségügyi dolgokban való tájékozatlansága és tudatlansága. Továbbra is leginkább a rászorultság elve érvényesült, így például a legkiszolgáltatottabb tömegek számára minden esetben igyekeztek állami pénzügyi támogatásból fedezni a gyógykezelést.

Összegezve tehát, a korabeli egészségügyi rendszer működését nagymértékben meghatározták az anyagiak és a kellő infrastrukturális háttér hiánya, a betegek szegény lakosságon belüli magas aránya, az ezzel összefüggő elégtelen életfeltételek, az emberek tájékozatlansága és az adminisztráció esetlegességei. Ebben a légkörben nem meglepő, hogy legfőképp a rendszer diszfunkciói kerülnek éles megvilágításba, amelyek rámutatnak az egészségügy legsebezhetőbb pontjaira és a legfontosabb megoldandó feladatokra.

IRODALOM

- Bácsmegyei Napló*, 1925. január 4., 2. Szubotica: a tüdővész városa
Bácsmegyei Napló, 1926. december 11., 4. A munkások is kaphatnak szegénységi bizonyítványt
Bácsmegyei Napló, 1929. szeptember 22., 5. A szociálpolitikai minisztérium részletes programot dolgozott ki a kórházkérdés rendezésére
BÍRÓ, L. (2010): *A jugoszláv állam 1918–1939*. Budapest
CALIC, M.J. (1994): *Szozialgeschichte Serbiens 1815–1941*. München
CALIC, M.J. (2019): *A History of Yugoslavia*. West Lafayette
CSÚSZÓ, D. (2018): Dr. Bartha Antal, szabadkai városi tiszti főorvos életpályája az első világháború alatt és után a korabeli dokumentumok tükrében. 1. rész. *Bácsország*, 4 (85), 59–64.
CSÚSZÓ, D. (2019): Dr. Bartha Antal, szabadkai városi tiszti főorvos életpályája az első világháború alatt és után a korabeli dokumentumok tükrében. 2. rész. *Bácsország*, 1 (86), 42–49.
GYÁNI, G. (1994): *A szociálpolitika múltja Magyarországon*. Budapest
IVÁNYI, I. (1909): Szabadka szab. kir. város. In BOROVSZKY, S. (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegye monográfiája I*. Budapest, 181–206.
Napló, 1929a. december 7., 2. Megkezdődött a Dunabánság egészségügyi adminisztrációjának egységesítése
Napló, 1929b. október 18., 8. Betegek az októberi napsütésben. Odeljenje za socijalnu politiku (VI)
PENAVIN, O.–MATIJEVICS, L. (1976): *Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára*. Újvidék

- PETROVIĆ, V. (1957): *Nezaposlenost i staranje o nezaposlenima u Jugoslaviji do 1941 godine*. Beograd
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.7.XXI.21/1927. ad Br. 266./2.III.1928. A tisztí főorvos jelentése és indítványa
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1441.XXI.1/1919. 41. szám./tan. 1919.
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1441.XXI.29/1919. 1733/919. A kerületi munkásbiztosító pénztár előterjesztése
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1441.XXI.29/1919. 2068. sz./fo. 1919. A tisztí főorvos jelentése
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1441.XXI.29/1920
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1441.XXI.30/1919. Br. 17508./4. septembar 1919. godine. Másolat.
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.10.XXI.18/1930. Szabadka város egészségügyi intézményeinek jegyzéke
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.7.XXI.21/1927. Br. 319./13. marta 1928. A tisztí főorvos beadványa
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.7.XXI.21/1927. Br. 320./13. marta 1928. A tisztí főorvos indítványa
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.8.XXI.13/1928. A közmunka vezetőjének kérvénye
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.8.XXI.18/1928. Br. 217./18.IV.1928. A szabadkai állami bakteriológiai intézet főnökének beadványa
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.8.XXI.18/1928. Br. 217./18.IV.1928. A szabadkai állami bakteriológiai intézet főnökének beadványa
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.8.XXI.18/1928. Broj 6841/1928 sen. A városi mérnöki osztály vezetőjének határozata
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.9.XXI.12/1929. 3286/929. Szabadkai tanácsnok válasza
- Szabadkai Történelmi Levéltár F.47.1442.9.XXI.12/1929. Br. 2571. adm. 1929. A zentai városi tanácstól
- TOMASEVICH, J. (1955): *Peasants, politics, and economic change in Yugoslavia*. London
- Vajdasági Levéltár F.85. H.Br.17872 A népegészségügyi minisztérium határozata
- Vajdasági Levéltár F. 126. Kraljevska banska uprava dunavske banovine – Novi Sad (1929–1941); (1930–1937)
- VIDAKOVIĆ, S. (1932): *Naši socijalni problemi*. Beograd
- VIDAKOVIĆ, S. Ž. (1931): *Tuberkuloza i sifilis sa gledišta socijalne politike*. Beograd
- ZEČEVIĆ, S. (1936): *Siromaštvo Jugoslavije*. Beograd

JEGYZETEK

¹ Szabadka dualizmuskori története kapcsán lásd bővebben: IVÁNYI (1909)

² A dualizmuskori szociális gondoskodás kapcsán lásd bővebben: GYÁNI (1994)

³ A jóléti állam Jugoszláviában megkésve, 1922. július 1-én született meg (CALIC 1994).

⁴ 1860-ban született Szabadkán és 1935-ben hunyt el. 1887-ben szerzett orvosi diplomát Budapesten (orvos, sebész, szemész és nőgyógyász). A szabadkai mentőszolgálat alapítója volt, és a város egészségügyi fejlesztésében kulcsfontosságú szerepet játszott. Élete és munkássága kapcsán lásd bővebben: CSÚSZÓ (2018), CSÚSZÓ (2019).

⁵ Az évtized derekáig a magyar illetéktörvény vonatkozó rendelete értelmében szegény-ségi bizonyítványt igényelhettek és kaphattak azok, akiknek keresete nem haladta meg az átlagos közönséges napszám összegét. Ekkor új, sokkalta szigorúbb illetéktörvény lépett érvénybe, amely végül az utólagos javításoknak köszönhetően már nem csak a munkakép-telenek, kereséktelenek és teljesen vagyontalanok számára juttatott efféle igazolványt, hanem kiterjesztette ezt az egzisztenciális létbizonytalanság küszöbén tengődő mun-kások és tisztviselők széles tömegére is, és ez a vajdasági munkások legnagyobb részét érintette. Az ilyen bizonyítvánnyal rendelkezők illetékmentességet élveztek a bíróságnál, a lakáshivataloknál és a közigazgatási hatóságoknál (*Bácsmegeyi Napló*, 1926. december 11., 4. A munkások is kaphatnak szegénységi bizonyítványt). A vajdasági munkanélküliek korabeli helyzete és a róluk való gondoskodás kapcsán lásd bővebben: PETROVIĆ (1957)

⁶ A korszakban igen gyenge lábakon állt a gyermekvédelem. Még a kompetens körökben is az a téves felfogás uralkodott, hogy ennek csupán az árvákról való gondoskodásban kell megnyilvánulnia (VIDAKOVIĆ 1932). A korabeli gyermekvédelem nehézségei kapcsán lásd bővebben: Uo. 29–71.

⁷ Ez a jelenség egyébként nemcsak a trachoma, hanem más egyéb betegségek esetében is gyakran előfordult a korszakban. Mindez abban is megmutatkozott, hogy évente 20–30 fiatal férfi vált katonai szolgálatra alkalmatlanná a betegség miatt.

⁸ Iskola a Mlaka nevű városrészben, amely a város délkeleti részén alacsony, lapályos, nedves területen terül el, s ahol korábban mocsár volt, erről nevezték el (PENAVIN–MATIJEVICS 1976).

⁹ Iskola feltételezhetően a Sömlýék utcában, amely a Szent György nevű városrészben ta-lálható (PENAVIN–MATIJEVICS 1976).

¹⁰ Ebben az évben a kibővített városi tanács folytatva a nyomasztó közegészségügyi hely-zet elleni harcot, 1926 áprilisában ingyenes rendelő létesítése céljából átengedte a Bez-zerédy-féle házat. Ez az állami intézmény ettől fogva az épületet bérleti díj fizetése nélkül használhatta. Itt egyébként korábban katonai fogászat működött, amelyet az új intézmény igazgatósága végül áthelyezett, hiszen ezekben a helyiségekben népi fürdőt kívánt létre-hozni. Ezt a kérdést a városi vezetőség is megoldandó problémának tekintette. A döntés ellen a helybéli katonai vezetés tiltakozott is, mondván, hogy ezt az intézményt nem lehet máshol elhelyezni, a tanács helyzetértékelése azonban azt sejteti, hogy ez a létesítmény korábban sem töltötte be rendes funkcióját (SZTL F.47.1441.XXI.29/1920.).

¹¹ A délszláv állam lakosságának nagy többsége leírhatatlan szegénységben és elégtelen higiéniai viszonyok közt tengődött (CALIC 2019).

¹² A tüdővész Szabadkán okozott korabeli pusztítása kapcsán lásd bővebben: *Bácsmegeyi Napló*, 1925. január 4., 2. *Szobotica: a tüdővész városa*. A tuberkulózis korabeli szociálpoliti-kai aspektusai kapcsán lásd bővebben: VIDAKOVIĆ (1931). A különféle betegségek terjedé-sének okairól lásd bővebben: TOMASEVICH (1955).

¹³ Azok az útvonalak, amelyeket a délszláv állam örökölt vagy maga készített, hiányosan lettek kiépítve, mert a nagyobb városok között sem volt megfelelően megoldva az össze-köttetés, és ez nagymértékben megnehezítette a közlekedést (ZEČEVIĆ 1936).

¹⁴ Vö. a népegészségügyi minisztérium Bánát, Bácska, Baranya egészségügyi osztályának (VL F.85.) iratait és a Dunabánság szociálpolitikai osztályának (VL F.126. VI. osztály) havi kór-házi jelentéseit.

KECSKÉS TAMÁS

A magyar jog továbbélése a Délvidéken a két világháború között

Az első világháborút lezáró békeszerződések jelentős mértékben átrajzolták Európa térképét. A határváltozások ellenére az érintett országok jogászainak azonban nemcsak azért kellett továbbra is ismerniük az elődállam jogrendszerét, mert a jogviszonyokra általában a keletkezéskori hatályos jogszabályok irányadóak, hanem azért is, mert rendszerint hatályban maradtak a korábbi jogi normák az új törvények, rendeletek meghozataláig. Az új államok országrészei között azonban a gazdasági, társadalmi és kulturális különbségek igencsak megnehezítették a jogegységesítést, amit számos országban nem is sikerült véghez vinni, így a két világháború között az európai jogrendszerek egyik fő sajátossága a területi partikularizmus volt.

A trianoni békeszerződéssel elcsatolt területeken hosszabb-rövidebb ideig a Magyarországtól örökölt jog maradt hatályban (UJLAKI 1936). A Kúria¹ elnöke emiatt úgy szólalt fel 1927-ben, hogy a polgári törvénykönyvet ne fogadja el a Nemzetgyűlés, mert így megszakadna a jogközösség az elcsatolt részekkel (UJLAKI 1936). Több jogtudós, név szerint Menyhárh Gáspár (*Felsőházi napló* 1927. V. kötet, 251), Szladits Károly (SZLADITS 1928) és Ujlaki Miklós (UJLAKI 1936) viszont úgy vélték, hogy ez nem képezheti akadályát a magyar polgári jogi kodifikáció sikerének. Egrészt azzal érveltek, hogy a történelmi Magyarország magánjoga egyébként sem volt egységes, mert amikor 1861-ben döntés született az osztrák polgári törvénykönyv (a továbbiakban: Optk.) magyarországi hatályon kívül helyezéséről, akkor Erdély, Fiume, Horvátország és az úgynevezett katonai határőrvidek még nem tartoztak Magyarországhoz.

hoz, hanem osztrák koronatartományok (*Kronland*) voltak. Másrészt, bár ekkor a „magyar polgári anyagi magán-törvények” állítottak vissza (Az Országbírói Értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában. Pest, 1961. 3. old.), ezek alatt azonban korántsem írott jogszabályokat kell érteni, hanem olyan szokásjogi normákat, amelyek alkalmazhatósága egyébként is kétséges volt, mivel azok még a rendi korszakban alakultak ki. Ezért írta azt Szladits, hogy a „jogegység a valóságban úgyis megszakadt – a törvényhozások serény munkáját nem is tekintve már csak annál fogva, mert a túlnyomóan szokásjogi rendszer hézagait kitöltő bírói jogfejlesztés különböző országos centrumokat kapott” (SZLADITS 1928; 49).

A jelen tanulmány a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, azaz a későbbi Jugoszláviához csatolt területek vonatkozásában vizsgálja a kérdést. Ennek indokát az adja, hogy itt nem csak a két világháború között, hanem a második világháború után is mintegy harmincöt évig elsősorban az elődállamok joga határozta meg a magánjogot. A harmincas évek elején hatályba lépő, egységes jugoszláv büntető-, illetve eljárásjogi kódexekkel szemben ugyanis polgári törvénykönyvet nem sikerült elfogadni a két világháború között. A szocialista szellemben feltámadó Jugoszlávia pedig ugyan 1946-ban formálisan hatályon kívül helyezte az 1941. április 6-án, vagyis az ország megtámadásának napján hatályos „burzsoá” jogszabályokat, de joghézag esetén mégis megengedte az azokba foglalt olyan normák alkalmazását, amelyek nem ellenkeztek az alkotmányos renddel, azaz a szocialista társadalmi berendezkedéssel (Sl. list FNRJ, br. 86/46). A jugoszláv polgári jogot pedig csak részletekben és viszonylag későn sikerült egységesíteni. Elsőként az 1955. évi öröklési törvény (Sl. list SFRJ, br. 20/55) született meg, a kötelmi jogviszonyokról szóló törvény (Sl. list SFRJ, br. 29/78) csak 1978-ban került elfogadásra, a dologi jog részkódex pedig 1980-ban (Sl. list SFRJ, br. 6/80). Ráadásul az 1941-ben hatályos normák alkalmazását megengedő törvény pedig még mindig hatályban van Szerbiában. Az ingyenes szerződésekre továbbra is a két világháború között alkalmazott jogi normák tartalmazzak csak szabályokat (Presuda Apelacionog Suda u Kragujevcu GŽ-3199/11.), de a legkülönbélebb helyzetekben derülhet ki, hogy – legalábbis az eljáró bíróság meglátása szerint – a formálisan is hatályos szabályok nem tar-

talmaznak rendelkezést. Például a szerb kulturális javokról szóló törvény egyértelmű rendelkezése szerint a talált kulturális javak az állam tulajdonát képezik, a megtalálót pedig díj illeti meg. A bíróság mégis úgy vélte, hogy a törvény nem rendelkezik annak a személynek a jogi helyzetéről, akinek az ingatlanából kiásták az adott tárgyakat, ezért az 1844. évi szerb kódexet alkalmazta, amely alapján megállapította, hogy a kincs értékének egyharmada az ingatlantulajdonost illeti (Presuda Apelacioni suda u Novom Sadu Gž. 213/2010.).

A két világháború között alkalmazott jogi normák felderítése tehát nemcsak jogtörténeti érdekességeket, hanem a gyakorló jogászok számára is hasznos ismeretet tartogat.

A két világháború közötti Jugoszlávia jogrendszerei

Jugoszláviában 1918 és 1941 között országrészenként hétféle magánjogot alkalmaztak. Ráadásul – egy kivételével – minden régiónak megvolt a maga legfelsőbb bírósága. Az 1921. és az 1931. évi alkotmány, illetve a bírósági szervezetről szóló törvények is rendelkeztek egy országos területi illetékességű Semmítőszékről, de ez pusztán „papírijog” maradt (DRAKIĆ 2011). Ezt a képet némileg árnyalja, hogy hétből négynek az Optk. volt az elsődleges magánjogi forrása. Ennek ellenére ezek az országrészek nem képeztek egységes jogterületet, hiszen más jogszabályok tekintetében különböztek egymástól.

Az egykori *határőrvidék* magánjogát alapvetően az Optk. határozta meg, de annak bizonyos rendelkezéseit, például a végrendeletek alakiságára vagy a házasságkötésre vonatkozó szabályokat felülírták a magyar törvényekben található jogi normák.² Ezen felül az Optk. hézagait a magyar szokásjog töltötte ki, főleg, mert a Magyar Királyi Kúria *erga omnes* kötelező döntvényeit itt is követni kellett.

Horvátország az 1868-as horvát–magyar kiegyezéssel törvényhozási autonómiát kapott, így területén magyar törvény csak akkor lépett hatályba, ha az Országgyűlés számára fenntartott, taxatív felsorolt ügykörök valamelyikébe tartozó kérdést szabályozott. A magánjog körébe tartozó fontosabb jogszabályok közül egyedül az 1875. évi XXXVII. tc., azaz

a kereskedelmi törvény szabályai terjedtek ki a horvát területekre. Ezért annak ellenére, hogy a horvát–magyar kiegyezés értelmében Horvátország és Magyarország képeztek „egy és ugyanazon állami közösséget”, előbbi jogrendszere mégis sokkal közelebb állt Ausztriáéhoz, mivel autonóm horvát kódexek elfogadásának és a magyar törvények hatályba lépésének hiányában nem csak az Optk., hanem általában az osztrák jogszabályok határozták meg a horvát jogot.

A közvetlenül Ausztriától elcsatolt területeken, azaz a *Dalmáciában és Szlovéniában* hatályos jogrendszer mégis eltért a horvátországitól, mert ott az Optk. három jelentősebb novelláját is elfogadták, illetve a magyar törvények egyike sem hatályosult.

Bosznia-Hercegovina fő jogforrása a szokásjog volt, amelynek alapját szintén az Optk. képezte, de az oszmán magánjogi kódex (*Mecelle*) is hatott rá (VUKOVIĆ 1959).

Szerbia magánjoga sem állt messze az osztrák jogtól. Sokan az 1844. évi szerb polgári törvénykönyvet az Optk. rövidített, némileg kiegészített fordításaként írják le (NIKOLIĆ 2011). A hasonlóság azonban sokkal inkább szerkezeti, mintsem tartalmi természetű.

Montenegró viszont már valóban egyedi magánjogi kódexszel rendelkezett. Valtazar Bogišić ugyanis külföldi minták helyett a szláv népek „élő joga” alapján igyekezett megalkotni az úgynevezett Általános Vagyon(jogi) Törvénykönyvet (*Opšti imovinski zakonik*) (DUDÁS 2013; 10–11). *Bácska, Bánát, Baranya és a Muraköz* Jugoszláviához került részein – a határőrvidék kivételével – a magyar jog volt a magánjog elsődleges forrása. A továbbiakban erre az egyszerűség kedvéért – a szakirodalomhoz hasonlóan – a *Délvidék* elnevezést használom, mivel ez nem azonos a mai Vajdaság Autonóm Tartomány területével.

A magyar jogszabályok hatályban maradásáról ugyanaz a nagy nemzetgyűlés döntött, amely 1918. november 25-én kimondta a Délvidék Magyarországtól való elszakadását és annak Szerbiához való csatlakozását. A bíróságok azonban nem erre a határozatra, hanem közvetlenül a magyar jogszabályokra hivatkozva hozták ítéleteiket.

Természetesen nem minden magyar törvényt lehetett korrekció nélkül alkalmazni az új helyzetben. Hiába találunk rendelkezéseket a Magyar

Királyi Kúriára nézve, amikor az természetesen nem került át a trianoni békeszerződés révén a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz. Ráadásul az illetékes ítélőtábláknak székhelyet adó városok (Pécs, Szeged) is Magyarországon maradtak. Ezért az ítélőtáblai funkció ellátására létrehozták az Újvidéki Fellebbviteli Bíróságot (*Apelacioni sud u Novom Sadu*), a Kúria helyettesítésére pedig a Belgrádi Semmítőszék B. osztályát (*Odeljenje B Beogradskog Kasacionog suda*) (DRAKIĆ 2011). Ez az elnevezés egyébként igen megtévesztő, hiszen a fórum székhelye Újvidék volt, természetesen nem volt semmítőszék sem, hiszen nemcsak kasszációs, hanem revíziós és reformatórius jogkört is gyakorolt. A Belgrádi Semmítőszékhez, ami korábban a Szerb Királysághoz tartozó területeknek volt a legfelsőbb bírósága, pedig csak névlegesen kapcsolódott.

Ujlaki Miklós szerint „[a] magyar jogszabályok hatálybantartásának természetes következménye volt az, hogy bár a »Nemzeti Tanács« határozata kifejezetten csak a korábbi törvényeket és rendeleteket tartotta hatályban, az egyesülés idején érvényes magyar szokásjog is hatályban maradt. Ugyanez áll a magyar bírói gyakorlatra is” (UJLAKI 1934; 142).

Ezt az állítást mindenképp igaznak kell elfogadnunk, hiszen egyrészt hatályban maradt a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi tc. is, amelynek 19. paragrafusában szerint, „[a] bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.” A bírói határozatok bizonyos típusaira nézve pedig szintén törvények mondták ki, hogy nem csak a konkrét ügyben bírnak kötelező erővel, hanem minden más esetben is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a két világháború közötti időszak húsz éve alatt a délvidéki jog ne távolodhatott volna el a magyarországitól, hiszen ez a szokásjog természetéből fakad.

Ahhoz, hogy megtudjuk, valójában milyen jogot is alkalmaztak a Délvidéken, a korabeli bírói gyakorlatot kell megvizsgálnunk. Ez részben az újvidéki fellebbviteli bírósági, majd semmítőszéki bíró, Nikola Ignjatović döntvénytárából, részben pedig a levéltárakban található peranyagokból deríthető ki. A jelen tanulmány keretei csak egy eset részletes elemzését teszik lehetővé, amelyet a Szabadkai Törvényszék (Kerületi Bíróság) bírált el 1931-ben (Szabadkai Történelmi Levéltár, F:045. Szabadkai Kerületi Bíróság (1919–1941) G. 2880/1929).

Az örökhagyó és felesége közvégrendeletet tettek 1917-ben. Ennek szövege kimondta, hogy azt öröklési szerződésnek kell tekinteni, mert a felek egyike sem változtathatja meg vagy vonhatja azt vissza. A felek mindegyikéről azt kötötték ki, hogy a túlélőt illesse a másik volt vagyonának hasznélvezeti joga. Lakóházuk, hat lánca szántó és minden ingó vagyonuk örökösévé a feleség unokaöccseit (II. és III. rendű felperesek) tették meg. Végül kifejezték aggodalmukat a feleség öccsének (I. rendű felperes) megélhetésével kapcsolatban, ezért arra kötelezték nevelt lányukat, hogy a hat lánca föld hasznélvezete fejében gondoskodjon annak tartásáról különálló lakás, étel, fűtés, villany stb. biztosításával. Ha pedig az I. rendű felperes nem lenne elégedett az ellátással vagy a II., illetve III. rendű felperes észlelnék ugyanezt, akkor a hasznélvezet automatikusan megszűnne, és utóbbiak lennének kötelesek a tartásra a föld hasznából. A feleség 1928. március 12-én elhunyt. Mivel a háznak ő volt a kizárólagos tulajdonosa, a II. és a III. rendű felperesek a végrendelet értelmében megörökölték azt. A hat lánca föld tulajdonosa pedig kizárólag a férj volt, így az nem képezte a hagyaték részét, ezt nem sokkal felesége halála után, 1928. március 22-én eladta unokaöccsének 55 000 dinárért, majd csaknem egy évvel később, 1929. január 5-én ő is meghalt.

A felperesek 1929. október 16-án keresetet nyújtottak be a vevő ellen, hogy annak tulajdonjoga törlésre kerüljön a hat lánca föld vonatkozásában. Azt állították, hogy a közte és az örökhagyó között létrejött szerződés nem adásvétel, hanem ajándékozás, mert a vételár nem került kifizetésre, és az egyébként is túl alacsony, mondván egy lánca föld 25 000 dinárt ért, így hatért 150 000 dinárt kellett volna fizetni, de a felperes csak 55 000 dinárt fizetett.

A perelőkészítő iratokban ismertetik a Kúria P. I. 1363/1924. számú határozatát, amely szerint „az örökösödési szerződéssel megkötött örökhagyó élők közt létesített jogüggyellett sem csökkentheti vagyonát, ha azt azzal a céllal teszi, hogy az örökös jogát csorbítsa. Amennyiben [...] a harmadik személy rosszhiszeműen szerezte meg az örökhagyótól az örökös jogának csorbítása végett elidegenített vagyont, úgy ezt az előbbi állapotba való helyezés kötelezettségével az örökösnek visszaszolgáltatni tartozik” (TÉRFY 1927; 573).

A szintén hivatkozott P. I. 6173/1914. számú kúriai határozat szerint pedig „[a]z örökösödési szerződés célzatával és jogi természetével ellenkeznek az, ha az örökhagyónak megengedtetnék, hogy a részesített személynek örökösödési jogát élők közti ajándékozási jogügyletekkel meghiúsíthassa és épen ezért bírói gyakorlatunk azt a jogszabályt követi, hogy a szerződéses örökös az örökhagyó halála után megtámadhatja annak ingyenes jogügyleteit akkor és annyiban, ha és amennyiben örökössé lesz, mely joga kiterjed azon terhes jogügyletekre is, melyek csak valamely ajándékozás elpalástolására szolgálnak” (SZLADITS 1916; 156).

A kedvező döntés érdekében a felpereseknek az alperes rosszhiszeműségét is bizonyítaniuk kellett, mert az idézett kúriai döntések értelmében a megajándékozottat csak akkor terhelte felelősség, ha tudott az öröklési szerződésről.

Ennek érdekében a felperesek kiemelték az eladó súlyos betegsége miatt várható közeli halálát, az alpereshez fűződő rokon kapcsolatát, végül pedig, hogy annak lányával élt közös háztartásban feleségének halálát követően.

Később a keresetet kiterjesztették az eredeti alperes lányaira is, mert a túlélő házastárs a végrendelet értelmében a II. és III. rendű felpereseknek járó bűtorokat nekik ajándékozta.

Az alperesek azzal védekeztek, hogy a szerződés érvényes függetlenül attól, hogy adásvételnek vagy ajándékozásnak minősül, mivel Zlinszky Imre azt írta, hogy „[a]z örökösödési szerződés az élők közötti szabad rendelkezést nem gátolhatja; mert csak a halál után meglévő vagyonnak sorsát határozzák meg és rendezik a szerződő személyek” (ZLINSZKY 1897; 967). Az alacsony árat pedig azzal indokolták, hogy az örökhagyó az ingatlanon haszonélvezeti jogot tartott fenn magának.

A bizonyítékokra, különösen a több mint tíz tanú vallomásra tekintettel a Szabadkai Törvényszék megállapította, hogy a vételár valóban kifizetésre került, de ez a haszonélvezeti jog fenntartása ellenére túl alacsony volt, tekintettel az eladó súlyos tuberkulózisára és asztmájára. Tényként fogadta el a bíróság, hogy az I. rendű alperes tudott az öröklési szerződésről, de lányai rosszhiszeműségét nem találta bizonyítottnak. Ezekre tekintettel a bíróság a kereset az I. rendű alperes ellen irányuló részének

helyt adott, míg a II. és III. rendű szembeni követelések tekintetében elutasította azt. Szabályként állapította meg, hogy az öröklési szerződés természetéből az következik, hogy a felek korlátlanul rendelkezhetnek élők között a vagyonukkal, de nem játszhatják ki az örökösödési szerződést ajándékozási szerződésekkel, utóbbiakat pedig a szerződéses örökös jogosult megtámadni. Ez gyakorlatilag az a szabály, amelyet a felperesek által hivatkozott döntések is rögzítenek. A bíróság azonban azt is hozzátette, hogy az egyik szerződő fél halála után a másiknak élők között sincs joga rendelkezni a maga vagyonáról, mert az előbb elhalt fél azzal a feltétellel fogadta el az öröklési szerződést, hogy a másik fél vagyona is a szerződésnek megfelelően száll át annak örököseire. Ez szó szerint azt jelentené, hogy a túlélő még csak el sem adhatná vagyontárgyait. Ilyen szigorú szabályt egyedül a Kúria P. I. 1530/1927. számú határozata tartalmaz, amelyet a felperesek idéznek is.³ Ez viszont azt jelenti, hogy a bíróság nagy valószínűséggel olyan magyar ítéletet vett figyelembe, ami az első világháború vége után keletkezett. Pedig a Délvidék elszakadását kimondó újvidéki délszláv gyűlés úgy határozott, hogy csak az ülés napján, azaz az 1918. november 25-én hatályos magyar jogszabályok maradnak továbbra is hatályban.

Érdekes, hogy a bíróság nem vette figyelembe a P. I. 572/1927. számú határozatot, amely szerint a megajándékozott jó- vagy rosszhiszeműségének nincs jelentősége az ügy eldöntésekor (FABINYI 1935). A bíróság éppen a jóhiszeműségükre tekintettel nem marasztalta a II. és III. rendű alpereseket. A rosszhiszeműség mellőzésének szabályát egyébként a Kúria sem követte, hiszen több esetben a korábbi megoldást erősítette meg.⁴ A felperesek hivatkoztak még más 1918. november 25-e után keletkezett magyar ítéletre is (P. I. 8198/1926.), de ez korábbi, szintén idézett határozatba foglalt szabályt erősített meg (P. I. 2261/1918.).

Mindez igen erőssé teszi azt a gyanút, hogy a délvidéki bíróságok az első világháború után keletkezett magyarországi ítéleteket is irányadónak tekintették, de további kutatások szükségesek ennek alátámasztásához.

Ráadásul nem csak ez az egyetlen érdekes kérdés, ami felmerül a két világháború közötti Délvidék magánjogával kapcsolatban.

Érdemes lenne azt is mélyrehatóan vizsgálni, hogy a délvidéki magánjog szokásjogi természetébe kapaszkodva az ottani bíróságok döntései közelítettek-e Jugoszlávia más országrészeinek szabályaihoz.

Ráadásul a Csehszlovák Legfelsőbb Bíróság egy ügyben úgy döntött, hogy „[a] magyar polgári törvénykönyv tervezete ugyan nem lett és nem lesz Szlovákiában törvény, azonban mint más esetekben, most sincs annak akadálya, hogy a tervezet elvei figyelemre méltassanak, mert, miként az köztudomású, ezen tervezet tulajdonképpen azoknak a jogszabályoknak a kompilációja és írásbafoglalása, melyek az állandó bírói gyakorlat által fejlesztettek ki” (UJLAKI 1937; 6–7).

Ha ebből indulunk ki, akkor minden esély megvan arra, hogy a Magyar Magánjogi Törvénykönyv javaslatát a Délvidéken is alkalmazták.

IRODALOM

Az Országbírói Értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában. Pest, 1961. 3.

DRAKIĆ G. (2011): Sudske instance na području Vojvodine od 1918. do 1929. godine. *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, 45 (2), 269–270.

DUDÁS, A. (2013): A polgári jog kodifikációjának történeti áttekintése Szerbiában. *Jogtörténeti szemle*, (1), 10–11.

FABINYI T. (1935): *A magyar magánjog mai érvényében.* IV. rész. Budapest *Felsőházi napló* 1927. V. kötet. 251.

NIKOLIĆ, D. (2011): *Dva veka Austrijskog građanskog zakonika.* Zbornik Matice srpske za društvene nauke, br. 135, 319.

Presuda Apelacioni suda u Novom Sadu Gž. 213/2010. <http://www.ns.ap.sud.rs/index.php/srl/sudska-praksa/319-gz-213-10> (2014. november 29.)

Presuda Apelacionog Suda u Kragujevcu Gž-3199/11. <http://www.kg.ap.sud.rs/gz-3199.11-nistavost-ugovora-o-poklonu.html> (2014. november 29.)

Szabadkai Történelmi Levéltár, F:045. Szabadkai Kerületi Bíróság – Szabadka (1919–1941) G. 2880/1929.

SZLADITS, K. (1916): *Magánjogi Döntvénytár IX. kötet.* Budapest

SZLADITS, K. (1928): Magánjogi Törvénykönyv javaslata. *Jogtudományi Közlöny*, 63 (6), 49.

TÉRFY, Gy. (szerk.) (1927): *Grill-féle Uj Döntvénytár. XIX. kötet.* Budapest

UJLAKI, M. (1934): A magyar jog sorsa a Jugoszláviához csatolt területeken. *Jogtudományi Közlöny*, 69 (25), 142.

UJLAKI, M. (1936): *Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog.* Szeged

VUKOVIĆ M. (1959): *Opći dio građanskog prava. Knjiga I.* Zagreb

Zakon o nasleđivanju. (Sl. list SFRJ, br. 20/55)

Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije (Sl. list FNRJ, br. 86/46)

Zakon o obligacionim odnosima (Sl. list SFRJ, br. 29/78)

Zakon o osnovama svojinsko pravnim odnosa (Sl. list SFRJ, br. 6/80)
ZLINSZKY, I. (1897): *A magyar magánjog mai érvényében*. Budapest

JEGYZETEK

¹ A Magyar Királyi Kúria volt Magyarország legfelsőbb bírósági szerve 1868 és 1949 között, amely nevét Legfelsőbb Bíróságra változtatták, majd 2012-ben, az Alaptörvény hatályba lépésével újra a Kúria nevet viseli.

² Ilyen volt a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről szóló 1876. évi XVI. tc., a gyámsági és a gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk, vagy az örökösödési eljárásról szóló 1894. évi XVI. tc.

³ „Kölcsönös és viszonos végrendekezés esetében a túlélő házastárs nemcsak halál esetére, hanem élők között sem tehet a végrendelettel eltérő intézkedést” (FABINYI 1935; 503).

⁴ „Jogsabály, hogy a szerződéses örökösnek a szerződésből származó öröklési joga a szerződés tárgyát tevő vagyon elajándékozásával meg nem hiúsítható, aki tehát az ingatlanokat a szerződéses öröklési jogról tudva szerzi meg ajándékozás útján az örökgyótól, azokat a szerződési örökösöknek kiadni tartozik.” Kúria C. III. 2030/1930. (FABINYI 1935; 515)
„Az örökösödési szerződés joghatályánál fogva a kedvezményezett az örökösödési szerződésnek ingyenes ügyletekkel való kijátszását nem köteles túrni, azonban ez a megtámadási jog csak az örökség megnyíltakor válik érvényesíthetővé.” Kúria C. III. 1907/1930. (FABINYI 1935; 515)

CSÓK CINTIA

Iskolai szociális segítő tevékenység: kreativitást fejlesztő csoportfoglalkozások az iskolákban*

Kihívások a családi és intézményes nevelés területén

A gyermeknevelés értékteremtő tevékenység, hiszen a gyermekek testi, lelki és szellemi gyarapodásába befektetett figyelem egyéni és közösségi szinten is megtérül a jövőben. Az iskolarendszer expanziója és a társadalmi változások nyomán azonban az oktatáskutatás eredményei a szülői törődés eltérő színvonalára irányították rá a kutatótársadalom figyelmét (PUSZTAI–CSÓK 2020a, PUSZTAI 2020, PUSZTAI–ENGLER 2020). A szülői bevonódásra fókuszáló nemzetközi és hazai vizsgálatok a családi funkciók beszűkülésére, az intézmények kompenzációs lehetőségeire és a gyermeknevelést segítő tényezőkre helyezik a hangsúlyt (EPSTEIN–SANDERS 2002, CSÓK 2020, PUSZTAI–CSÓK 2020a, PUSZTAI 2020). Mindemellett a társadalom részéről egyre erőteljesebb igényként fogalmazódik meg, hogy a nevelési-oktatási intézmények pótolják vagy korrigálják a családi nevelésben felmerülő hiányokat (CSÓK 2020, PUSZTAI–CSÓK 2020a). Ugyanakkor a pedagógusok visszajelzései alapján az elvárások nagy része túlmutat a munkakörükön, s nincs elegendő idejük

e feladatok ellátására (képességek fejlesztése, nevelési problémák kezelése, prevenciós és intervenciós tevékenységek stb.) (CSÓK 2020).

Az intézményes nevelés funkcióváltozásának másik pólusát adja, hogy a kötelező ismeretek átadása már nem egyedüli célja a köznevelési rendszernek. A tudás hasznosítása és az új ismeretek elsajátítása ugyanis a kreativitás képességét igényli a tanulóktól (JÓNSDÓTTIR 2017). A korábbi évtizedekben a szakemberek és a laikusok jellemzően a kivételes képességű, innovációt produkáló egyéneknek tulajdonították a kreativitást. A modern társadalmakban azonban általánosan elfogadott nézőponttá vált, hogy mindenki rendelkezhet az alkotóképesség magasabb szintjével. Így a pedagógusok felé további követelményként fogalmazódik meg, hogy a gyermekekben azonosítsák, kibontakoztassák és fejlesszék a kreativitás elemeit (FODOR 2007).

A karaktererőségek fejlesztésére irányuló nézőpont tehát különösen fontos az iskolák életében. A tanulók idejük nagy részét intézményes keretek között töltik, s a személyes és közösségi jóllét növekedésére való igény a tanítók, tanárok és szülők részéről egyaránt megfogalmazódik. Ennek ellenére még kezdetleges a pozitív pszichológiai programok és intervenciók alkalmazása a köznevelési intézményekben, s ennek egyik oka a pedagógusok hiányos eszköztrendszere (FODOR–MOLNÁR 2020). Kiemelendő azonban, hogy a gyermeknevelésben részt vevő személyek nincsenek egyedül, munkájukat egy támogató network hivatott segíteni az iskolák falain belül (CSÓK 2020, PUSZTAI–CSÓK 2020a, PUSZTAI–CSÓK 2020b). Jelen írásunkban a pedagógusok és az iskolai segítők egyik lehetséges együttműködési formájára, a csoportmunkára összpontosítunk. A tanulmány első részében bemutatjuk a köznevelési intézmények segítő szakemberhálózatát, majd felvázoljuk a pozitív pszichológia elméleti kereteit. Végül olyan játékos gyakorlatokat ismertetünk, amelyek elsődleges célja a tanulói kreativitás fejlesztése, de emellett több pozitív hatást is implikálnak (például csoportkohézió erősítése, kommunikációs és problémamegoldó képesség fejlesztése).

A köznevelési intézmények segítő szakemberhálózata

Az iskolák légkörét és eredményességét befolyásoló tényezők egyik alapfeltétele, hogy a köznevelési intézmények kulcsszereplői (iskolaigazgatók, pedagógusok, segítő szakemberek) együttműködve járuljanak hozzá a tanulók személyes jóllétéhez és sikeres tanulmányi előmeneteléhez (HEGEDŰS 2006, KÁLLAI 2016). A diákok fejlődésén túl a szakma-közi kooperáció a nevelő-oktató munkában résztvevők professzionális tanulását, holisztikus szemléletfejlődését és társadalmi tőkenövekedését is előmozdíthatja. Nagyfokú különbségek mutatkoznak azonban a tekintetben, hogy egyes országokban milyen típusú és létszámú szakembergárdát alkalmaznak, s hogy a munkakörök milyen feladatok ellátására jogosítják fel az iskolai segítőket (OECD 2019).

A nemzetközi szakirodalom alapján (HUXTABLE 2013, MASDEU NAVARRO 2015, CAMPBELL–GLASHEEN 2017, OECD 2019) a köznevelési intézmények támogató rendszere jellemzően több fő pilléren nyugszik, s a szakemberek következő csoportjait különíthetjük el: pedagógiai segítők, lelki gondozók, szociális és egészségügyi szakemberek. Magyarországon is kirajzolódnak e szakmai csoportok, ugyanis a családok, gyermekek és pedagógusok köré vont védőháló szerves részét képezik az iskolai szociális segítők, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök, az iskolapszichológusok, az iskolalelkészek, a fejlesztőpedagógusok, a pedagógiai asszisztensek, az utazó gyógypedagógusok, az egészségügyi szakemberek (iskolaorvos, védőnő, mentálhigiénés szakember), az iskolarendőrök és az iskolaőrök (HEGEDŰS 2016, ROTH 2019, CSILLAG–PALOTÁS 2019, CSÓK 2020). A következőkben az iskolai szociális segítő szakemberekre helyezzük a hangsúlyt, ők ugyanis 2018. szeptember 1-jétől az ország valamennyi nevelési-oktatói intézményében egyéni, csoportos és közösségi tevékenységekkel járulnak hozzá a gyermekek jóllétének biztosításához (CSÓK 2020).

A döntéshozók szeretnék, ha a szociális hivatásokban fokozódó érdeklődés mutatkozna a csoportfoglalkozások iránt (PATAKI 2010, CSILLAG–PALOTÁS 2019). Ezt erősítette meg az iskolai szociális segítő tevékenység bevezetése, amelynek határozott célja az volt, hogy a preventív cso-

portos és közösségi tevékenységekre helyeződjön a hangsúly (EFOP-3.2.9-16, SZABÓNÉ SZALAY 2018a, CSILLAG–PALOTÁS 2019, CSÓK 2020). A gyakorlatban ezzel ellentétben az egyéni tanácsadások iránt mutatkozik nagyobb igény, a szülők és pedagógusok részéről egyaránt (SZABÓNÉ SZALAY 2018a, CSÓK 2020). Emellett egyes megközelítések szerint a szociális alapképzésekben sem a kellő óraszámban és mélységben jelenik meg a csoportfoglalkozások megtartására való felkészítés, és a megszerzett tudás gyakorlati életbe való áthelyezésének segítése is fokozottabb figyelmet igényelne a felsőoktatásban dolgozó oktatóktól és a terepgyakorlat-vezetőktől. Tehát már a szakmai szocializáció kezdeti fázisában is a csoportmunka másodlagossága rögzül a segítőkben, s így jellemzően az esetmunka módszereit alkalmazzák a munkájukban (PATAKI 2010). Ezt igyekezik ellensúlyozni az óvodai és iskolai szociális segítség szakirányú továbbképzés, amely korszerű ismereteket nyújt a csoportmunka módszereiről, s azok alapvető eljárásainak alkalmazásáról (Felvi, 2020).

A deklarált célok alapján megállapítható, hogy az iskolai szociális segítő tevékenység fő cselekvési területe a csoportokkal végzett munka, hiszen leghatékonyabban így valósulhat meg az elsődleges prevenció (EFOP-3.2.9-16, ROTH 2019). A csoportos tevékenységek közé sorolhatjuk többek között a szülőcsoportok szervezését és vezetését, a gyermekek megfigyelését csoporthelyzetekben, az osztályközösségekben végzett szociometriai vizsgálatokat, a tanulói közösségekben jelentkező problémák megoldásának támogatását, a pályorientációs csoportfoglalkozásokban való közreműködést, valamint a prevenció, edukáció, érzékenyítő, készségfejlesztő vagy közösségfejlesztő csoport- és klubfoglalkozások megtartását (SZABÓNÉ SZALAY 2018b, CSILLAG–PALOTÁS 2019). A felsorolt tevékenységek szoros összefüggésben vannak az oktatás és nevelés folyamataival, s támogatják a köznevelési intézmények primer nevelési feladatainak ellátását (CSILLAG–PALOTÁS 2019, ROTH 2019). A csoport elindítását az információgyűjtés, az igényfelmérés, a témakör kiválasztása és a tervezés előzi meg. Ezt követi a tematika összeállítása, a tárgyi és személyi feltételek biztosítása, a csoport létszámának meghatározása és a csoporttagok kiválasztása. A foglalkozás megtartá-

sát követően értékelni kell, hogy a kitűzött célok hogyan és mennyiben valósultak meg, így a folyamat szerves részét képezi az utánkövetés és igény esetén újabb programok megszervezése (SZABÓNÉ SZALAY 2018b).¹ Az iskolai szociális segítő által végzett csoportos tevékenységek többsége igényli az intézményi szereplők, különösen a pedagógusok aktív jelenlétét (CSILLAG–PALOTÁS 2019) (1. táblázat).

A csoportos tevékenység típusa	Az iskola feladatai a segítő szakemberrel való kollaboráció során	Lehetséges együttműködő partnerek
A gyermekek megfigyelése csoporthelyzetben	igényjelzés, információnyújtás a csoportról, egyeztetés és konzultáció a segítő szakemberrel	pedagógus (különösen az osztályfőnök)
Csoport- és klubfoglalkozás tartása	helyiség és eszközök biztosítása, tanulók tájékoztatása, szülői beleegyező nyilatkozatok beszerzésében való közreműködés, információnyújtás a csoportról, foglalkozásokon való részvétel, foglalkozások utáni konzultáció a segítő szakemberrel	intézményvezető, pedagógus (különösen az osztályfőnök)
A gyermekközösségekben jelentkező nehézségek kezelésében nyújtott támogatás	információnyújtás (a nehézségek ismertetése), a segítővel való konzultáció az alkalmazható módszerekről, visszajelzés kérése a segítőtől, a segítő tájékoztatása a pedagógiai beavatkozásokról	pedagógus (különösen az osztályfőnök), gyermek- és ifjúságvédelmi felelős

<p>Pályaorientációs csoportfoglalkozásokban való közreműködés</p>	<p>a program feltüntetése az éves munkatervben, helyiség és eszközök biztosítása, tanulók tájékoztatása, szülői beleegyező nyilatkozatok beszerzésében való közreműködés, információnyújtás a csoportról, foglalkozásokon való részvétel, foglalkozások utáni konzultáció a segítő szakemberrel</p>	<p>intézményvezető, pedagógus (különösen az osztályfőnök), pályaválasztási felelős, a szakszolgálat szakembere</p>
<p>Kompetenciafejlesztés támogatása</p>	<p>a tevékenység részleteinek megbeszélése, információnyújtás a csoport jellemzőiről, megfelelő tér biztosítása, foglalkozások utáni konzultáció a segítő szakemberrel</p>	<p>pedagógus (különösen az osztályfőnök)</p>
<p>Szociometriai vizsgálatok végzése</p>	<p>információnyújtás a csoportról, a tanulók részvételének biztosítása, visszajelzés kérése a segítőtől, a szükséges intervenciók megtervezése</p>	<p>osztályfőnök</p>
<p>Szülőcsoportok vezetése</p>	<p>segítségnyújtás a szülők tájékoztatásának megszervezésében, megfelelő tér biztosítása, visszacsatolás kérése a segítőtől, a szükséges intervenciók megtervezése</p>	<p>intézményvezető</p>

Érzékenyítő nevelőes-tületi értekezleteken való részvétel	egyeztetés a konkrét témáról, információnyújtás, feltételek biztosítása	intézményvezető
---	---	-----------------

1. táblázat: Az iskolai szociális segítők által biztosított csoportos tevékenységek
 Forrás: CSILLAG–PALOTÁS (2019) alapján

Pozitív pszichológia és karaktererőségek: a kreativitás

Martin Seligman és Csíkszentmihályi Mihály a 2000-es évek elején elsőként hívták fel a figyelmet a pozitív pszichológia kiemelt szerepére. A szerzők rámutattak, hogy a II. világháború óta a pszichológia a patológiás esetekre helyezte a hangsúlyt, s a medicinális betegségmodell kontextusában értelmezte az emberi működés deficitjeit. A pozitív pszichológia célja azonban, hogy a pozitív tulajdonságok konstrukciójával katalizálja az individuumszintű és csoportos változást. A pozitív egyéni vonásokon túl (például interperszonális készségek, spiritualitás, hivatás képessége), csoportszinten a polgári erények és az aktív állampolgári lét fontossága jelenik meg, kiemelve többek között a felelősségvállalást, a munkamorált, a mértékletességet és a toleranciát (SELIGMAN–CSÍKSZENTMIHÁLYI 2002). A pozitív pszichológia tehát a diszciplína horizontjának tágítására, a humán létezés teljes spektrumának figyelembe vételére szólítja fel az elméleti és gyakorlati szakembereket (OLÁH 2012). E perspektíva iskolai alkalmazása során – a mentálhigiénés védőfaktorok biztosítása mellett – ki kell terjednie a tanulás áramlatélményének megteremtésére, a tanulási motiváció kialakítására és a képességek kibontakoztatására (FODOR–KORÉNYI 2019). A pozitív pszichológia és a pozitív pedagógia egyik központi eleme a karaktererőségek fogalma (LADNAI 2019, FODOR–MOLNÁR 2020). A pedagógia alapvető feladata ugyanis az erőségek kultiválása, így az erények kérdésköre központi konstrukttummá vált az iskolákban (LADNAI 2019). Peterson és Seligman (2004) kutatásaik alapján elkészítették a humán erőségek és erények osztályozási rendszerét. A kutatók *Values in Action* (a továbbiakban: VIA) elnevezésű klasszifikációs rendszere hat fő erényből és 24 karaktererőségből tevődik össze, amelyeket a 2. táblázatban foglaltunk össze.

Bölcsesség és tudás	Bátorság	Emberiség	Igazságosság	Mértékletesség	Transzcendencia
kreativitás	bátorság	szerelem	csapatmunka	megbocsátás	szépség és kiválóság értékelése
kíváncsiság	kitartás	kedvesség	méltányosság	alázatosság	hála
ítélőképesség	őszinteség	társas intelligencia	vezetői képesség	körültekintés	remény
a tanulás szeretete	vitalitás			önszabályozás	humor
perspektíva					spiritualitás

2. táblázat: A VIA karaktererősségek rendszertana

Forrás: NIEMIEC (2018), FODOR–MOLNÁR (2020) alapján

A VIA rendszeren belül a bölcsesség és tudás egyik alkotóeleme a kreativitás (PETERSON–SELIGMAN 2004, FODOR–MOLNÁR 2020). A pszichológiába Gordon Allport vezette be a kreativitás terminusát, amely kifejezést homályosnak és pontatlannak tartották a kutatók. Sokkal inkább J. P. Guilford konvergens és divergens gondolkodásfogalmai jelentették a kreativitás pszichológiai definíciójának alapjait. Ezt követően számos szerző törekedett a fogalmi keretek továbbfejlesztésére, s ennek következtében ma már a tudományos megközelítési módok diverzitásával találkozhatunk a szakirodalomban. A kreativitáskonceptiók széles skáláján túl (többek között pragmatikus, pszichometrikus, asszociacionista felfogás), a meghatározások közös metszetében helyezkedik el a tevékenység újszerű, hasznos produktumának dimenziója (FODOR 2007). Az alkotóképesség szerepe különös hangsúllyal bír a neveléstudomány területén is, hiszen az elmúlt két évtizedben a kreativitás oktatásban és

nevelésben betöltött funkciója jelentősen megnövekedett, amelyet a Nemzeti alaptantervben megfogalmazott, olykor következtelen célok is megerősítenek (CRAFT 2010, BERECZKI 2016). A pedagógiai gyakorlatban azonban a kreativitásfelfogás explicit, operacionális kritériumainak tisztázására mutatkozik igény, különösen a módszertani és fejlesztési programok kidolgozása érdekében (FODOR 2007).

Ahogy az előzőekben utaltunk rá, hazai és nemzetközi viszonylatban is több elméleti modell segíti a kreativitás értelmezését (KALIMULLIN–UTEMOV 2017, BERECZKI 2019). Ez alapján a kreativitás egy összetett, integrális formáció, amely mentális folyamatokhoz (például gondolkodás, figyelem, intuíció) és mechanizmusokhoz (például intellektuális tevékenység, tudattalan és tudatos munka) kapcsolódva különböző problémák megoldásában manifesztálódik (KALIMULLIN–UTEMOV 2017). Irving Taylor 1959-ben öt kreativitási szintet különített el, amelyek a gyakorlatban többnyire egymásra épülő, összekapcsolódó folyamatok. Az egyes szintek a pedagógusok fejlesztő tevékenységét is orientálni tudják, ösztönözve a tanulókat a következő fokozat elérésére (FODOR 2007). A Taylor-féle klasszifikáció a következő:

- 1) Expresszív kreativitás: a fiatalabb életkorú gyermekek jellemzően spontán, szabadon fejezik ki a kreativitásukat, például játékos helyzetben vagy rajzolás során bontakoztatják ki e képességüket.
- 2) Produktív kreativitás: a hagyományos szabályok alapján egy produktum elkészítése.
- 3) Inventív kreativitás: a rejtett összefüggések feltárását, a meglévő termékek tökéletesítését, valamint új találmányok kidolgozását foglalja magában.
- 4) Innovatív kreativitás: a kivételes képességű, tehetséges egyének országos vagy nemzetközi szinten elismert, eredeti termékeket és alkotásokat képesek létrehozni.
- 5) Emergens kreativitás: a kreativitás legmagasabb foka, amelyet az adatok alapján a legkiemelkedőbb képességű egyének érnek el. Jellemzően radikális változtatásokban vagy forradalmian új produktumokban nyilvánul meg (FODOR 2007).

A tanulói kreativitás fejlesztésére irányuló csoportos játékok

A modern társadalmakban kiemelkedik a nevelési-oktatási intézmények humánértéket kialakító és fejlesztő szerepe, amelynek egyik alapköve a kreativitás (FODOR 2007). A továbbiakban olyan fejlesztő csoportos gyakorlatokat mutatunk be, amelyeket a köznevelés területén dolgozó pedagógusok és segítő szakemberek együttműködve alkalmazhatnak a tanulói kreativitás fejlesztése érdekében. Megjegyzendő, hogy ezek a karaktererősség-gyakorlatok, osztálytermi játékok egy komplex szemléltetbővítés alapját jelenthetik. Ugyanakkor a közös munka pozitív hatását több komponens is nagymértékben befolyásolja, kiemelve a gyermekcsoport összetételét és érdeklődését, az egyéni képességeket és az életkori sajátosságokat. Így a csoport feltérképezését követően, a foglalkozáson résztvevőkhöz szükséges igazítani a tevékenységek kivitelezését és megvalósítását (FODOR–MOLNÁR 2020).

– *Activity* (LESTYÁN–SZABÓNÉ BALOGH 2015)

Leírás: a tanulók kisebb, maximum 6 fős csoportokat alkotnak. Minden kiscsoport három filmcímet, tananyaghoz kapcsolódó mondatot vagy közmondást/szólást ír le egy papírra. Ezt követően az egyik feladványt rajzon kell ábrázolni, egyet körülírással kifejezni, egyet pedig mutogatással szemléltetni az osztály előtt. Például:

- rajz: *István, a király*
- körülírás: vektorok
- mutogatás: „Borsot tör valakinek az orra alá.”

Cél: a kreativitás fokozása, a figyelem és koncentráció növelése, a gondolkodás és emlékezet fejlesztése.

– *Gondolattérkép* (NAGY–ANTAL–HOLCZER 2015)

Leírás: a csoportvezető egy adott témához tartozó kulcsszót ír egy nagyméretű papírlap közepére (például környezetvédelem). A tanulók szabad asszociációval további fogalmakat, kifejezéseket és szavakat keresnek, amelyeket még tovább bontanak. A csoport végül egy szerteágazó fogalommezőt jelenít meg (gondolattérkép). Fontos, hogy minél rövi-

debb idő alatt, minél több kapcsolódó kifejezést találjanak a gyermekek (időkeret: 10–15 perc).

Cél: a kreativitás fokozása, a gyors reagálási és problémamegoldó képesség fejlesztése, az együtt gondolkodás, az asszertivitás és asszociációs készség erősítése.

– *Ki vagyok én?* (KAPOSI 2002)

Leírás: a gyermekek kimennek a teremből, majd egyenként mennek vissza. A csoportvezető a bejáratnál mindenki hátára feltűz egy papírlapot, amin egy híres ember neve szerepel (például tudós, történelmi hős, író, zenész). A tanulók szabadon mozoghatnak a helyiségben, miközben a játékos társaikhoz intézett eldöntendő kérdések útján próbálják kitalálni, hogy saját maguk kit személyesítenek meg. Feltehető kérdések például: „Amíg éltem, igazságos király voltam?“, „Szerinted én híres költő voltam?“. Amint valaki azonosította magát, a cédulát leveszi, de válaszadóként továbbra is részt vehet a játékban.

Cél: a kreativitás fokozása, a képzelet, kommunikációs, gondolkodási és logikai készségek fejlesztése.

– *Írj egy szót és húzz!* (NAGY–ANTAL–HOLCZER 2015)

Leírás: minden tanuló kap egy cetlit, amire szabad asszociációval egy szót kell felírni. A csoportvezető egy dobozban/kalapban összegyűjti a cetliket, majd mindenki húz belőle egyet. A gyermekeknek úgy kell bemutatkozniuk, hogy minden mondatukban benne legyen a kihúzott szó.

Cél: a kreativitás fokozása, a humorérzék, kommunikációs és kifejező-készség fejlesztése, a problémamegoldó képesség és egymás elfogadásának erősítése.

– *Hajóúton vagyunk* (LESTYÁN–SZABÓNÉ BALOGH 2015)

Leírás: a csoport tagjainak el kell játszaniuk, hogy hajóútra mennek. Közös megbeszéléssel választják meg a parancsnokot, a parancsnokhelyettest és a matrózokat. A gyermekek elképzeléseik szerint színesítik a történetet (például viharba kerülnek, hajótörést szenvednek).

Cél: a kreativitás fokozásán túl, a tanulók játékos körülmények között, oldott légkörben élük át a lehetséges veszélyhelyzeteket, miközben a problémamegoldó képességük is fejlődhet. Éppen ezért a játékot egy beszélgetés zárja, ahol a gyermekek megindokolhatják a döntéseiket, valamint megfogalmazhatják az érzéseiket és élményeiket.

– *Az ördög ügyvédje* (NAGY–ANTAL–HOLCZER 2015)

Leírás: a csoportvezető a csoportot két részre osztja, illetve előre megad egy beszédtemát. A tanulók egyik fele a téma melletti érveket gyűjti össze, míg a csoport másik fele az ellenérveket sorakoztatja fel. Ezt követően a gyermekek közösen véleményezik, megvitatják és kritizálják a javaslatokat. Cél: a kreativitás fokozása, a kritikai szemléletmód és véleménynyilvánítási készségek kialakítása, a kommunikációs és előadói készségek fejlesztése, az együttműködés és asszertivitás erősítése.

– *Közös mese* (LESTYÁN–SZABÓNÉ BALOGH 2015)

Leírás: a csoport vezetője elkezd mesélni egy történetet, s akinek egy kisebb méretű tárgyat dob oda (például labdát, plüssfigurát), annak pár mondatban folytatnia kell a cselekményt. A közös történet bármikor befejezhető.

Cél: a kreativitás fokozása, a csoportkohézió erősítése, a fantázia és egymásra odafigyelés képességének fejlesztése.

– *Ki vagyok én?* (LESTYÁN–SZABÓNÉ BALOGH 2015)

Leírás: a tanulók kisebb, 6–8 fős csoportokat alkotnak, majd közösen elképzelnek egy tárgyat (például kerékpár), amit meg kell jeleníteniük az osztály előtt. A többi csoportnak ki kell találnia, hogy mit ábrázolnak a játékosok.

Cél: a kreativitás fokozása, az együttműködés erősítése és a képzelet fejlesztése.

– *Alliteráló név* (NAGY–ANTAL–HOLCZER 2015)

Leírás: a tanulók egy kört alkotnak, majd a csoportvezető elkezdi a játékot. A feladat, hogy a saját keresztnév elé egy azonos kezdőbetűvel kez-

dődő, saját magát jellemző tulajdonságot kell mondania (például Precíz Patrik). A következő személynek el kell ismételnie az előtte elhangzottakat, s ezt követően kiegészítenie a saját tulajdonságával és nevével.

Cél: a kreativitás fokozása, a humorérzék és memória fejlesztése, a figyelem és koncentráció növelése.

– *Álomhajó* (LESTYÁN–SZABÓNÉ BALOGH 2015)

Leírás: a tanulók kisebb, 6–8 fős csoportokat alkotnak. Minden tanuló rajzeszközöket és csomagolópapírt kap. A gyermekeknek el kell képzelniük, hogy hajóútra indulnak, s ehhez az egyes szerepeket is ki kell jelölniük. A csoport egy rövid történet keretein belül ismerteti az elkészült rajzot (például történetmesélés, éneklés, paródia vagy vers formájában).

Cél: a kreativitás fokozása, az együttműködés erősítése, a szociális kompetencia és kompromisszumkésztség fejlesztése.

– *Reklámszövegíró kerestetik* (LESTYÁN–SZABÓNÉ BALOGH 2015)

Leírás: a gyermekek kisebb, 6–8 fős csoportokat alkotnak. Feladatuk, hogy a csoportvezető által kiválasztott tárgyra adjanak fel egy humoros, kreatív hirdetést. A tanulóknak 10–15 perc áll a rendelkezésére, ezt követően az osztály előtt kell felolvasniuk az elkészült reklámszöveget.

Cél: a kreativitás fokozása, a képzelet, szociális kompetencia és kommunikációs készség fejlesztése, az együttműködés erősítése.

Összefoglalás

Az írásunk célja az volt, hogy felhívjuk a figyelmet a pedagógusok és az iskolai segítő szakemberek kollaborációjának egyik lehetséges területére, az iskolai csoportfoglalkozásokra. Témaválasztásunk relevanciáját adta, hogy a társadalom és a családok egyre nagyobb elvárásokat támasztanak a köznevelési intézmények felé. Ezzel párhuzamosan a pedagógusok munkaterhelése is fokozódik, s a különböző fejlesztő célú csoportfoglalkozások megtartására nincs elegendő idejük és megfelelő módszertani repertoárjuk sem. Az iskolai segítő szakemberekből álló network tehát kiemelt prioritást élvez a nevelési, készségfejlesztő folya-

matokban. Így az elméleti keretek kialakítása (iskolai segítő szakemberhálózat, pozitív pszichológia, karaktererőségek és kreativitás) és a tanulmány végén ismertetett játékos gyakorlatok eszközként szolgálhatnak a segítő szakemberek, a tanítók és a tanárok számára.

IRODALOM

- BERECZKI Enikő Orsolya (2016): Kreativitás és köznevelés: A Nemzeti alaptanterv kreativitás-felfogásának kritikai vizsgálata. *Neveléstudomány*, 4. 3. 5–20.
- BERECZKI Enikő Orsolya (2019): A kreativitás fejlesztése digitális eszközökkel támogatott tanulási környezetben: Mit üzennek a kutatások az osztályterem számára és mikor hallgatnak? *Iskolakultúra*, 29. 4–5. 50–70.
- CAMPBELL, M.–GLASHEEN, K. (2017): A history of school psychology in Australia. In THIELKING, M.–TERJESEN, M. D. (szerk.): *Handbook of Australian school psychology. Integrating international research, practice, and policy*. Springer, Switzerland, 21–37.
- CRAFT, A. (2010): Possibility thinking and wise creativity: Educational futures in England? In BEGHETTO, R. A.–KAUFMAN, J. C. (szerk.): *Nurturing creativity in the classroom*. Cambridge University Press, New York, 289–312.
- CSILLAG Márta–PALOTÁS Zoltán (szerk.) (2019): *Útmutató az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez és gyakorlatához az iskolában*. Oktatási Hivatal, Budapest
- CSÓK Cintia (2020): Az értékteremtő gyermeknevelést segítő szakemberek. *Kapocs*, 18. 2. 115–130.
- EFOP-3.2.9-16 Óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység fejlesztése
- EPSTEIN, J.–SANDERS, M. G. (2002): School, family, and community partnerships. In LEVINSON, D.–COOKSON, P.–SADOVNIK, A. (szerk.): *Education and sociology*. Routledge Falmer, New York–London, 525–532.
- Felvi (2020): *Óvodai és iskolai szociális segítség szakirányú továbbképzés*. https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/Szakleirasok/index.php/szak/20582/szakleiras (2020. december 2.)
- FODOR László (2007): A kreatív személyiség. *Magiszter*, 5. 2. 16–26.
- FODOR Szilvia–KORÁNYI Róbert (2019): Jólét és teljesítmény az iskolában – A kibékíthető ellentét. In POLONYI Tünde–ABARI Kálmán–SZABÓ Fruzsina (szerk.): *Innováció az oktatásban*. Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 83–103.
- FODOR Szilvia–MOLNÁR Adrienn (2020): Karaktererőségek az iskolában. Fogalmak, jellemzők és a fejlesztésre irányuló intervenciók. *Iskolakultúra*, 30. 4–5. 20–39.
- HEGEDŰS Attila (2016): Jézustól tanulták. Lelki nevelés az Eötvös József Evangélikus Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskolában. *Lelkipásztor*, 4. 136–137.
- HEGEDŰS Judit (2006): A segítő segítése. In GOLNHOFER Erzsébet (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Az iskolák belső világa*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 48–70.
- HUXTABLE, M. (2013): *A global picture of school social work in 2013*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED604915.pdf> (2020. november 6.)
- JÓNSDÓTTIR, S. R. (2017): Narratives of creativity: How eight teachers on four school levels integrate creativity into teaching and learning. *Thinking Skills and Creativity*, 24. 2. 127–139.

- KALIMULLIN, A. M.–UTEMOV, V. V. (2019): Open type tasks as a tool for developing creativity in secondary school students. *Interchange*, 48. 129–144.
- KÁLLAI Gabriella (2016): Segítő szakmák az iskolákban. In SZEMERSZKI Marianna (szerk.): *Hátrányos helyzet és iskolai eredményesség. Az általános iskolák hátránykompenzáló lehetőségei*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 125–141.
- KAPOSI László (szerk.) (2002): *Játékkönyv*. Kerekasztal Színházi Nevelési Központ–Marczibányi Téri Művelődési Központ
- LADNAI Attiláné (2019): A „pozitív pedagógia” lehetséges útjai. *Autonómia és Felelősség: Neveléstudományi Folyóirat*, 4. 1–4. 25–48.
- LESTYÁN Erzsébet–SZABÓNÉ BALOGH Ágota (2015): *Képességfejlesztés az alsó tagozaton*. Digitális tananyag. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/kepessegfejlesztes_az_also_tagozaton/54_kpzelet_s_kreativits_fejlesztvsel_kapcsolatos_feladatokjtkok.html (2020. december 3.)
- MASDEU NAVARRO, F. (2015): *Learning support staff: a literature review*. OECD Education Working Papers, No. 125. OECD Publishing, Paris
- NAGY Ádám–ANTAL Ágnes–HOLCZER Mónika (2015): *Ifjúságügy-módszertár. 100 nonformális módszer és szituáció megoldása*. ISZT Alapítvány–Excenter Kutatóközpont, Budapest–Sente
- NIEMIEC, R. M. (2018): *Character strengths interventions: A field guide for practitioners*. Hogrefe Publishing, Toronto
- OECD (2019): *Working and learning together: rethinking human resource policies for schools*. OECD Reviews of School Resources. OECD Publishing, Paris
- OLÁH Attila (2012): A pszichológia napos oldala. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67. 1. 3–11.
- PATAKI Éva (2010): *Szociális munka csoportokkal*. Módszertani kézikönyv. Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke, Debrecen
- PETERSON, C.–SELIGMAN, M. E. P. (2004): *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. American Psychological Association–Oxford University Press, Washington, DC–New York
- PUSZTAI Gabriella–ENGLER Ágnes (2020): Értékteremtő gyermeknevelés a családban és az oktatásban. *Kapocs*, 19. 2. 3–10.
- PUSZTAI Gabriella (2020): A reziliens szülővé válást támogató tényezők nyomában. *Kapocs*, 19. 2. 51–64.
- PUSZTAI Gabriella–CSÓK Cintia (2020a): Kulcsszereplők az értékteremtő gyermeknevelésben. In ENGLER Ágnes–RÉBAY Magdolna–TÓTH Dorina Anna (szerk.): *Család a nevelés és az oktatás fókuszában. Absztraktkötet*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság–Debreceni Egyetem BTK Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet–Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, Debrecen, 358.
- PUSZTAI, Gabriella–CSÓK, Cintia (2020b): Ambivalence of professional socialization in social and educational professions. *Social Sciences*, 9. 8. 147–160.
- ROTH Gyuláné (2019): Az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenység bevezetése a Soproni járás köznevelési intézményeiben. *Képzés és Gyakorlat*, 17. 3–4. 241–248.
- SELIGMAN, M. E. P.–CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. (2000): Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55. 1. 5–14.
- SZABÓNÉ SZALAY Csilla (2018a): Az óvodai és iskolai szociális segítő egyéni tevékenysége. In BOROS Julianna (szerk.): *Az iskolai szociális munka alapjai*. PTE BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs, 219–222.

SZABÓNÉ SZALAY Csilla (2018b): Az óvodai és iskolai szociális segítő csoportban végzett tevékenysége. In BOROS Julianna (szerk.): *Az iskolai szociális munka alapjai*. PTE BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs, 223–232.

JEGYZETEK

* A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ Jelen bekezdést egy korábbi tanulmányunkból idézzük: CSÓK 2020; 116–117.

HRABÉCZY ANETT

A méltányosság mint karaktererősség fejlesztése a köznevelésben

Bevezetés

A pozitív pszichológia – az ember pozitív vonásaira helyezve a hangsúlyt – arra az igényre reagál, hogy a pszichológia tárja fel a pozitív funkcionális törvényszerűségeit, és ezzel járuljon hozzá az egyén fejlődéséhez (FODOR–KORÉNYI 2019). Pozitív tulajdonságok kialakítására törekszik tehát, és annak bemutatására, hogy milyen cselekvés és magatartás vezetheti az embert és a közösséget a jólét és a gyarapodás felé (FODOR–KORÉNYI 2019). Az oktatás tömegesedésének kialakulása óta a gyermekek ébren töltött idejük jelentős részét az iskolában töltik, így az, hogy milyen mennyiségű és minőségű intra- és intergenerációs kapcsolatokkal rendelkeznek, tehát milyen a kapcsolatuk kortársaikkal és pedagógusaikkal, meghatározó jelentőségű számukra (FODOR–MOLNÁR 2020). Jelen írás célja egy lehetséges irányt mutatni, amelynek segítségével pedagógiai keretek között elősegíthető a tanulók erényeinek fejlesztése, kiemelten fókuszálva a méltányosságra mint karaktererősségre, s ezáltal a pozitív iskolai légkör mint a hatékony és jól működő tanulási folyamatok és a jó teljesítmény eléréséhez szükséges egyik feltétel megteremtésére.

Oktatásszociológiai, valamint pszichológiai kutatások sora világított már rá a kortárs közeg befogadó attitűdjének összefüggéseire az eredményességgel és tanulmányi előmenetellel. Ezen kutatások alapján az eredménytelen szocializáció (amely a következménye lehet az adott közösséget alkotó egyének egyes erényei alacsony fejlettségi szintjének is) negatív hatással van az előmenetelre, és a lemorzsolódás hátte-

rében is dominánsan meghúzódnak tekintik (PUSZTAI 2018, TINTO 1975, 1993). A kapcsolatrendszer összefüggését a különféle tanulmányi eredménymutatókkal vizsgálta többek között Pusztai (2011), Bourdieu (1988), Coleman (1988) és Astin (1993), s arra a következtetésre jutottak, hogy a tanulók jelentősen jobban teljesítenek, ha harmóniában vannak környezetükkel. Több kutatás is bizonyította tehát, hogy a tanulói kapcsolathálókat által teremtett társadalmi tőke elősegíti a sikeres iskolai pályafutást. A sajátos nevelési igényű tanulók esetében is kutatások sora bizonyítja, hogy a tanulócsoporthoz feljüket támogató pozitív attitűd – a pedagógusoké mellett – kiemelkedő jelentőséggel bír, valamint a sikeres integrációnak is fontos feltétele (PONGRÁCZ 2015, MAJOROS 2009, NÉMETHNÉ 2009, PETŐ–CEGLÉDI 2012).

Az oktatásszociológiai kutatások vizsgálatán belül egy nem tradicionális tanulói csoporttal, a sajátos nevelési igényű tanulókkal szembeni attitűdökön keresztül látványosan megragadható, hogy a méltányosság mint karaktererősség hogyan hat nem csupán az ezen erősséget birtokló egyén előmenetelére, hanem az egyén környezetében élők eredményességére, jóllétére egyaránt. Hrabéczy (2019) fogyatékossgal élő egyetemi hallgatókkal készített interjú vizsgálatai alapján is kiderült, hogy az interjúalanyok tanulmányi előmenetele és a felsőoktatást megelőző tanulmányi életútjuk során a kortársak felől tapasztalt attitűd között összefüggés van. Azon interjúalanyok, akik elfogadó, pozitív attitűddel jellemezhető kortárs közegekből érkeztek a felsőoktatásba, sikeresebbek voltak tanulmányaikban, valamint önmaguk és a saját képességeik megítélése is jelentősen pozitívabb volt, mint azon interjúalanyoké, akik a köznevelésben töltött évek alatt negatív tapasztalatokat szereztek e tekintetben (HRABÉCZY 2019). Az esélyegyenlőség vonatkozásában szintén ezzel összefüggésben további fontos megállapítás, hogy noha az intézmények különböző oktatáspolitikai és szervezeti eszközöket igyekeznek biztosítani, ezek csak egy adott pontig képesek előmozdítani az esélyegyenlőséget, onnantól kezdve ez már az egyén és a közösség tagjainak a feladata (DURÁCZY 2014). Ezen jelenség azonban nem csupán a különböző, nem tradicionális tanulói csoportok esetében figyelhető meg, a korábbi kutatások a többségi tanulók esetében is rávilágítottak ennek fontosságára.

Ezen korábbi kutatási eredmények alapján lehet fontos az iskolában töltött évek alatt az igazságosság erényét, azon belül a méltányosságot mint karaktererősséget fejleszteni a tanulók esetében, hiszen látható, hogy ahol ezen erősség fejlettebb egy adott közösség tagjainál, ott nem csupán az egyén profitál e jellemvonás fejlesztéséből, hanem az adott közösség tagjaira nézve is pozitív hatással bír.

Karaktererősségek definiálása

A hat legfőbb erény, valamint ezeken belül a huszonnégy karaktererősség osztályozási rendszerének megalkotása Seligman (2003) nevéhez fűződik (FODOR–KORÉNYI 2019). Kutatótársaival három évezredre visszamenőleg tárták fel, mely karaktervonások voltak a legfontosabbak a világ különböző kultúráiban, s ma is kiemelt fontossággal bírnak (FODOR–KORÉNYI 2019). Ezen erények a bölcsesség és tudás, a bátorság, szeretet és emberiség, igazságosság, mértékletesség, spiritualitás és transzcendencia (SELIGMAN 2003, FODOR–KORÉNYI 2019). Ezen erények és az ezeket alkotó huszonnégy karaktererősség leírásával Peterson és Seligman (2004) szisztematikus áttekintést nyújtanak azon egyéni jellemzőkről, amelyek szerepet játszanak a mentális betegségek megelőzésében és az egészség megőrzésében, valamint a jóllét elérését segítik elő (FODOR–MOLNÁR 2020). A karaktererősségek tehát egyéni jellemzők, amelyek megjelenésében és alkalmazásaiban jellegzetes és általános egyéni mintázatok figyelhetők meg, és amelyek gyakorlás és rendszeres használat útján fejleszthetők, fejlesztésükön keresztül pedig elérhető a jóllét növelése (GANDER és mtsai 2013, FODOR–MOLNÁR 2020). Mindez nem csupán a tudományos kutatások terén jelentett mérföldkövet, de az erősségek és erősség alapú intervenciók operacionálizálhatóságának és mérhetőségének lehetővé tételével a pedagógusoknak és a szülőknek is lehetőséget teremtett arra, hogy definiálják és megértsék a gyermekek erősségeinek egyedi mintázatait és a fejleszteni kívánt területeket (LOTTMAN és mtsai 2017, FODOR–MOLNÁR 2020). Ezen erősségek pszichológiailag is hitelesített mérőeszköze a *Values-InAction* (VIA) kérdőív, amely a hat fő erény megnyilvánulásaiént azo-

nosítja a huszonnégy karaktererősség viselkedésbeli megnyilvánulásait (FODOR–KORÉNYI 2019).

Azon viselkedésformákat, megnyilvánulásokat nevezzük erősségeknek, amelyek segítségével az erények kifejezésre juttatjuk. A méltányosság erényén belül szereplő erősségek a társadalmi elkötelezettség, a lojalitásra való törekvés, a méltányosság gyakorlása és az egyenlőség képviselése, valamint a vezetői képességekre utaló magatartás (FODOR–KORÉNYI 2019). A méltányosság tehát azon karaktererősségek egyike, amelyek segítségével az igazságosság mint erény kifejezésre juttatható. Niemiec (2018) megfogalmazása szerint az igazságosság elvének betartását jelenti, részrehajlás nélkül biztosítva mindenki számára az egyenlő lehetőségeket (FODOR–MOLNÁR 2020).

A karaktererősségek összefüggése a jólléttel és a teljesítménnyel

Ahogy a korábbiakban említettem, a pozitív pszichológia alapján a gyermeknevelés célja és feladata, hogy felismerjük és tovább tápláljuk a legerősebb tulajdonságokat, és segítsük a tanulókat abban, hogy megtalálják azon területeket, ahol a legjobban fel tudják használni képességeiket (FODOR–KORÉNYI 2019). A nevelés és oktatás folyamatában a pozitív pszichológia célja, hogy a személyiségformálás folyamatát a pozitív érzelmek alkalmazása jellemezze, ezek segítségével érhető el ugyanis, hogy az ismeretszerzés, a képességek és a kompetenciák kiépítésének folyamata energizálódjon (FODOR–KORÉNYI 2019). A pozitív pszichológia képviselőinek kutatásai által bizonyítottá vált, hogy a karaktererősségek védőfaktort jelenthetnek számos élethelyzettel szemben. Friedrickson (1998, 2001) eredményei alapján a pozitív érzelmek gazdagítják erőforrásainkat, a szorongás és a düh pedig beszűkíti a figyelmi fókuszot. Ezzel összhangban Basso és munkatársainak (1996) eredményei azt mutatják, hogy a pozitív érzelmek összekapcsolhatók a kitágult figyelmi fókusszal (REINHARDT 2009). A tanulmányi teljesítményt több kutatás szerint is meghatározza a kitartás, a szeretet, hála, remény, önszabályozás, körültekintés, ítélőképesség és a tanulás szeretete is (PARK–PETERSON 2009, LOUNSBURY és mtsai 2009). A karaktererősségek gyakorlati

alkalmazásáról szóló első eredmények Seligman, Steen, Park és Peterson (2005) nevéhez fűződnek (FODOR–MOLNÁR 2020). Eredményeik alapján a fő erősségek azonosítása és azok rendszeres alkalmazása növelte a boldogságot, és csökkentette a depressziós tüneteket a kutatás résztvevői körében, a hatás pedig fél évvel később is fennállt azok esetében, akik továbbra is tudatosan használták erősségeiket (FODOR–MOLNÁR 2020). A diákokkal végzett intervenciós programokra vonatkozó kutatások eredményei alapján szintén elmondható, hogy hatással lehetnek a tanulásra és a teljesítményre, az étellel való elégedettségre, a szociális képességekre és az erősségek használatára (LEDERTOUG 2016, RASHID és mtsai 2013, PROCTOR és mtsai 2011, QUINLAN és mtsai 2015). Ezek a hatások erőteljesebbek azonban, ha az osztály által jól ismert pedagógus végzi az intervenciót, s ez az adott közösségben használatos nyelvre és klímára is hatást gyakorol (FODOR–MOLNÁR 2020, LEDERTOUG 2016).

Gyakorlatok

Általában a karaktererősség-gyakorlatok segítségével megcélozható a karaktererősség-alapú nyelvezet és gondolkodásmód kialakítása, a mások erősségeinek felismerése és az azokról való gondolkodás, a saját erősségek azonosítása és az erről való gondolkodás fejlesztése, az erősségek alkalmazása és gyakorlása, valamint az adott csoport erősségeinek azonosítása, fejlesztése (FODOR–MOLNÁR 2020, LINKINS és mtsai 2015). A következőkben olyan gyakorlatokat mutatunk be, amelyek mások erősségeinek azonosításán, valamint a méltányosság mint karaktererősség gyakorlásán és megértésén keresztül elősegítik az egyén és a közösség jóllétének elérését.

1. gyakorlat: 360 fokos erősségértékelés

Korosztály: általános iskola felső tagozatától fölfelé

A feladat célja:

A gyakorlat célja, hogy a tanulók több külső forrásból kapjanak visszajelzést saját erősségeikre vonatkozóan. Ezzel egyidőben segít a kapcsolatok építésében is.

A feladat leírása:

A tanulók kiválasztanak öt embert, akiket az életük különféle területeiről jól ismernek (lehetnek családtagok, osztálytársak, barátok, pedagógusok stb.), és meg kell kérniük őket, hogy azonosítsák az ő erősségeiket a VIA rendszer alapján. Lényeges, hogy a megkérdezett személyek őszintén válaszoljanak, és olyan erősségeket jelöljenek meg, amelyek a legjobban jellemzik az adott tanulót. A megjelölhető erősségek száma limitálható, határozhatunk úgy, hogy a feladat során minden megkérdezett személy öt-öt erősséget jelöljön meg.

A feladat következő lépéseként a tanulók megkérlik a megkérdezett személyeket, hogy írjanak/mondjanak konkrét példát, amikor az adott erősségek megnyilvánultak a tanuló esetében.

A gyakorlat folytatásaként összevethető, hogy a mások által jelölt erősségek és a tanulók saját maguknak tulajdonított erősségei megegyeznek-e, vagy találhatók-e különbségek abban, ahogyan a tanulók a saját erősségeiket látják, és ahogyan azt látják mások. Az önreflexió tovább folytatható azzal, hogy a tanulók végiggondolják, hogyan fogják ezt az újonnan szerzett tudást alkalmazni.

Tapasztalatok:

A gyakorlat kezdetekor érdekes kérdés lehet minden résztvevő számára, hogy kik ismernek bennünket legjobban, és vajon úgy látnak-e ők is bennünket, mint mi magunkat, vagy csupán bizonyos csoportokban betöltött szerepeinket ismerik. A gyakorlat elvégzése alatti egy héten könnyen szembesülhetünk azzal, hogy ahogyan a családtagunk lát minket, az nem feltétlenül ugyanaz, mint ahogyan egy osztálytárs, vagy egy pedagógus lát. Elsőre könnyen érezheti úgy ezután az ember, hogy az adott személyek nem ismerik minden oldalát, és ezért nem ítélik meg megfelelően, fontos tapasztalatként kell tekintenünk azonban erre, hiszen rávilágíthat, hogy az életünk különböző szinterein mely erősségeinket érvényesítjük leginkább.

2. gyakorlat: Titkos erősség-megfigyelés

Korosztály: általános iskola felső tagozata, középiskola

A feladat célja:

E gyakorlat célja, hogy a tanuló motivált és képes legyen másokban is felfedezni az erősségeket, ezáltal rávilágítani arra, hogy a közösség minden tagja egyformán értékes. Segít az erősségek felismerésében és tudatosításában, és lehetővé teszi az erősségalapú nyelvezet gyakorlását is.

A feladat leírása:

A gyakorlatot érdemes akkor alkalmazni, amikor a tanulóknak már van alapvető tudásuk a karaktererősségekről. A gyakorlat során minden tanuló kap egy titkos partnert az osztályból, akit egy héten keresztül meg kell figyelnie. A tanulóknak célszerű lejegyezniük, hogy a titkos partnerük milyen erősségeket használ, azokat hogyan használja, és milyen kimenetele volt azon erősség használatának.

A hét végén a tanulók megosztják az addig titkos partnerükkel a megfigyeléseiket, valamint reflektálnak arra, hogy milyen volt megfigyelni másokat az erősségeiken keresztül, és visszajelzéseket kapni a saját erősségeikről.

Tapasztalatok:

A gyakorlat akkor lehet különösen izgalmas tapasztalat, ha olyan párosítások alakulnak ki a tanulók között, ahol a két fél nem ismeri egymást igazán, nincsenek közeli kapcsolatban, vagy éppen rosszabb közöttük a viszony. Ekkor a feladat nehezebb, azonban mélyebb tapasztalatot jelent, mintha egy számára kedves ember erősségeit figyelné meg a tanuló, ugyanígy, ha olyan személytől kap visszajelzést és megerősítést a saját erősségeire vonatkozóan, akit nem kedvel, vagy csak kevésbé ismer.

3. gyakorlat: Sebtapasz-gyakorlat

Korosztály: általános iskola alsó tagozatától fölfelé

A feladat célja:

A feladat célja ráébreszteni a tanulókat a méltányos bánásmód fontosságára. A feladat elvégzése után annak felismertetése, hogy noha sokszor egyforma bánásmódban részesül egy-egy csoport minden tagja, az nem minden esetben jelent méltányosságot.

A feladat leírása:

A feladat elvégzéséhez szükség lesz annyi sebtapaszra, ahány résztvevővel végezzük a gyakorlatot. Öntapadás cédulákra felírt különböző betegségekre, sérülésekre, szintén a résztvevők számával megegyezően. Ezen betegségek vagy sérülések a legapróbbtól az igen súlyos sérülésekig is terjedhetnek.

Először a játék vezetője minden tanulónak ad egy cédulát, amelyeken egy-egy különböző betegség vagy sérülés áll. Miután minden tanuló kapott egy cédulát, kezdjék el megbeszélni ezeknek a betegségeknek és sérüléseknek a kezelését. Ezt követően minden tanuló kapjon 1-1 sebtapaszt. A sebtapaszok kiosztása után folytatódjon tovább a beszélgetés: megoldja-e a sebtapasz az adott problémát? Ha nem, miért nem? Mi lett volna a megfelelő kezelési mód az adott betegség, sérülés esetén? Hogyan érezted magad, amikor kézbe kaptad a sebtapaszt?

Tapasztalatok:

A gyakorlat könnyen alakítható a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően, így fiatalabb és idősebb korosztály körében is alkalmazható. A gyakorlat kivitelezése és szabályai egyszerűek, azonban nagyon szemléletes párhuzamot jelent a mindennapi életben megtapasztalható méltánytalan szituációkkal, így az idősebb korosztály esetében kiváló témaindító lehet, mélyebb beszélgetések felvezetéseként is.

4. gyakorlat: „Middle school game”

Korosztály: általános iskola felső tagozatától fölfelé

A feladat célja:

A gyakorlat célja rávilágítani a közösség jóllétéért való fellépés fontosságára, valamint a vezetői képességek és lehetőségek gyakorlásának felismerésére.

A feladat leírása:

A résztvevők egy lehetőleg nyitott, szabad mozgásteret engedő térben helyezkedjenek el. Ezt követően a pedagógus olvassa fel a következő feladatleírást:

„Mindannyian hatodikos, hetedikes és nyolcadikos iskolások vagytok. Először mind hatodikosként kezditek a játékot. A hatodikosoknak nin-

csenek jogaik a játék során. Csukott szemmel kell ülniük, és nem beszélhetnek, hacsak valaki fel nem szólítja őket. A hetedikesek felállhatnak, de nem nyithatják ki a szemüket, nem sétálhatnak, és nem beszélhetnek, amíg valaki fel nem szólítja őket. A nyolcadikosok azt csinálhatnak, amit csak akarnak. Amikor valaki vállát megérintik, akkor a következő, eggyel fentebbi évfolyamra lép.”

Ezt követően megkezdődik a gyakorlat, és a gyakorlatvezető időt hagyva, fokozatosan érinti meg egyre több tanuló vállát.

Megjegyzés: A gyakorlat a vezetői képességek felismerését és gyakorlását is próbára teszi. Fontos szempont, hogy a nyolcadikos szerepben lévő tanulók felismerik-e, hogy ők is megérinthetik mások vállát, hogy eggyel magasabb évfolyamba segítsék őket anélkül, hogy ezt az információt közölnék velük. Az instrukciót fontos szó szerint felolvasni, hiszen annak megfogalmazása alapján a nyolcadikosok azt csinálnak, amit csak akarnak. További lényeges instrukció, hogy a gyakorlat során a gyakorlatvezető ne érintse meg az összes tanuló vállát, és a játék végére maradjanak tanulók a hatodikosok és a hetedikesek szerepében is. Érdemes időt hagyni rá, hogy a nyolcadikos szerepben lévő tanulók rájöjjenek, ők is megérinthetik a társaik vállát. Segítséget jelenthet, ha a gyakorlatvezető a nyolcadikosokat megkéri, ismételjék el a szabályokat. Amint valakinek sikerül rájönnie, hogy ők maguk is megérinthetik a társaik vállát, a gyakorlat lezárható.

A játék végeztével beszéljék meg, hogyan érezték magukat az egyes „évfolyamokon”.

Ehhez a következő kérdések segítséget jelenthetnek:

- Ki volt a gyakorlat legnagyobb részében a hatodikosok szerepében? Milyen érzés volt?
- Ki volt a gyakorlat legnagyobb részében a hetedikesek szerepében? Milyen érzés volt?
- És ki a nyolcadikosok szerepében? Mikor jutott eszedbe, hogy te is megérintheted a többiek vállát? Mit éreztél, amikor ez eszedbe jutott? Mit gondolsz, miért került több időbe, amíg erre rájöttél?
- Mit mond számodra ez a gyakorlat arról, hogy hogyan használható az erőd/hatalmad a való életben?

Tapasztalatok:

Az instrukció szó szerinti felolvasása kifejezetten fontos elem. Idővel az is segítséget jelenthet, ha a gyakorlatvezető igyekszik bizonyos szavak hangsúlyozásával segíteni a tanulókat, ha úgy látja, nehézséget jelent felismerni, hogy a nyolcadikosok milyen lehetőségekkel rendelkeznek valójában. A gyakorlat kivitelezése egyszerű, azonban épp a lényeg jelentheti a legnagyobb nehézséget a gyakorlat elvégzése során.

5. gyakorlat: Mit tehetünk?

Korosztály: általános iskola felső tagozatától fölfelé

A feladat célja:

Rávilágítani, hogy mit tehetnek a tanulók, amikor valakivel az iskolai közösségben méltánytalan dolog történik.

A feladat leírása:

A gyakorlatvezető pedagógus a játék kezdetekor olvassa fel a következőt: „Iskola után még mindig nagyon sok tanuló van az iskola területén. Egy csapat hetedikes lány elhagyja a tornatermet kosárlabdaedzés után, és egy ötödikes fiú felé veszik az irányt, aki egyedül kosarazik. A lányok közül kettő elkezdti őt piszkálni. Néhány negyedikes és ötödikes gyerek látja ezt, és segíteni akarnak a fiúnak, de félnek, hogy a lányok őket is bántani fogják. Egy hetedikes lány, aki épp a testvérét hintáztatja, észreveszi őket. Nem szeretné, ha holnap őt is bántanák, ezért megpróbál elbújni a testvére mögött, noha tudja, hogy gonoszul viselkednek. A lányok tovább piszkálják a fiút, amíg az egyikük közli, hogy neki haza kell mennie. Elsétálnak, a többi tanuló megkönnyebbül.

Mit gondoltok, ki felelőssége tenni valamit egy ilyen helyzetben? Lehet-e tenni valamit egy ilyen incidens után?”

Ezt követően beszélgessenek a tanulók, történt-e már valaki környezetében hasonló, valamint arról, ki és hogyan változtathat a méltánytalan szabályokon, viselkedéseken, gyakorlatokon?

Tapasztalatok:

A gyakorlat inkább vitaindító és elgondolkodtató, mintsem interaktív jellegű. Olyan közegben, ahol előfordult már a gyakorlatban felolvasott szituációhoz hasonló eset, akár felkavaró is lehet, így a pedagógusnak

nagy szerepe van abban, hogy biztosítsa, a gyakorlat végzése biztonságos közegben történik.

IRODALOM

- ASTIN, Alexander W. (1993): *What Matters in College: Four Critical Years Revisited*. CA: Jossey-Bass, San Francisco
- BASSO, M. R.–SCHEFFT, B. K.–RIS, M. D.–DEMBER, W. N. (1996): Mood and global-local visual processing. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 2., 249–255.
- BOURDIEU, Pierre (1988): *Homo Academicus*. Stanford University Press, Stanford.
- COLEMAN, James S. (1988): Social Capital in the Creation of the Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94. 1. sz., 95–120.
- DURÁ CZKY Bálint (2014): Fogyattékkal élő frissdiplomások munkaerő-piaci integrációja, *Fel-sőoktatási Műhely*, 4. sz., 55–65.
- FODOR Sz.–KORÉNYI R. (2019): Jólét és teljesítmény az iskolában – A kibékíthető ellentét. In POLONYI T.–ABARI K.–SZABÓ F. (szerk.): *Innováció az oktatásban*. Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 83–103.
- FODOR Sz.–MOLNÁR A. (2020): Karaktererősségek az iskolában. Fogalmak, jellemzők és a fejlesztésre irányuló intervenciók. *Iskolakultúra*, 30 (4–5), 20–39.
- FREDRICKSON, B. L. (1998): What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2., 300–319.
- GANDER, F.–PROYER, R. T.–RUCH, W.–WYSS, T. (2013): Strength-based positive interventions: Further evidence for their potential in enhancing well-being and alleviating depression. *Journal of Happiness Studies*, 14 (4), 1241–1259.
- HRABÉ CZY, Anett (2019): Discovering factors influencing study success of students with disabilities and learning difficulties in an interview study. *ACTA MEDICINAE ET SOCIOLOGICA*, 10 : 28 pp. 31–44., 14 p.
- LEDERTOUG, M. M. (2016): Strengths-based learning – Children's Character Strengths as a means to their learning potential. PhD thesis. DPU/Aarhus University, Denmark
- LINKINS, M.–NIEMIEC, R. M.–GILLHAM, J.–MAYERSON, D. (2015): Through the lens of strength: a framework for educating the heart. *Journal of Positive Psychology*, 10 (1), 64–68.
- LOTTMAN, T. J.–ZAWALY, S.–NIEMIEC, R. (2017): Well-being and well-doing: Bringing mindfulness and character strengths to the early childhood classroom and home. In *Positive Psychology Interventions in Practice*. Springer International Publishing, 83–105.
- LOUNSBURY, J. W.–FISHER, L. A.–LEVY, J. J.–WELSH, D. P. (2009): Investigation of character strengths in relation to the academic success of college students. *Individual Differences Research*, 7 (1), 52–69.
- MAJOROS Alíz Edit (2009): Semmirekellők, naplopók... avagy az iskolai integráció egy dél-magyarországi kistérségben. *Gyógypedagógiai Szemle*, 37., 4. sz., 239–253.
- NÉMETHNÉ Tóth Ágnes (2009): Tanári attitűdök és inkluzív nevelés. *Magyar Pedagógia*, 109., 2. sz., 105–120.
- NIEMIEC, R. M. (2018): *Character strengths interventions: A field guide for practitioners*. Hogrefe Publishing
- PARK, N.–PETERSON, C. (2009): Character strengths: Research and practice. *Journal of College and Character*, 10 (4), 1–10.

- PETERSON, C.–SELIGMAN, M. E. P. (2004): *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. American Psychological Association–Oxford University Press
- PETŐ Ildikó–CEGLÉDI Tímea (2012): A pedagógusok SNI-vel szembeni attitűdje SACIE-vel mérve. A Sentiments, Attitudes and Concerns about Inclusive Education Scale (SACIE). *Iskolakultúra*, 22., 11. sz., 66–82.
- PONGRÁCZ Kornélia (2015): Tanulók fogyatékosággal élő társaikkal szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle*, 43., 4. sz., 290–304.
- PROCTOR, C.–TSUKAYAMA, E.–WOOD, A. M.–MALTBY, J.–EADES, J. F.–LINLEY, P. A. (2011): Strengths gym: The impact of a character strengths-based intervention on the life satisfaction and well-being of adolescents. *The Journal of Positive Psychology*, 6 (5), 377–388.
- PUSZTAI Gabriella (2011): *A láthatatlan kezektől a baráti kezekig*. Új mandátum kiadó, Budapest
- PUSZTAI Gabriella (2018): Egy hatékony tényező a lemorzsolódás mérséklésére. In PUSZTAI Gabriella–SZIGETI Fruzsina (szerk.): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- QUINLAN, D. M.–SWAIN, N.–CAMERON, C.–VELLA-BRODRICK, D. A. (2015): How 'other people matter' in a classroom-based strengths intervention: Exploring interpersonal strategies and classroom outcomes. *The Journal of Positive Psychology*, 10 (1), 77–89.
- RASID, T.–ANJUM, A.–LENNOX, C.–QUINLAN, D.–NIEMIEC, R. M.–MAYERSON, D.–KAZEMI, F. (2013): Assessment of character strengths in children and adolescents. In PROCTOR, C.–LINLEY, P. A. (szerk.): *Research, applications, and interventions for children*
- REINHARDT M. (2009): Miért hasznosak a pozitív érzelmek iskolai környezetben? *Iskolakultúra*, 19 (9), 24–45.
- SELIGMAN, M. E. P. (2003): *Authentic happiness*. Free Press, New York
- SELIGMAN, M. E. P.–STEEN, T. A.–PARK, N.–PETERSON, C. (2005): Positive psychology progress: Empirical validation of interventions. *American Psychologist*, 60(5), 410–421.
- TINTO, V. (1975): Dropout from Higher Education: A Theoretical Synthesis of Recent Research. *Review of Educational Research*, 45., 1. sz., 89–125.
- TINTO, V. (1993): *Leaving College: Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*. University of Chicago Press, Chicago

SÁNTA MIRIÁM

Lösz II.

(Kolozsvár–Kishegyes Vol. 2.)

1. Jovica Ajdarević – *Pobednički čoček*

Az utolsó percben derül ki, hogy nem kell koronavíruseszt a szerb határon. A gépen ezernyi tab megnyitva: *hogyan utazzunk hőségben?* és *how to travel in extreme heat?* keresőmondatokkal – felkészülés A Negyven Fokra. Nem világosodom meg semmiről, eddig is tudtam, hogy tulajdonképpen el se lenne szabad indulnom. Elképesztő mentális gimnasztikát igényel A Nagy Meleg 'előre kibírása', talán még nagyobb, mint a víz cipelése, különböző fejre húzható alkalmatosságok kiválasztása (turbán legyen karika fülbevalóval, hegymászó körsál legyen az alföldön, viszketést okozó műanyag simléderes legyen, vagy a „hagyom az egészet a fenébe”-nt tekerjem a fejemre?), hidratáló és ásványianyag-pótló tabletták kipurciózása, esetleg rózsafüzér elmormolása a vonaton.

Bánáti elrablásom történetének szereplői P és K, akik erőfeszítésüket, külféle állampolgárságaikat, irataikat összedobva érkeznek elém Zombolyára A Negyven Fokban. Szerintem egyikünk sem gondolta, hogy ez majd megvalósulhat. Mindannyian a magunk módján igyekszünk nem szétrobbanni: én legszívesebben mindkettőt egyszerre ölelném meg, de csak sorban tudom, bár égő és izzadságtól ragadó bőrünk most legszívesebben egy köztes, hideg vizesüveghez tapadna, nem egymáshoz. A szándék megvan. Alig várom, hogy a vonatban kavargó forró szél után hűvösebb levegőt szívjak a kocsiban, de nincs könnyörület, meg kell főni: senki sem szereti a légkondit. Meg tudom érteni a káeurópai ember végzetes félelmét A Huzattól (jobb helyeken 'čurent', 'promaja') – senkinek

sem hiányzik egy jó kis szem- vagy torokgyulladás, így 'nyárvíz' idején. Nekem azonban reggel öttől, mindenféle vonatos, kinti, cukrászdás és egyéb klímák váltakozása után valószínűleg már föl se tűnne, tehát beleszoktam a sivatagi szélbe és a lányok kiselőadásaiba, amelyek a bánáti falvak létrejöttéről, elszigeteltségéről és laposságáról szólnak.

A fejemben a vonaton hallgatott *čoček* dallama jár. Régen nem szerettem a balkáni térség törökös dallamú zenéit, és most sem vagyok teljesen kibékülve mindenükkel. Mintha valami zsigeri ellenállást teremtene bennem, valami racionális ésszel fölfoghatón túli rétegeket mozgatna meg, mintha a saját magamban eltemetett kelet-európai Másikat forgatná a sírjában. Mintha azt súgná: ez nem igazi Európa. Pedig az. Többszöri nekifutásból is elgondolkodom ezen, a hőség nem engedi a mély eszmefuttatásokat. Arra jutok, hogy a „balkanizálódás” értékítéletét belénk nevelik, zenéjének sokszínűségét megfosztják attól az örömtől, amellyel a zenészek játsszák. A *čoček*et szerbiai, macedóniai, albániai és bolgár cigány trombitások játsszák. Tökéletes virtuozitása egy keserédes helyzetnek, amelyben sarkig tárt ajtókkal és ablakokkal dülöngélő mocskos vonat a kitágult síneken jobbra-balra dülöngél, szemben pedig egy idős, jól öltözött falusi néni mesél arról, hogy *porumbul are pantaloni*, vagyis ilyen száraz melegben a kukoricának gatyája lesz. Az vagyok én: a török-búza száradó gatyája, alsó szára, levele a gyilkos napon, a *čoček* cirkuszi induló és temetési menet közötti melódiáiban. Ilyenkor felejtjük el, hogy a magyar is sírva vigad.

Kishegyesen már a kinti hőség is hűvösnek tűnik az autó után. Nem tudom elfogadni, mennyire befolyásolja ez az agyműködést, azt hiszem, velem van a gond, semmi szociális érzékem nincs. Sírva fakadok a vécén, de még könnyeim sincsenek, csak valami belső nyomottság, hogy több mint egy év kemény járvány után én ide semmit nem voltam képes hozni magamból, csak a felgyülemlett feszültséget. Még mindig azt hiszem, hogy könnyebbnek kéne lennie, simulékonyabbnak, a találkozások csilholta szikráknak hamarabb kéne kipattanniuk. V-t is megőlelem: stabil ember a káoszban, problémamegoldó készsége verhetetlen, és még mindig elámulok azon, hogy mennyire ragaszkodik ahhoz, hogy nekem részt kell vennem ezen az eseményen. Nagyon szeretnék kellemesebb

társaság lenni ebben a pillanatban. Azt hiszem, fáradt vagyok:ennem kell és vízszintbe helyezni magam. W homályos szemével kémlel a Fácán villában, fejét a kezem közé nyomja, majd a lábamhoz fekszik és finoman csóválja a farkát a tornác felmelegedett betonján.

2. Sea Stars – *Mind Over Matter*

Valahogy sikerült elaludnom az éjszaka, bár kis mérlegelés után sikerült egyensúlyba hozni az utcai lámpák fényét, az éjjeli „hűvösebb” levegőt, a zsalukat, a redőnyöket és a fekvési szögeket.

Itt vagyok egy halom nővel. Zs-vel alszom a nagy ágyon, szemben E nyúlik el. A másik szobában P és K. Rájöttem, hogy az hiányzott nekem, hogy sok nővel legyek egy térben. Elszoktam a társaságuktól, elszoktam saját nőiességemtől – magam sem tudnám megfogalmazni, mit jelent ez számomra. Az utóbbi időben igazán foglalkoztatni kezdett, hogy mi az, ami alapján meg lehetne határozni a nőiséget a biológiai paramétereken túl, aztán rájöttem, hogy nem lehet, mert ez alapvetően egy olyan (sors)közösségi élmény, amely túlmutat a racionalitáson, és valahol a test fele mozdul el. Kísérletezni azért szabad.

Nagyon korán ébredek, bár P már megelőzött – ő a reggeli jógázásnak szenteli magát, amikor még a nap nem lövöldöz gyilkos sugaraival. A szomszédban disznók visítanak, kakasok kukorékolnak, a legyek pedig tömegesen szállnak ebben a falusi apokalipszisben. Ez is az elfogadásra tanít: saját végességem elfogadására egy pusztuló földön. W kíváncsian követ mindenhova – azt hiszi, hogy annyit eszünk, amennyit adnak nekünk. Tudatára adom, hogy ezt az illúziót rögvest építse le, mégis úgy dönt, hogy mindenkinek föl kellene most már kelnie ebben a házban, és ha lehet, akkor mindenkinek háromszor kéne enni adnia neki, de nem később, hanem most. Szelíd protestálással követ a szobánkba.

Visszadőlök kicsit, és a lányok arcát nézem. Zs nyugodtan alszik. Az éjszaka katonás pózban feküdt hason és háton, párna nélkül, kicsit olybá tűnt az utcai lámpa félhomályában, mint egy édes, lomha fadarab. Aztán később már boldogan koccantak össze térdeink a fészkelődésben. E kifejezetten szexin alszik. Nagy, kék szeme lehunyva, karjait hátradobva nyúlik hanyatt

a kanapén. Csak a tudat, hogy mekkora az a két szem, rejteget valami ígéreteset a következő órákra. Minden nő akkor a legszebb és legcsúnyább, miközben alszik, vagy talán mégsem ezek a legmegfelelőbb szavak arra a puha kitettségre, amelyben egyszerre tűnik föl a pihés feszesség és a puha ernyedtség, formás csípő és szőrbenövés a lábon, néhány zsírosodni kezdő hajtincs és illatos pizsama, egy-egy szép köröm és megrágott ujjbegy, szájak, szemöldökök különleges íve. Még mindig elcsodálkozom, hogy ennyi angyali teremtmény hogyan képes néha ilyen irgalmatlanul horkolni ilyen istentelen pózokban. Aztán persze testhelyzetváltás, melyet békés szuszogás követ. Magamra vessek: nekem a nyálam csorog és a fülemből kiáll a fül dugó. Olyankor a legjobb nőnek lenni, amikor nem kell rajta gondolkozni. Amikor megfedekezek arról, hogy milyen a tested, mit akarsz rajta megváltoztatni, amikor elfelejtetted a versengést, ami a lelkeden erőszakot tett már kiskorod óta, amikor egyszerűen csak létezel: minden porcikád mer létezni, megkérdőjelezhetetlenül.

Lebattyogunk az ebédhez, majd visszabattyogunk. Erről szól ez a négy nap: ide-oda battyogás két helyszín között, megalkuvás az irodalmi beszélgetések, a barátok viszontlátása és a hőségben való fetregés között, lehetőleg minél kevesebb pénzből és energiakifejtésből. Mint hosszú betegség után a pihenés, olyanok most ezek a találkozások, mindenki egymás jelenlétét issza be a pórusain keresztül, újratanulja önmagát és beidegződéseit.

Később a nagy kék bársonyfotelben ülök a tornáccon, az ölemben laptop. Elindul egy dal YouTube-ról. P-ra gondolok, aki nincs már itt többé. Milyen jó lenne most fönt ülni a nyugágyakban a löszfal tetején és osztani a semmit, az irodalmi életet, a hülye szóvicceket. P-nak dedikálom a dalt gondolatban.

Megérkezik V, B, P és M, elkapta őket a vihar valahol Magyarország közepén. Mindent megettek, mindent kipróbáltak, mindent elmondtak, így hátradőlhetnek a „góróban”, vagyis a borozó emeleti építménye alatt, amit én szisztematikusan filagóriának nevezek, így senki sem érti, mert inkább hasonlít egy kukoricatárolóra, mint egy kávézó épített teraszára. B nyitott inge alól fölsejlik egy tetoválás. *Nem emlélek semmit. Nem félek semmitől. Szabad vagyok.* Níkosz Kazandzákisz sírfelirata, teszi hozzá.

Mindenkit arra kérek gondolatban, hogy most mondjuk ki együtt ezeket a szavakat, még mielőtt a sírjainkra kerülnének.

Odalenn Maurits Ferenczel zajlik a beszélgetés. Patakzik rólam az izzadság, miközben arra gondolok, hogy két évvel ezelőtt, amikor megpillantottam a lapos aljú fellegeket az alföldi táj felett, csak a napraforgók egyöntetű sárgája és az ég azúrja közötti hatalmasságot láttam. Ilyen hőségben viszont megtapasztaltam, mit jelent az igazi pusztulás. Nincs már délibáb, csak az a szürkés, végtelen ég, a vakító szárazság és a tudat, hogy ha most a mező közepére lépsz, nincs bocsánat. A töltés melletti putrikra gondolok, az eldobált cipőkre, a kicsapott tehenekre, a száradó levelekre. Maurits éppen képzőművészeti alkotásainak színeiről beszél: *egy halványkék, amely jobban tendál a halál felé, mint az ég felé*. Belekorolyok a vízembe, amely elfeledteti velem egy pillanatra az egész klímaváltozást és azt, hogy a nap lehet hidegvérű, megállíthatatlan gyilkos.

Várom L-t. Még a góréból megpillantom magas alakját a kerítésen túl – hát sikerült eljönnie, pedig nem voltunk benne biztosak. Hiányzott – a nyakába ugrottam. Kívülről szemléljük az eseményeket, mint valami szövetkezett antiszociálisak. Közel érzem magamhoz, pedig arról panaszkodom neki, mennyire távolinak tűnnek az emberek. Látom a szemében, hogy érti, mire gondolok. Kezd beborulni az ég, vihart ígérnek estére. Fölmegyünk a löszfal tetejére tekerni egyet, de kisvártatva megjelennek a szerb politikum emberei, akik halászlevet fognak enni: csak itt, csak most, hiába nem alkalmas most ez itt, Domboson. Maguk közé invitálnak, néhány szót értek is. Két nő túl elegánsan egyensúlyoz magas sarkú cipőjében és a selyemblúzában a szúrósra nyírt földön, elhullott ágacskák és rothadó gyümölcsök között. Arrébbmegyünk a következő asztalhoz, én pedig örvendek, hogy bármilyen kis semmiségről hallhatom azt az ismert, zárt és nyílt e-k közt moduláló bácskai nyelvjárást, legyen szó kajszibaracktermésről vagy önbizalomhiányról. A kajszibarack édes húzára gondolok, a meleg, szaftos barackéra, amit a szlovénok és a horvátok olyan szépen mondanak: marelica. Ha írok majd egy gyermekkönyvet valamelyik következő életemben, a főhősnő barackvirágot Kajsz Marélicának fogják hívni. L pedig mindenféleképp szépen beszél, tényleg bármiről képes lennék hallgatni őt.

Megnézzük a kenderházat? – kérdezi. Eszembe jut, hogy az is tervben volt, bár kiment a fejemből. Levágtatunk V-hoz, aki ide is adja a kulcsot. Meglepődöm, azt hittem, ő is jön, képes lesz végre kiszakadni egy félórára a kapuban állásból. V viszont marad ajtónálló, mi meg megérkezünk a dzsungelbe – legalább olyan, mint Csáth *A varázsló kertjében*. Odabenn mindenféle van, sától kezdve műanyag flakonokból készült vécéig, amelyből egy akácfacsemete ágaskodik, biciklitől építőanyagig, minden ami szem-szájnak ingere. A ház favázra épült kenderbetonból. Falai olyanok, mintha homokból lennének, különböző színű csíkok váltakoznak rajta, mintha tenger és tengerpart együttes erővel szilárdult volna meg a külsején. Csodálatos növény a kender.

Lehuppanok egy székre, L tekerni kezd, nekifogok mesélni. Ömlenek belőlem a szavak, az elmúlt napok feszültségét engedem ki – nem is tudom, hogy szégyellnem kell-e magam emiatt, vagy van védőpajzsa ellene. *Látom, hogy ez most nagyon kikívánczolt* – mondja. Megtorpanok. Az arcát figyelem. Amikor egy embernek folyamatosan kétszer annyit kell dolgoznia önmagán, hogy a lelki egészségét egyensúlyban tartsa, az elméjét meg frissen, ráadásul úgy, hogy ezzel őneki is nagyjából elégedettnek kell lennie, akkor észrevétlenül turbózza föl szocializációs készségeit. Ez triviális helyzetben már föl sem tűnik. L kommunikációs érzéke és érzékenysége verhetetlen még akkor is, amikor ő maga úgy érzi és vallja, hogy ez számára éppen valahol a föld alatt van. A föld alól hajt ki az élet, és abban a pillanatban hálás vagyok, hogy még vannak a földön „good listener”-ek, akik ellensúlyozni tudják az én gyarlóságaimat.

Egy faröngőt húzok a lábam alá, kinyújtózom. A talpam poros, a lábszáram viszket, és a körömlakk kezd lepattogzani, de úgy érzem magam, mint háromévesen Szeben utcáin tapicskolva az eső utáni sárban-pocsolyákban. Lazulunk. L tekintete kinyílik, hirtelen ötletei lesznek, míg észre nem vesszük, hogy végképp beborult. A susogó levelek között lassan cseperegni kezd az eső, mi pedig vágtatunk az autó felé. A tenyérszálak köze sűrű a szél, villámlani kezd, pedig kezdek éhes lenni, és mindjárt bezár a bolt. Valami rendkívül száraz és ízetlen tepertős pogácsát szerzek be egy egészen finom joghurttal és egy kis csomag sajttal,

amit begyúrok a kocsiban, míg a lehúzott ablakokon keresztül becsap az esőnek nem épp nevezhető sporadikus spriccolás.

A borozónál kevés ember van már, mi pedig úgy döntünk, hogy fölci-
peljük a nyugágyakat a löszfal tetejére. Friss a levegő. A vászonba süp-
pedve nézzük a diszkófényes eget, amin a fákkal teletűzdelt falu felett
szinte tízmásodpercenként fut végig egy-egy villám. Aztán L hazavezet,
én meg az éjszakai hűs levegőben hallgatom a tücskök, disznók, szúnyo-
gok, improvizáló jazz-zenészek kakofóniáját.

3. Anathema – *Deep*

Kicsit erőre kapok az éjszakai vihar után, bár legszívesebben egész nap
döglenék. P visszajött, bár L előző este hazavitte. Ilyenkor a Fácán villa át-
változik az erős nők főhadiszállásává, noha semmilyen háborús szándék
nincs senkiben, ezért tán a kommuna, az iroda, alkotóház és elvonuló-
kuckó ötvözeteként lehetne elképzelni. K méltóságteljes és eklektikus
háza egy fél hétre lelki csomóponttá tömörül: egy olyan hely, ahol lehet
harsogva és egymás szavába vágva osztani az eszt a reggeli kávé mellett,
illetve lehet jókat hallgatni is egymás mellett.

A kis előszobában üldögélek, fényképezőgéppel a kezemben, megpró-
bálom belőni, milyen fényérzékenységre van szükség szobai fényekhez.
A záridőt hosszabbra állítom, de a rekeszt úgy hagyom. Mindeközben szel-
lemi frissességemet elősegítendő, elindítok fülhallgatón mindenféle metált
egymás után, leginkább Judas Priestet, miközben P a nagy előszobában csi-
kungkurzuson vesz részt. Tudom én, hogy miért példaképem ez a nő: hihe-
tetlen módon képes a testében lenni, azt igazán belakni. Azt is tudom, hogy
nekem ez miért nem megy: állandóan a fejemben vagyok. Megállítom a ze-
nét és a két helyiség közötti ablakon keresztül szemlélem szigorú, figyelem-
mel átitatott arcát és pontos mozdulatait. Később leül az asztalkához, fejét
támasztva figyeli a tanár beszédét, arca megszilárdul a térben. Vörös, gön-
dör haja maga a nyár. Lassan felemelem a kamerát és észrevétlenül meg-
örökítem. Titokban azt szeretném, ha Nagy József képeihez hasonlítana.

A fényképezés segít engem a testemben lenni. A kamerába nézés során
mintha bekapcsolna egy vadászösztön, miközben a témára irányítom a

figyelmem, vagy lesem a következő témalehetőséget. Még nem tudtam eldönteni, vajon hogyan függ össze ez a nőiséggel: lehet, hogy sehogy, de lehet, hogy Artemisz istennő keze van a dologban. Mindenesetre itt a mellélövések nem járnak fatális következményekkel.

Gy-t várom. Sosem találkoztunk még, ennek izgalmát sajnos elnyomja az intenzív és kiszámíthatatlan gerincsérv-fájdalom. Katasztrófázalok: sosem fogok tudni felépülni úgy, mint előtte. Így nem csak Gy-t várom, hanem hogy hasson a gyógyszer (tehát mégis gy-t?). Megkérem, könyörüljön rajtam és várjon még tíz percet, míg összeszedem magam, és fél-ájultan a gyulladáscsökkentővel a hőségben lebattyogok a borozóhoz. Amikor találkozunk, megölelem, de ő kezét akar velem fogni, ami kapcsán sikerül beleröhögni a pincében zajló irodalmi beszélgetésbe – máris bemutatkoztunk mindenkinek, szemmel látható szubkulturális hovartartozásunk pedig nem ellensúlyozza ezt a cselekedetet. Megbeszéljük, hogy nem hivataloskodunk, ha már kívülről tudjuk egymás problémáit az eddigi online beszélgetéseinkből. Felmászunk a góréba, és mindenről is (!) beszélgetünk.

Gy nem tudja eldönteni, hogy mit kezdjen magával, városok és falvak között vonatokkal cirkálván hivatalos ide is meg oda is, dolgozik is meg nem is, csövelne is a fesztiválon meg nem is, én pedig hülyén érzem magam emiatt meg nem is. Fél órája van a vonat indulásáig, nekilódulunk – persze, hogy a tettek mezejére lépve már egészen pontosan tudja, hogy mégis maradna, így fogjuk magunkat és felmászunk a löszfal tetejére, újfent a nyugágyakat cipelve. Lassan beborít mindent a sötétség, ő egy üveg borral, én egy doboz diétás, ám nevét teljesen meghazudtoló sós pálcikával élek odafenn.

Jó pár éve nem jártam metálzenei fesztiválon. Azokon másképp méri az ember az időt, s egy-egy koncertélmény spirituális élménnyé is válhat, az a szónikus-szomatikus átlényegülés igencsak megmozgatja az embert. Hiányzik egy hasonló élmény, bár egyhamar nem lesz rá alkalom. Ekkor tudatosul bennem zsigerileg, noha már sokadszor tulajdonképpen, hogy egy világvágy tényleg képes mindent elvenni az embertől. Ebben a pillanatban a zenekarokról beszélgetünk, majd pedig mintha iskolások lennénk, telefonról tesszük a zenéket egymás után. *Na, kíváncsi*

vagyok, ezt ismered-e! és *Lássuk, kitalálod-e, ez mi?* – hangzanak minden metálos ismert vizsgáztató-ismeretterjesztő, nosztalgikus kérdései egy megosztott hotspot-internet mellett. Gy régi, a kilencvenes évek elején induló death-doom zenekarokat sorolja, hirtelen ugranak be az albumok, ismerős dallamok, soundscape-ek, amelyek az életem régi mozzanatait hozzák elő. Hirtelen úgy érzem, hogy egy ilyen bázissal tökmind-egy, hogy az ember először találkozik, vagy sokadjára. Fölnézek az égre: milliónyi csillag, mintha a hegyek közt lennék Rozsnyón, éjjel háromkor, miután a *My Dying Bride* elénekelt, hogy *My Body, A Funeral*. Intő jel torz testkép eltemetéséhez.

4. Óperentzia – *Tribalkan*

Vasárnap egész nap dögls napközben. Száználcvan fokot fordult a hangulatom, szeretnék most valahol sarat tapasztani, főzni, varrni, festeni, szénában fetrengeni, psytrance-t hallgatni, de csak annyira vagyok képes, hogy lebattyogjak az ebédhez. Meglepetésemre ottragadok a borozónál, M-al visszatérünk a régi vajdasági falvak és kisvárosok szubkultúrális szcénáihoz, amikor még valahogy a skinheadek sem gyűlöltek annyit, mint most. Régen minden jobb volt, persze hogy, most viszont mindenki a fent említett kultúrközeg része, úgy tűnik. Végülis metálpólóban is lehet sarat tapasztani, főzni, varrni, festeni és psytrance-t hallgatni, nyugtázom.

Nemsokára megérkezik a Dombos Visual képzőművészeti csoport, festményeiket kéne valahova kiállítani. A-nal, M-nal és I-del a góréban üldögélünk és álldogálunk, mit hova kéne kiakasztani. Sajnos elképzeléseim vannak arról, hogy mit hova lehetne tenni, de nem hinném, hogy önjelölt kurátori szolgáltatásaimra igényt tartanának. Azért sajnálom, hogy M ötrészes darabja nem középtájon kapott helyet. Viszont a festmények gyönyörűek. Péntek délelőtt E-vel meg is látogattuk őket műhelyükben, ők is pont úgy battyogtak erre-arra, feküdtek jobbra-balra a fűvön, dolgoztak állva-ülve, ittak és szívtak, mint mindenki más. Az ilyen telepek mindig valamilyen varázskerthez hasonlíthatnak. S itt bár nem volt akkora dzsungel, mint V kenderházánál, a kapun innen és túl kétféle világ van.

Z-nal ülünk a löszfal tetején a nyugágyakban. Erről szól az idei utam: a löszfal tetején üldögdélni valakivel a nyugágyban és filozofálni valamiről. Z fontos dolgokat árul el magáról, az identitásáról, beszélünk az Y és a Z generációs különbségekről, a *Magyarországra menni vagy nem menni* shakespeare-i kérdéséről. Önállóságról, magára hagyatottságról, korán felnövésről és félelelről.

Nagyon szerettem volna már kicsit nyugodtabban leülni V-gal beszélgetni. Nyilván az egész napos ajtónállás elvette az idejét – nem tudom egyébként, hogy lehetnek ennek az embernek ilyen acélos idegei, de feltételezem, hogy a megszokás és a dzsungelbe való rendszeres elvonulás adja. Este lebattyogunk I-del és B-nel a fesztivál helyszínére. A folyóról és szennyezettségéről beszélünk, a lassú halálra ítélt bolygó tükréről ebben a faluban, amely olykor foszforeszkál a szennyvíztől, nem csak az alkonyati nap színes fényei csillannak meg rajta. Mikor odaérünk, végre veszek egy lángost: vetekszik a Sétatér melletti Kovács kürtős-lángos bódé portékájával ízben és minőségben, azzal a különbséggel, hogy laposabb és nagyobb. Úgy érzem, nincs most finomabb ennél. V málnás sört kóstol, belekóstolok én is, tényleg finom. Aztán biciklitúrákról beszélünk, tervezzük az ő és L idelátogatását. Már előre tervezni kezdem, mit fogok majd nekik megmutatni, legyen szó csillagos égről, villámokról ezen a pusztulásra ítélt földön, amely itt kezdődik és végződik valahol a Tisza és a Szamos között. Lassan elindulok visszafelé, másnap már hazafelé fogok zötykölődni. Pilinszky sorai jutnak eszembe a *Te győzz le engem, éjszaka* kezdetű versből: „*A foszladó világ felett / te változó és mégis egy, / szelíd, örök vigasz vagy; / elomlik minden kívüled, / mit lágy erőszakod kivet, / elomlik és kihamvad.*”

Számunk szerzői

ANTALOVICS Péter (1993) költő, újságíró

BAXTER, Greg (1974) író

BENCZE Ádám (1987) szociológus, kutató, PhD-hallgató

BÍRÓ Tímea (1989) író, költő, újságíró

BORDA Réka (1992) író, költő, fordító

BORDÁS Máté (1995) a *Versum* és a *Rost* szerkesztője, tanár, költő, műfordító, zenész

BÚCSÚ Ákos (1997) történészhallgató

CSÓK Cintia (1994) szociálpedagógus, oktatáskutató, PhD-hallgató

CSŐKE Márk (1996) történész, tanár, kutató

DOMONKOS Ádám (1993) történész, tanár, kutató

FEHÉR Miklós (1994) író, újságíró

FERENCZ Mónika (1991) költő, műfordító

FERENCZ-FEHÉR Dorottya (1990) doktorandusz, kritikus

FODOR Barbara (1995) grafikus, költő

GIRMAY, Aracelis (1977) költő

GÖMÖRI Eszter (1992) költő, slammer, pszichológus

GREGUSS Lilla (2001) költő, író

HORVÁTH Adél (1999) orvostanhallgató, író, költő

HRABÉCZY Anett (1994) neveléstudomány szakos bölcsész, kutató, PhD-hallgató

KECSKÉS Tamás (1989) jogász

KIRÁLY Csenge (2001) szabadbölcsész-hallgató, költő

KISS Lóránt (1998) író, költő, esszéista
KOZMA Szabolcs (2003) író, költő
LIU, Timothy (1965) költő, író
MOHÁCSI Balázs (1990) költő, kritikus, szerkesztő
POLLIT, Katha (1949) költő, esszéista, kritikus
PUROSZ Leonidasz (1996) költő, kritikus
PUSKÁS Dániel (1990) költő, műfordító
SÁNTA Miriám (1993) költő, író
SEREGÉLY Orsolya (1992) író
SERES Lili Hanna (1993) író, költő, irodalmár
SERFŐZŐ Réka (1996) tanár, fordító
SZABÓ Eszter (1994) grafikus
VAJNA Ádám (1994) költő, szerkesztő, műfordító
VAJSENBÉK Péter (1996) író, költő
VAS Máté (1996) író
VESZPRÉMI Szilveszter (1997) költő, slammer, blogger